

Hatbrott mot samer

Brå – kunskapscentrum för rättsväsendet

Myndigheten Brå verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsbekämpning och brottsförebyggande arbete, till främst regeringen, rättsväsendets myndigheter och brottsförebyggande aktörer, men även till allmänheten.

Publikationen finns som pdf på www.bra.se. På begäran kan Brå ta fram ett alternativt format. Frågor om alternativa format skickas till

tillgangligt@bra.se

Vid citat eller användande av tabeller, figurer och diagram ska källan Brå anges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Författare: Lisa Wallin, Lou Huuva

urn:nbn:se:bra-1181

ISSN 1100-6676

© Brottsförebyggande rådet 2024

Brottsförebyggande rådet, Box 1386, 111 93 Stockholm
Telefon 08–527 58 400, e-post registrator@bra.se, www.bra.se

Hatbrott mot samer

Rapport 2024:5

Förord

Brottsförebyggande rådet (Brå) har inom ramen för ett regeringsuppdrag om hatbrott mot samer fått i uppgift att ta fram ett kunskapsunderlag i syfte att stärka det förebyggande arbetet inom området. Studien vänder sig främst till regeringen, men även till rättsväsendets aktörer och andra med intresse i frågan.

Studien har genomförts av Lisa Wallin och Lou Huuva på Brå. Brå har i genomförandet av uppdraget haft en referensgrupp med representanter från Sametinget, Svenska samernas riksförbund, Same Ätnam, Landsförbundet svenska samer, ungdomsorganisationen Sáminourra, Amnesty Sápmi samt Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor. Referensgruppen har bidragit med viktiga synpunkter och perspektiv under projektets genomförande. Brå riktar ett stort tack till alla som tagit sig tid att svara på våra frågor och som bidragit med såväl viktiga uppgifter som kunskap och erfarenheter på området. Här ska särskilt omnämnas Várdduo – Centrum för samisk forskning, och Båskoes – Nätverk för forskning om och med det sydsamiska samhället. Brå vill också rikta ett stort tack till Jon Petter Stoor och Miguel San Sebastián vid Institutionen för Epidemiologi och Global Hälsa vid Umeå universitet som bidragit med statistik till rapporten. Tack även till Katie Asplund Cohen vid Totalförsvarets forskningsinstitut som bidragit med underlag. Ett särskilt tack riktas till studiens intervjupersoner, vars berättelser möjliggjort den här rapporten.

Professor i sociologi Malin Åkerström vid Lunds universitet och docent i samiska studier Kristina Sehlin MacNeil vid Umeå universitet har vetenskapligt granskat ett utkast till rapporten och lämnat värdefulla synpunkter. Det är dock Brå som i alla avseenden ansvarar för innehållet i rapporten.

Stockholm i april 2024

Mattias Larsson
Generaldirektör

David Shannon
Enhetschef

Innehållsförteckning

Sammanfattning	7
Hatbrott mot samer förekommer i många miljöer	8
Varierande grovhet i brotten som drabbar rennäringen	8
Hatbrott som en reaktion på samiska rättigheter.....	9
Brotten begås ofta i mindre samhällen	10
Identifierade gärningspersoner är ofta män.....	10
Hatbrott får konsekvenser i vardagen	10
Flera orsaker till bristande kunskap om samers utsatthet	11
Förslag för att ytterligare synliggöra rasism och hatbrott mot samer ..	12
Brås bedömning	12
Inledning.....	14
Bakgrund till uppdraget.....	14
Syfte och frågeställningar	15
Rapportens disposition	15
Begrepp som används i rapporten	16
Samer och svenska staten – en översiktlig historisk beskrivning	21
Samer i offentliga register och statistik	28
Metod och material	30
Utsatthet bland samer – tidigare kunskapsläge	33
En bred beskrivning av hatbrott mot samer	38
Hatbrotten förekommer i många olika sammanhang	38
Alla kan utsättas – men vissa löper större risk.....	44
Normalisering påverkar anmälningsbenägenheten	44
Hatbrott mot rennäringen	46
Renar som plågats och dödats	46
Trakasserier, hot och skadegörelse mot samer involverade i rennäringen.....	51
Hatbrott som reaktion på samiska rättigheter	53
Många av brotten mot rennäringen har inte polisanmälts.....	56
Konsekvenser och strategier	58

Hatbrott mot samer leder till otrygghet och uppgivenhet	58
Strategier för att hantera brotten och risken för att utsättas.....	60
Förslag för att ytterligare synliggöra hatbrott och rasism mot samer	66
Åtgärder inom polisen för att synliggöra fler hatbrott	66
Studier som kan öka kunskapen om rasism mot samer	71
Inkludera hatbrott mot samer i regionala och lokala kartläggningar ..	73
Riktad insats för minskad normalisering och ökad anmälningsbenägenhet bland samer	74
En brottsförebyggande diskussion.....	75
Mer kunskap, utbildning och forskning.....	75
Förstärkt förebyggande arbete på nätet.....	77
Ett mer aktivt rättsväsende	78
Civila samhället: ökat stöd och fördjupad dialog.....	79
Förbättrad samordning och uppföljning	80
Brås bedömning	81
Referenser	83

Sammanfattning

Brå har haft i uppdrag av regeringen att göra en fördjupad studie av hatbrott mot samer. I uppdraget ingick att särskilt belysa hatbrottslighetens karaktär samt att åskådliggöra specifika uttryck för hatbrott mot samer, inklusive gärningar som involverar renar. I redovisningen ska Brå också ge förslag på hur samers utsatthet för hatbrott och rasism kan synliggöras mer, i syfte att få ökad kunskap som grund för det förebyggande arbetet.

För att belysa studiens frågeställningar har Brå samlat in data från flera olika källor: intervjuer, polisanmälningar och förundersökningar. Brå har också gått igenom forskning och de relativt få studier som finns om rasism, och mer specifikt hatbrott mot samer, i syfte att ge en bakgrund till studiens analyser och resultat. De beskrivningar av hatbrott som fångas av polisanmälningar och intervjuer ger ett bra underlag för att redovisa olika typer av hatbrottshändelser och sammanhangen där de sker. Däremot går det inte att utifrån den här rapporten dra slutsatser om omfattningen av hatbrott mot samer, till exempel hur många som drabbas och hur ofta det sker.

Studien bygger bland annat på intervjuer med 43 personer. Majoriteten av intervjupersonerna består av personer som i olika grad utsatts för hatbrott. Eftersom intervjupersonerna inte alltid har kunskap om vad som juridiskt sett utgör brott, eller vad som innefattas av hatbrottsbegreppet, har personerna i första hand tillfrågats om de utsatts för hot, våld eller annat hat som de förknippar med sin samiska identitet. Andra intervjupersoner består av representanter för samiska organisationer och föreningar, samt forskare och myndighetspersoner med insyn i brottslighet som drabbar samer.

Studien bygger även på de händelsebeskrivningar som framgår av de hatbrottsanmälningar (67 stycken) som identifierats genom hatbrottsstatistiken mellan år 2014 och 2022, samt ytterligare 62 polisanmälningar som gäller brott som involverar renar inom polisregion Nord. I förekommande fall har även förundersökningarna hämtats in och inkluderats i analysen.

Hatbrott mot samer förekommer i många miljöer

Av både intervjuer och av polisanmälningar framgår att hat mot samer förekommer i olika typer av miljöer och sammanhang. Det kommer till uttryck i skolan, på arbetsplatsen, i hemmiljö, på offentliga platser och inte minst på internet. Verbala påhopp sker ansikte mot ansikte, via telefon och via sociala medier genom exempelvis riktade meddelanden till unga samer via Snapchat eller Jodel. Grovheten varierar från kränkande beskrivningar av samer till grövre rasistiska tillmälen, hot och våldsbrott. Även om vem som helst med en samisk identitet kan utsättas, framstår risken att utsättas som större för dem som bär tydliga samiska attribut i form av kläder eller namn som är identifierbart samiska. I intervjuerna lyfts att samer inom renskötarfamiljer kan vara särskilt utsatta för hatbrott.

Även om brottsplatsen och typen av brott varierar återkommer vissa uttryck i det samlade materialet. "Lappjäväl" är enligt intervjupersonerna och i polisanmälningarna det i särklass vanligaste uttrycket, ibland tillsammans med uttalade hot eller fysiskt våld. Andra uttryck anspelar på fördomar om vad som är ett samiskt utseende eller påstådda samiska karaktärsdrag. Det förekommer även misogynna uttryck, särskilt när den utsatta är kvinna eller flicka, samt uttryck som anspelar på andra minoriteter på ett kränkande sätt, som "fjälljude".

Förutom händelser som riktas mot enskilda personer förekommer också klotter och kränkande kommentarer på internet som riktar sig mot samer generellt. De digitala miljöerna varierar och kan bestå av Facebook-grupper som samlar lokalbefolkningen eller personer med ett specifikt intresse som till exempel jaktfrågor, men det kan också handla om kommentarsfälten i lokal- eller riksmmedia. Inte sällan handlar det om kommentarer kopplat till olika rättigheter som framför allt förknippas med renskötande samer men där de kränkande uttrycken riktas mot samer generellt, ibland tillsammans med mer eller mindre direkta dödshot som "bara vi får bort lapparna, då kan alla jaga och fiska" eller "döda alla samer med senapsgas". Även hot om att angripa renar i syfte att "utrota samerna" figurerar. Det förekommer också att kåtor utsätts för skadegörelse.

Varierande grovhet i brotten som drabbar rennäringen

Rennäringen utsätts för varierande brottslighet. Många av brotten involverar renar och består av olika typer av händelser. Från smitning vid renpåkörning och hundar som jagat eller attackerat renar, till renar som medvetet körts över med skotrar eller skjutits. Brottsplatsen är ofta skogen

eller annan avsides plats, och det saknas generellt utpekade gärningspersoner samt vittnen, varför det är svårt att fastställa eventuella hatbrottsmotiv. Även om tjuvskjutna och medvetet påkörda renar beskrivs som ett problem som förekommer inom hela Sápmi figurerar händelser där renar plågats till döds framför allt i Norrbotten, enligt såväl intervjuer som polisanmälningar.

Utöver brott som involverar renar utsätts även personer som verkar inom rennäringen både för hot och olika former av skadegörelse. Det handlar exempelvis om foderautomater för renar som vandaliserats eller bränts ned samt fordon eller stängsel till rengården som förstörts. Det förekommer även verbala kränkningar och hot av olika grovhet som uttrycks via sociala medier, via telefon eller ansikte mot ansikte. Även om händelserna är spridda över Sápmi är vissa samebyar mer drabbade och beskriver att de i perioder får motta flera mejl eller telefonsamtal i veckan med hotfullt innehåll.

Hatbrott som en reaktion på samiska rättigheter

I intervjuerna framkommer att vissa händelser upplevs aktivera hatbrotten. En del av hatbrotten som drabbar rennäringen tar avstamp i konflikter med markägare, skogsägare och bönder som inte vill att renar vistas på markerna. Andra konfliktsituationer handlar om jägare och skoteråkare som anser sig begränsade av renskötselrätten. Även samebyarnas geografiska placering i förhållande till andra verksamheter kan påverka graden av exponering för hatbrott.

Konkurrerande näringar som framhäver upplevda motsättningar mellan samer som ett urfolk och en minoritet å ena sidan, och majoritetsbefolkningen å andra sidan, upplevs också påverka konfliktnivåerna inom Sápmi. Det handlar om vattenkraft, vindkraft och utvinning av mineraler där det finns intressen både lokalt i form av arbetstillfällen och infrastruktur, samt centralt genom den så kallade gröna omställningen. Det finns också tecken på att hatbrotten kan öka när samiska rättigheter erkänns eller uppmärksammas. Exempelvis beskrivs att skadegörelse av skyltar med samiska Ortsnamn förekom som mest när dessa först introducerades under slutet av 1990-talet. Flera upplever även ett ökat hat i samband med olika rättsprocesser som behandlar samiska rättigheter.

Brotten begås ofta i mindre samhällen

Något som särskiljer hatbrott mot samer från hatbrott mot andra grupper är att brotten många gånger begås inom mindre samhällen där ”alla känner alla”, och att gärningspersonen ofta är någon som den utsatte känner. I polisanmälningarna förekommer okända gärningspersoner framför allt i ärenden om hets mot folkgrupp, samt i de ärenden där renar skadats eller dödats (där möjligheten att identifiera en gärningsperson är liten). Att utsättas av okända personer i offentlig miljö, en relativt vanlig form av utsatthet sett till andra hatbrottsmotiv, förekommer inte bland polisanmälningarna om hatbrott mot samer och lyfts endast i liten utsträckning i intervjuerna. Generellt består polisanmälningarna av händelser med grövre inslag som långvariga trakasserier, dödshot eller våld mot person eller ren. Verbala kränkningar, som i intervjuerna lyfts som en relativt vanlig företeelse, är i stort sett frånvarande i polisanmälningarna. Det tyder på att anmälningsbenägenheten är låg för den typen av händelser.

Identifierade gärningspersoner är ofta män

När det kommer till händelser i skolmiljö, på arbetsplatser och i hemmet är förövarna oftast män eller pojkar. De utsatta är också många gånger män eller pojkar, även om det förekommer att även samiska flickor utsätts för grova kränkningar av andra elever – dock i regel utan våldsinslag. I de få anmälningar som rör hatbrott inom en nära relation är samtliga utsatta kvinnor.

I de få fall där det finns utpekade eller misstänkta personer i polisanmälningarna om renar som plågats och dödats är det vanligare att det har varit mer än en person närvarande vid brottet och att samtliga gärningspersoner är män i olika åldrar. Även om det bland vissa intervjupersoner uppfattas som socialt accepterat bland lokalbefolkningen att skjuta renar för köttets skull påtalar flera att majoriteten inte begår den här typen av handlingar, utan att det sannolikt handlar om enstaka personer. Det är en känsla som förstärks när samebyns problem med dödade och plågade renar minskat drastiskt när en person gripits eller avlidit.

Hatbrott får konsekvenser i vardagen

Hatbrott och rasism mot samer förekommer på olika platser och i olika sammanhang, och ett återkommande tema bland intervjuerna är en oro i vardagen över att inte veta om, hur och när det kan komma att ske.

I intervjuerna beskrivs att otryggheten också påverkas av vetskapen om att andra samer utsatts. Det kan antingen vara via uppmärksammade mediala händelser, eller att någon i ens närhet drabbats. Flera beskriver oron som särskilt påtaglig vid bärandet av kläder som vittnar om en samisk identitet, där den samiska klädedräkten kolt är det vanligaste exemplet. Även hatiska kommentarer i sociala medier bidrar till otryggheten. Det är inte ovanligt att kränkande kommentarer om samer yttras i närvaron av andra, något som både kan förstärka kränkningen och bidra till en känsla av isolering. I intervjuerna beskrivs situationer där andras undfallenhet att agera sårat och där andras tysthet tolkats som medhåll.

Risken att utsättas för hatbrott och andra uttryck för rasism leder också till att vissa väljer att dölja sin samiska identitet. Det kan ta sig uttryck i att undvika att bära samiska klädesplagg offentligt eller att inte berätta om sitt samiska ursprung i skolan eller på arbetsplatsen. I intervjuerna framkommer att föräldrar till samiska barn brottas med hur de ska förhålla sig till de hatbrott som sker och den rasism som finns mot samer. Man slits mellan viljan att skydda och viljan att förbereda inför de situationer som kan uppstå. Flera intervjupersoner framhåller att familjen och samiska vänner utgör ett skydds nät i sammanhanget.

Flera orsaker till bristande kunskap om samers utsatthet

Även om den här rapporten bidrar till en beskrivning av hatbrott mot samer saknas i stor utsträckning studier om samers utsatthet för hatbrott och andra uttryck av rasism. Orsakerna är flera. Ett skäl är att gruppen är antalsmässigt liten. Det innebär att inte ens en relativt stor utsatthet får genomslag i statistik som bygger på antalet inkomna anmälningar till polisen eller till andra myndigheter per år. Det innebär också att nationella enkätundersökningar inte har möjlighet att särredovisa rasism och hatbrott mot samer med traditionella metoder, då ett slumpmässigt urval ur befolkningen inte genererar ett tillräckligt stort antal svarande med samiskt ursprung. I Sverige förs idag inte heller register över etnisk tillhörighet. Det finns register som identifierar delar av den samiska befolkningen, men många samer finns inte med i dessa register. Benägenheten att delta i forskningsstudier kan också påverkas av historiska erfarenheter där samer beforskats utifrån rasbiologiska utgångspunkter.

Till det tillkommer en låg anmälningsbenägenhet för de händelser som sker. Förutsättningarna för upplärning är generellt låg vilket påverkar

anmälningsbenägenheten. Att hatbrott mot samer oftare sker i en lokal kontext med kända gärningspersoner, jämfört med andra hatbrottsutsatta minoriteter, kan innebära att anmälningsbenägenheten är ännu lägre för dessa händelser än för hatbrott generellt. För att brotten ska inkluderas i hatbrottsstatistiken behöver dessutom anmälan markeras som ett möjligt hatbrott av polisen, något som inte alltid sker (bland annat på grund av svårigheterna med att identifiera hatbrottsmotiv).

Anmälningsbenägenheten kan också påverkas av den historiska relationen till staten som en följd av den politik som förts mot samer, där rättsväsendet ses som statens förlängda arm. Även nutida konfliktytor i lokalsamhällen, där enskilda poliser kan upplevas som partiska, påverkar benägenheten att vända sig till rättsväsendet vid brottsutsatthet.

Förslag för att ytterligare synliggöra rasism och hatbrott mot samer

Ett problem med att det finns begränsade möjligheter att redovisa hatbrott och annan rasism gentemot samer är att det medför en risk att utsattheten osynliggörs. I uppdraget till Brå ingår att ge förslag på hur samers utsatthet för hatbrott och rasism kan synliggöras mer – från rapportering till polisen, till statistikframställningar.

En del förslag handlar om hur anmälningsbenägenheten och synliggörandet av anmälda brott kan öka. Polismyndigheten har i det avseendet ett ansvar att arbeta med kunskaps- och förtroendehöjande insatser, och att säkerställa en förmåga att hantera brott mot samer inom polisregion Nord. Andra förslag handlar om möjliga studier som kan bidra till att ytterligare synliggöra rasism och hatbrott mot samer. Det inkluderar förslag på såväl bredare som mer riktade enkätundersökningar till samer, men också på undersökningar av utbredningen av negativa attityder gentemot samer hos allmänheten.

Brås bedömning

Samer, både med och utan koppling till rennäringen, riskerar att utsättas för hatbrott och andra uttryck för rasism. Risken att utsättas leder till otrygghet och begränsningar i samers vardag samt inverkar på samers möjligheter att utöva sina mänskliga rättigheter. Det kan handla om att inte bära samiska klädesplagg, att inte tala samiska eller att på andra sätt göra avkall på sin samiska identitet. Brottsligheten är i stor utsträckning dold, vilket medför en risk för att stöd och resurser uteblir. I rapporten lyfts flera

förslag för att synliggöra utsattheten för rasism och hatbrott bland samer. En förhoppning är också att denna studie ska bidra till ökad medvetenhet om att det ofta krävs alternativa metoder för att undersöka utsattheten bland samer och andra antalsmässigt små minoritetsgrupper i Sverige, som till exempel romer, och att framtida undersökningar därför tar nya metodologiska grepp i syfte att inkludera utsattheten i mindre grupper.

Samer inom rennäringen utgör idag en sårbar grupp när det kommer till utsatthet för rasism och hatbrott. Brå vill särskilt lyfta behovet av att inkludera hatbrott mot samer i de lokala lägesbilder som utgör en grund för det förebyggande arbetet, framför allt i samiska förvaltningskommuner. Brå vill även framhålla vikten av att de demokratihotande inslagen vid hatbrott mot samer får genomslag i polisverksamhetens prioriteringar.

Att bekämpa negativa föreställningar och fördomar om samer är grundläggande för att motverka hatbrotten. Vikten av ett demokratihöjande och kunskaphöjande arbete om samer i skolan, både utifrån ett historiskt och ett nutida perspektiv, betonas av Brås intervjupersoner. Brå instämmer med flera andra myndigheter i att det förebyggande arbetet mot rasism behöver ha ett mer långsiktigt perspektiv, och en tydligare inriktning på implementering och spridning av den kunskap som produceras. Det behövs också tydliga och mätbara mål kopplat till arbetet mot rasism. Regeringen aviserade nyligen att de påbörjat framtagandet av en ny handlingsplan mot rasism och hatbrott där arbetet i större utsträckning ska vara utvärderingsbart och långsiktigt. En ambition som Brå välkomnar.

Brå ser dock fortsatt en risk för att arbetet mot rasism och hatbrott mot samer kan komma att tappa fart framöver. Att polisen inte har fått något nytt uppdrag om ett förstärkt arbete mot hatbrott kan medföra att arbetet mot hatbrott prioriteras ned inom myndigheten. Det kan också noteras att åtgärderna i åtgärdsprogrammet mot rasism mot samer endast sträcker sig till 2024. Samtidigt finns inga tecken på att de konflikter som rör rennäringen kommer att upphöra i den närmaste framtiden. Att samers rättigheter erkänns och upprätthålls ska aldrig leda till brottsutsatthet. I samband med att frågor som rör samer allt mer uppmärksammas finns dock en risk att det leder till ett ökat hat. Samhället behöver därför ha en god beredskap för att hantera de hatbrott och andra former av brottsliga uttryck för rasism som en ökad uppmärksamhet kan medföra.

Inledning

Hatbrott och rasism mot samer är inte ett nytt fenomen. Det har under senare år också varit ett ämne som allt oftare lyfts i offentliga samtalet, från att tidigare ha varit relativt frånvarande. Det handlar om upprop i sociala medier, mediereportage samt utställningar som visat på olika uttryck för rasism mot samer. Det handlar också om hur samiska erfarenheter porträtteras i populärkultur. Det är viktiga berättelser som under lång tid inte tagit plats i offentligheten. Samtidigt saknas i stor utsträckning forskning och studier som undersöker samers utsatthet för olika uttryck för rasism.

Regeringen gav därför 2022 Brå i uppdrag att göra en fördjupad studie av hatbrott mot samer. Enligt uppdraget ska Brå särskilt belysa hatbrottslighetens karaktär samt åskådliggöra specifika uttryck för hatbrott mot samer, vilket inkluderar gärningar som involverar renar. Av uppdraget framgår att Brå också ska ge förslag på hur samers utsatthet för hatbrott och rasism kan synliggöras mer i syfte att få ökad kunskap som grund för det förebyggande arbetet. Brå ska i genomförandet av uppdraget inhämta kunskap och erfarenheter från berörda myndigheter, inklusive Sametinget¹, och från relevanta organisationer inom det civila samhället.

Bakgrund till uppdraget

År 2016 tog regeringen fram handlingsplanen Samlat grepp mot rasism och hatbrott – Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott (Regeringskansliet 2016). Där angavs att det är viktigt att både arbeta brett mot rasism och liknande former av fientlighet och hatbrott, och samtidigt ha särskilt fokus på olika former av rasism, däribland rasism mot samer.

I handlingsplanen beskrivs att de nationella minoriteterna under olika perioder varit utsatta och marginaliserade i det svenska samhället. Övergrepp och kränkningar mot individer har förekommit långt in på 1900-talet, bland annat inom ramen för rasbiologisk forskning, genom tvångsregistrering av etnisk tillhörighet, i form av kollektiva tvångsförflyttningar och avhysningar genom statsmaktens försorg, och genom tvångssteriliseringar och omhändertaganden. Regeringen angav i

---

¹ Sametinget är både ett samiskt parlament med folkvalda ledamöter och en statlig myndighet.

handlingsplanen därför att rasism mot samer behöver synliggöras och bekämpas. År 2022 togs det även fram ett åtgärdsprogram mot rasism mot samer, där det regeringsuppdrag till Brå som ligger till grund för den här rapporten ingår som en åtgärd (Regeringskansliet 2022).

Syfte och frågeställningar

Syftet med rapporten är att ge ett underlag som kan fördjupa kunskapen om rasism och hatbrott mot samer samt ge förslag på hur den typen av kränkningar och brott kan synliggöras mer. Rapporten fokuserar på följande frågeställningar:

- I vilka miljöer och sammanhang begås hatbrott mot samer och vilken relation har de inblandade?
- Vilka specifika uttryck finns för hatbrott riktade mot samer (inklusive gärningar som involverar renar) och vad leder brotten till för de drabbade?
- I vilken grad anmäls brotten till polisen, och vilka erfarenheter har de utsatta av eventuella kontakter med rättsväsendet?
- Hur kan hatbrott och rasism mot samer synliggöras mer och vilka andra åtgärder kan förstärka arbetet med att motverka brotten?

Rapportens disposition

Rapporten fortsätter i det här inledande kapitlet med en närmare presentation av viktiga begrepp i rapporten, följt av en översiktlig skildring av statens påverkan på samers situation i Sverige. Därefter redovisas Brås metodologiska överväganden och de material som använts i studien. Sedan följer en överblick över studier som inkluderar uttryck för rasism mot samer.

Det första resultatkapitlet syftar till att ge en bred bild av hatbrott mot samer genom att beskriva i vilka miljöer de förekommer samt hur de kommer till uttryck. Det andra fokuserar på hatbrott riktade mot rennäringen samt mot personer som verkar inom den. Det tredje resultatkapitlet beskriver konsekvenserna av hatbrott för de drabbade och olika strategier som används för att hantera utsattheten. Det fjärde kapitlet redovisar Brås förslag på hur rasism och hatbrott mot samer kan synliggöras mer. Rapporten avslutas med ett resonemang om det

brottsförebyggande arbetet utifrån regeringens åtgärdsprogram mot rasism mot samer.

Begrepp som används i rapporten

Om begreppet rasism

I åtgärdsprogrammet mot rasism mot samer (Regeringskansliet 2022) och i handlingsplanen mot rasism (Regeringskansliet 2016) framgår att begreppet rasism avser uppfattningar om att människor på grund av föreställningar om ursprung (nationellt, kulturellt eller etniskt), ras, religion, hudfärg eller annat liknande förhållande är väsensskilda från varandra, och att de därmed kan eller bör behandlas på olika sätt. Begreppet *strukturell rasism* används i betydelsen att rasistiska handlingar inte alltid baseras på en individs politiska övertygelse utan kan ske omedvetet, och att rasism i olika former finns som en del av samhällets strukturer. Begreppet rasism mot samer används i betydelsen: ideologier, uppfattningar eller värderingar som ger uttryck för fientlighet mot samer.

Det saknas i dag ett vedertaget begrepp för rasism mot samer

I forskning om rasism talas det numera om flera *rasismer* som riktas mot olika grupper i samhället och som kan ha skilda historiska bakgrunder och även ta sig olika uttryck (se t.ex. Hellström 2016). Det har även vuxit fram begrepp för att synliggöra olika minoriteters specifika utsatthet för rasism, som t.ex. antisemitism, islamofobi och afrofofi. Även om det bland både forskare och personer som tillhör minoritetsgruppen kan råda oenighet om ifall begreppen i sig fångar essensen av innehållet betonas vikten av begrepp för att beskriva en specifik utsatthet som annars riskerar att osynliggöras i det vidare begreppet rasism. Nilsson (2003) menar till exempel att enskilda offer är beroende av de begrepp som finns till hands för att begripliggöra sina erfarenheter. Det får i sin tur konsekvenser för mörkertalets storlek, det vill säga hur stor del av brottsligheten som anmäls och därmed syns och "finns" (Nilsson 2003, se även Tiby 2010).

Att det i dag saknas ett vedertaget begrepp för rasism mot samer kan således inverka negativt på utsattas möjlighet att identifiera och sätta ord på utsattheten. Tidigare studie (SSR 2020) har också visat att begreppet rasism kan vara svårt att relatera till för samer. Begreppet "antisamisk rasism" har ibland använts inom forskning (se t.ex. Hagerlid och Granström 2023). I Brås hatbrottsstatistik nämns också begreppet

”antisamiska hatbrott” (se t.ex. Brå 2021a). Det finns dock ingen närmare redogörelse för vad begreppen innefattar.

Om hatbrottsbegreppet

Med hatbrott avses brott där motivet varit att kränka en person, en folkgrupp eller en annan grupp av personer på grund av ras, hudfärg, nationellt eller etniskt ursprung, trosbekännelse, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck, eller annan liknande omständighet. Genom att det inte finns en särskild straffbestämmelse för hatbrott så finns det inte heller en särskild brottskod för sådana brott. Lagstiftningen om hets mot folkgrupp (16 kap. 8 § brottsbalken, BrB) och olaga diskriminering (16 kap. 9 § BrB) omfattar sådana kränkningar som brukar benämnas som hatbrott. Även andra brott som olaga hot eller skadegörelse kan omfattas om gärningspersonen har haft ett hatbrottsmotiv. I sådana fall blir den särskilda straffskärpningsgrunden som finns i brottsbalken tillämplig (29 kap. 2 § 7 BrB). Den innebär att en gärningsperson kan få ett strängare straff om det finns ett hatbrottsmotiv bakom brottet.

Det krävs inte att motivet att kränka har varit det enda eller ens det huvudsakliga motivet för brottet, det kan vara ett av flera motiv (Åklagarmyndigheten 2022). Gärningspersonen behöver heller inte ha uttryckt hat eller missaktning i samband med gärningen. Valet av offer och hur gärningspersonen på andra sätt visat sin inställning till den grupp som offret tillhör kan vara tillräckligt för att finna motivet styrkt (Åklagarmyndigheten 2022).

Hatbrott kan riktas mot enskilda individer, grupper och organisationer, men även mot exempelvis egendom och byggnader. I likhet med Brås senaste hatbrottsstatistik (Brå 2023a) definieras hatbrott mot samer i den här rapporten som: brott motiverade av fördomar eller föreställningar om personer med samiskt ursprung.

Hatbrott är omdiskuterat och komplext

Brax (2019) påtalar att hatbrott som policy-område är förhållandevis ungt, men att det fenomen som termen ämnar fånga är mycket gammalt. Han beskriver hatbrott som det kanske tydligaste uttrycket för motsättningar mellan grupper, eller förtryck av marginaliserade grupper i samhället. Under långa perioder i historien har sådana uttryck varit omfattande och i många fall institutionaliserade. Etableringen av en lagstiftning mot

diskriminerande behandling och mot hatbrott representerar ett avsteg från, och i vissa fall en uppgörelse med, den historien, och placerar staten i rollen av aktiv förkämpe för likabehandling och minoritetsskydd (Brax 2019).

Hatbrottsbegreppet och den rättsliga regleringen av hatbrott har dock kritiserats, bland annat på grund av svårigheten att bevisa gärningspersonens motiv till brottet (se t.ex. Wigerfelt och Wigerfelt 2017). Begreppet hatbrott leder också tankarna till enskilda explosiva handlingar utförda av individer, och negligerar kontexter och de strukturer som är en grogrund för hatbrott och diskriminering (se Wigerfelt och Wigerfelt 2017). Tidigare studier har visat att hatbrott ofta sker i vardagliga sammanhang och att vardagslivets kränkningar och hatbrott ofta är sammanlänkade (Iganski 2008a, 2008b, Brå 2019, Brå 2021b, Brå 2022a).

Wigerfelt och Wigerfelt (2017) beskriver i en kunskapsöversikt om hatbrott med främlingsfientliga och rasistiska motiv att det finns många och komplexa orsaker bakom hatbrott, men att det på ett grundläggande plan handlar om historiskt och kulturellt rotade fördomar och hat mot dem som anses avvika från normen. Utifrån ett strukturellt perspektiv menar Perry (2001) att hatbrotten kan förstås som en konsekvens av sociala hierarkier och en maktpositionering i in- och ut-grupper ("vi" och "dom"). Walters (2010) menar dock att det inte förklarar hatbrott på individnivå, utan att hänsyn behöver tas till både strukturella faktorer och individuella sådana (såsom bristande självkontroll) för att förklara förekomsten av hatbrott. Forskning har även funnit att personer som begår hatbrott själva kan känna sig viktimerade av vad som upplevs som en orättvis resursfördelning av statliga medel samt positiv särbehandling av en minoritetsgrupp (Walters 2010.). Hatbrott kan således i vissa fall härledas till gärningspersonens frustration snarare än ett renodlat hat mot personer som tillhör en viss minoritetsgrupp.

Hatbrott drabbar inte bara den enskilda, utan hela den tillhörande gruppen genom att skapa oro och begränsa upplevelsen av tillhörighet och handlingsutrymme (Wigerfelt m.fl. 2013). På grund av det kallas hatbrott ibland även för budskapsbrott (Levin och McDevitt 1993). Inom polisen inkluderas hatbrotten i det som betecknas som demokratihotande brottslighet.

Samer – ett urfolk, ett folk och en minoritet

Samer är ett urfolk² och har sedan 1977 varit erkända som ett sådant av den svenska riksdagen. Samer är också en av fem nationella minoriteter³ i Sverige och är sedan 2011 även erkända som ett folk i Sveriges grundlag (1 kap. 2 § regeringsformen).

Området där samer traditionellt bor kallas Sápmi⁴ och sträcker sig från norra delarna av Norge, Sverige och Finland till delar av Kolahalvön i Ryssland. Samer är i dag bosatta i hela Sverige, även om det finns en geografisk koncentration till Norrbotten och Västerbotten samt utefter Jämtlands fjällkedja.

Exakta siffror på antalet samer i Sverige finns inte. Enligt Sametinget var 9 226 samer inskrivna i Sametingets röstlängd inför valet 2021, och antalet renskötare uppgick vid det tillfället till cirka 4 600.⁵ Det är dock fler som själva identifierar sig som samer än som är inskrivna i Sametingets röstlängd eller som äger renmärke⁶. För att skriva in sig i Sametingets röstlängd krävs, förutom att individen identifierar sig själv som same, att vissa kriterier kopplade till ens bakgrund uppfylls. För att registreras krävs att personen eller någon av föräldrarna (eller mor- eller farföräldrarna) har eller har haft samiska som språk i hemmet, alternativt att personen har en förälder som är (eller har varit) upptagen i röstlängden.⁷ Enligt Sametinget är en vanlig skattning att cirka 20 000 till 40 000 av de totalt 80 000 till 100 000 samer som finns i världen bor i Sverige.

---

² I folkrättsliga sammanhang, bl.a. genom ILO:s konvention 169 som rör urfolk och stamfolk, definieras urfolk som folkgrupper som varit bosatta inom ett område när andra folkgrupper grundat en stat inom samma territorium och som har egna sociala, ekonomiska eller kulturella förhållanden. Ett av de grundläggande kriterierna för att betraktas som stamfolk eller urfolk är att folket självt identifierar sig som ett sådant.

³ De nationella minoriteterna i Sverige är samer, tornedalingar, sverigefinnar, judar och romer.

⁴ Begreppet Sápmi betecknar rent geografiskt det samiska bosättningsområdet (Korhoren och Winsa 1997). Under 1980-talet började samer själva använda begreppet mer frekvent och det sammankopplas ofta med framväxten av en samisk etnopolitisk mobilisering där Sápmi förstärker en gemensam identitet (Elenius 2018 och Korhoren och Winsa 1997).

⁵ <https://www.sametinget.se/samer>

⁶ Ett renmärke är en markering i renens öra som talar om vem som äger renen.

⁷ Se <https://www.sametinget.se/regler>.

Kort om rennärningen

Renskötseln är en samisk näring. Det är dock inte alla som identifierar sig som same som har rätt att ägna sig åt renskötsel.⁸ Renmärket (och därigenom rätten att få ägna sig åt renskötsel) går vanligtvis i arv i familjen.⁹ Av rennäringslagen (1971:437) framgår att renskötsel bara får utövas av en same som är medlem i en sameby. En sameby är både ett geografiskt område och en ekonomisk samarbetsform där renskötsel bedrivs. Rennäring bedrivs i dag inom 51 samebyar. Samebyarna är lokaliserade i Norrbotten, Västerbotten och Jämtland. Den sydligaste samebyn har sitt betesområde runt Idre. De flesta samebyarna ligger dock mer norröver i Norrbottens län, och det är även där de allra flesta renägarna återfinns.¹⁰ Av samebyarna är 33 fjällsamebyar, tio skogssamebyar och åtta konsessionssamebyar. Dessa tre olika typer av samebyar skiljer sig åt sett till hur rennärningen bedrivs. Rennärningen är mer stationär i skogsamebyarna, medan renarna flyttar mellan fjäll och skogslandskap efter årstiderna i fjällsamebyarna. I konsessionssamebyarna bedrivs rennäring med särskilt tillstånd och renarna ägs inte bara av samer utan även av andra orsbor. Den samiska befolkningen, även i renskötande familjer, arbetar i dag ofta helt eller delvis i yrken utanför rennärningen (SOU 2005:116).

Om utsatthet bland urfolk

Av FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter framgår av artikel 27 att i de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter ska de som tillhör sådana minoriteter inte förvägras rätten att i gemenskap med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, bekänna sig till och utöva sin egen religion och använda sitt språk. Samtidigt har urfolk i Asien, Afrika, Nordamerika, Syd- och Centralamerika, Oceanien och Europa alla erfarenheter av godtyckligt fråntagande av mark och rättigheter, diskriminering och andra uttryck för rasism samt bristande hänsyn till bevarandet av språk, kulturella uttryck

---

⁸ Se avsnittet Samer och svenska staten – en översiktlig historisk beskrivning, för en kortfattad redogörelse av hur rennäringslagen historiskt utformats. Eller se t.ex. Mörkenstam (1999) för en mer detaljerad beskrivning.

⁹ Avlysningen av renmärken som inneburit att släkter förlorat möjligheten till renskötsel är något som tas upp i *Förberedelser inför en sanningskommission om statens övergrepp mot det samiska folket* (Sametinget 2021a). Tidigare ansvarade länsstyrelserna för renmärkesregistret, i dag har Sametinget det ansvaret.

¹⁰ I Sametingets kartläggning över samiska näringar (Pädam m.fl. 2019) framgår att 85 procent av Sveriges cirka 4 600 renägare återfinns i Norrbottens län (resterande 15 procent återfinns i Västerbottens samt Jämtlands län). Cirka 60 procent av renarna återfinns i Norrbottens län, vilket innebär att det genomsnittliga antalet renar per renägare är lägre i Norrbotten jämfört med i Västerbottens och Jämtlands län.

och ritualer (Chakma 2001). Det innefattar behandlingen av samer, oavsett nationsstat (Åhrén 2001).

Flera forskare påtalar den särskilda relation till mark och synen på densamma som många urfolk traditionellt har (se till exempel Normann 2021 och Nykänen 2023). Åtskilliga lyfter även den asymmetriska maktrelation som ofta råder i de allra flesta konflikter där urfolk ingår som en part och majoritetssamhället som en annan, där urfolk vill freda sina marker och sina traditionella näringar och levnadssätt från exploatering från stater eller industri (se till exempel Altman 2009, Loomba 2015 eller Sehlin MacNeil 2017). Zimmerer (2014) menar att stater som har ett intresse av att överta marker kan använda sig av rasism och rasistiska ideologier för att avhumanisera och därigenom ursäkta våld mot dem som lever där.

Fredsforskaren Galtung har tagit fram modellen *våldstriangeln* (se exempelvis Galtung 1969 eller Galtung 1990) som kan användas för att beskriva olika uttryck av utsatthet och rasism som kan drabba urfolk eller andra minoritetsgrupper i mötet med majoritetssamhället. Den innefattar tre breda förståelser av våld: kulturellt våld, strukturellt våld och direkt våld.

Kulturellt våld avser de rasistiska och diskriminerande åsikter och attityder som finns i ett samhälle. Det kan handla om fördomar om en viss grupp som tar sig uttryck i nedsättande kommentarer eller diskriminerande handlingar. Strukturellt våld handlar om de samhällseliga normer, lagar och regler som gör det lättare för vissa grupper och svårare för andra. Direkt våld handlar om fysiska angrepp eller hot om sådana angrepp, och är det våld som den här studien främst fokuserar på. Sehlin MacNeil (2017) har i sin forskning lagt till begreppet extraktivt våld, för att beskriva den direkta inverkan som utvinningsaktiviteter (av till exempel mineraler) har på urfolk som lever av och på marken. Dessa olika aspekter av våld verkar tillsammans och stärker varandra.

Samer och svenska staten – en översiktlig historisk beskrivning

Syftet med det här avsnittet är inte att ge en beskrivning av samers egen historia, religion eller kultur. För att förstå förekomsten av hatbrott och andra uttryck av rasism mot samer krävs dock en kännedom om hur den svenska staten genom historien agerat gentemot samer. Genom till exempel

lagar, övertagande av traditionellt samiska områden och rasbiologiska ideologier har de förutsättningar dagens samer lever under skapats. Statens agerande gentemot samer kallas ibland för den svenska koloniseringen av Sápmi (se Ericsson 2024 eller Sehlin MacNeil 2017 för ett utförligare resonemang). Följande beskrivning ger endast en kort sammanfattning och utgör inte en fullständig redogörelse för statens agerande mot samer och effekterna av det.¹¹

Innan dagens Sverige tog form

Det samiska folket fanns i norra Skandinavien långt innan nationsstater som Sverige, Norge och Finland bildats (SOU 2005:116). Runt år 1 000 f.Kr. finns tecken på att det som i dag utgör norra Sverige befolkats av ett samiskt folk med unikt språk och kultur (Kent 2014). Lappmarkerna, som det norra området kallas i äldre skrifter, var länge till största delen befolkat av samer. Det var gles befolkat och bortsett från kusterna svårtillgängligt. Traditionellt var samer organiserade i vad som brukar kallas Siida-samhällen. Varje samhälle hade en byarätt som bestämde vilka familjer som fick disponera vilket område och storleken på områdena varierade (SOU 2006:14). Samer har historiskt livnärt sig på olika sätt. Under en lång period var samer jägare och samlare som bosatte sig där det fanns tillgång till mat såsom småvilt, fisk eller vilda renar. Omkring år 1 000 började samer tämja enstaka renar för eget bruk (Kent 2014).

Statens inverkan under 1300- till 1700-talet

På 1300-talet gjorde svenska staten tydligare anspråk på det norra området genom att driva in skatter från samer, något som ökade under 1600-talet som en konsekvens av bland annat kostnaden för de krig som Sverige bedrev. Delvis på grund av det ökade skattetrycket började allt fler samer under 1600-talet att ägna sig åt renskötsel som huvudsakligt levebröd, särskilt på fjällen. Många samer övergick till nomadism och flyttade tillsammans med renarna allteftersom årstiderna påverkade var bete fanns tillgängligt (se SOU 2005:17, Kent 2014). Samtidigt utvecklades renskötseln i skogslandskapen och i de södra delarna av vad som kallades Lappmarken till att vara mer stationär och småskalig, och de samer som levde där ägnade sig i högre utsträckning även åt annat för att tjäna sitt levebröd

---

¹¹ Den tillsatta *Sanningskommissionen för det samiska folket* ska kartlägga och granska den politik som förts gentemot samerna i ett historiskt perspektiv och dess konsekvenser för det samiska folket. Se även *Historisk forskning om rasism och främlingsfientlighet i Sverige – en analyserande kunskapsöversikt* (Ericsson 2024) för en mer extensiv beskrivning av forskning om det svenska samhället och samerna.

(Kent 2014). Under 1600-talet intensifierades också missionerandet av kristendomen i norra delarna av Sverige, och samer uppmanades att ta avstånd från egna religiösa och kulturella uttryck (Norlin 2017). En rad rättegångar hölls mot samer som misstänktes för "avguderi" genom att ha använt trummor eller genom att inneha träfigurer som föreställde samiska gudar – något som kunde bestraffas med böter, kroppsstraff och, i åtminstone ett konstaterat fall, avrättning (Norlin 2017).

Svenska staten har i perioder gjort försök till att förmå svenskar att flytta till Lappmarken, men det dröjde till mitten av 1700-talet innan så kallade nybyggare i högre utsträckning började att befolka området (SOU 2006:14). Det var en konsekvens av en förordning från 1749 som angav att de nybyggare som flyttade till Lappmarken och som uppförde byggnader och odlade jorden fick 15 års skattefrihet och slapp knektutskrivning (soldattjänstgöring). I takt med att allt fler nybyggare under den perioden befolkade Lappmarken, uppstod konflikter mellan nybyggare och samer om fiskerätt och betesmarker. Samer hade en stark ställning fram till början av 1700-talet, eftersom markerna sågs som deras och de vann ofta vid tvistemål. Men på 1800-talet hade samers ställning försvagats. Den svenska staten gjorde allt oftare anspråk på marker som tidigare setts som samers, och vid tvistemål mellan samer och nybyggare vann allt oftare nybyggare (SOU 2006:14). Samer, speciellt inom vissa delar av Lappmarken, har drabbats hårt av den så kallade avvittringen när nybyggen tilldelades mark på de traditionellt samiska markerna (SOU 2006:14, Sametinget 2021a).

Rasbiologins intåg under 1800-talet

Under 1800-talet började nationalistiska strömningar växa i Europa och så även i Sverige. I samband med det ökade intresset för rasbiologi och idéer om att människor kunde delas in i raser (Lundmark 2008). Svenska forskare började intressera sig för påstådda rasbiologiska egenskaper hos samer och hur dessa skulle skilja sig från övriga svenskar (Saura 2020). Tankarna var inte nya, redan 1673 beskrevs samer i verket *Lapponica* av professorn Johannes Schefferus som både råa och kulturellt underlägsna svenskarna, även om verket inte diskuterade samer utifrån raskategoriseringar (Ericsson 2016). Utifrån rasbiologiska föreställningar definierades samer under 1800-talet som ett lägre stående folk som behövde kontrolleras och styras av majoritetssamhället för sitt eget bästa (Lundmark 2008). Det rasbiologiska institutet i Uppsala som inrättades 1922 gav de rasbiologiska idéerna statlig sanktion och legitimitet (Ericsson 2024). Samer var, särskilt inledningsvis under Herman Lundborgs styre,

det vanligaste studieobjektet – vilket resulterade i en rad övergrepp såsom skullmätningar och kränkande dokumentationer och fotograferingar. Det rörde sig om en ofantlig antropometrisk kartläggning av svenska samer, som Ericsson (2024) lyfter reser viktiga frågor om maktutövning, utnyttjande och vetenskaplig etik.

Det integritetsintrång som de rasbiologiska studierna innebar har påverkat förtroendet för forskning bland samer (se till exempel Drugge 2017). Spår av Rasbiologiska institutets verkan finns också kvar genom samiska mänskliga kvarlevor på statliga institutioner samt kränkande fotografier från rasbiologisk forskning som fortfarande är tillgängliga genom statliga register (Sametinget 2021a). Konsekvenser av rasbiologiska idéer syns även i den rasism som riktas mot samer i dag, till exempel genom referenser till negativa stereotypa karaktärsdrag (Sametinget 2021a, Storm Mienna m.fl. 2021, Lingaas 2021). Samer beskrevs inom rasbiologin i nedvärderande ordalag, bland annat som småväxta, barnsliga och samtidigt föråldrade, mentalt och fysiskt underlägsna samt benägna till alkoholism (se bl.a. Lingaas 2021).

Industrialisering och framväxten av en extensiv renskötsel

Under 1800-talet och framåt ökade också statens intresse för naturresurserna i Lappmarken (SOU 2006:14). Teknikutvecklingen och bättre kommunikationer gjorde att naturtillgångar som järnmalm, energi i form av vattenkraft och skog blev enklare att utvinna. Det gjorde att staten och samer fick allt mer motstridiga intressen av samma mark. Lundmark (2008) menar att de rasbiologiska idéerna under den här perioden fungerade som ett sätt för nationalstaten att rättfärdiga övertagandet av land och naturresurser. Össbo (2014) har visat hur samiska kulturlandskap ödelades vid utbyggnaden av vattenkraft i början av 1900-talet, vilket innebar att samisk självförsörjningsekonomi blev allt mer beroende av andra inkomstkällor.

I slutet av 1800-talet förändrades också renskötseln när renhjordarna blev större och samer mer bofasta – det skedde en förändring från så kallad intensiv till extensiv renskötsel. Framväxten av den extensiva renskötseln konkurrerade ut många renägare med mindre renhjordar. Många samer blev under 1800-talet nybyggare (Axelsson och Sköld 2006). Markägare menade att renskötseln hade en negativ inverkan på skogsbruket och på de andra bofasta svenskarnas marker. Den första renbeteslagen 1886 syftade bland annat till att lösa sådana konflikter genom att reglera den samiska

renskötsel (Mörkenstam 1999). Renbeteslagen innebar att den gamla organiseringen i så kallade "lappska lapp", som ägdes av samiska familjer som själva avgjorde om andra samefamiljer skulle få bruka eller nyttja delar av markerna, slogs sönder (Ericsson 2024). I stället delades samerna administrativt in i så kallade "lappbyar". Det var inte upp till samerna att dra gränser för dessa lappbyar eller att slå fast reglerna för hur de skulle administreras, utan den uppgiften sköttes av särskilda "lappfogdar", som var tjänstemän inom länsstyrelserna med särskilt ansvar för att implementera samepolitiken (Ericsson 2024).

"Lapp ska vara lapp"-politiken och tvångsflyttningar av samer

Från slutet av 1800-talet till 1930-talet förde staten vad som i efterhand brukar kallas för en "lapp ska vara lapp"-politik som var starkt influerad av de idéströmningar som rådde under perioden (Lundmark 2008). Samer som passade in i bilden av den renskötande nomaden skulle hållas borta från det moderna livet och resterande samer assimileras in i samhället (Lundmark 2008). Den assimileringspolitik som fördes har bland annat lett till att den samiska populationen i dag inte är lika stor som den annars skulle ha varit (se t.ex. Mörkenstam 1999, Lundmark 2008, Drugge 2022). I samband med "lapp ska vara lapp"-politiken infördes segregerade nomadskolor.¹² Dit skickades renskötande samer för att skolorna skulle se till att renskötande samer även fortsättningsvis ägnade sig åt renskötsel (Mörkenstam 1999).

Politiken fick även konsekvenser för utformningen av renbetesreglerna och vem som ansågs ha rätt att ägna sig åt renskötsel. I rennäringslagen från 1928 definierades de som ägnade sig åt renskötsel som samer och tillskrevs rättigheterna till renskötsel, samt rätten till land och vatten som samer har utifrån urminnes hävd. De samer som ägnade sig åt andra uppehållen (det vill säga majoriteten med samiskt ursprung) definierades i statens ögon inte längre som samer och tappade rättigheten till jakt och fiske på de marker som deras förfäder levt på (Mörkenstam 1999, Lundmark 2008, Torp 2016).

Under bland annat tidigt 1900-tal utsattes samer även för statligt sanktionerade tvångsflyttningar. En stor sådan skedde av nordsamer under 1920- till slutet av 1930-talet. På grund av nya nationella gränsdragningar blev det trångt på betesmarkerna i nordligaste Sverige och

---

¹² En förordning om nomadskolor kom år 1913, skolorna fanns kvar till 1962.

lappfogdarna organiserade förflyttningar av renskötarfamiljer till sydligare områden (Sametinget 2021a). Det har lett till, och leder fortfarande till, stora negativa konsekvenser för de samiska familjer som tvingades flytta – men även för de samer som redan bodde på de platser som de nya renskötande familjerna kom till.¹³

Ökat samiskt inflytande och erkännande av samiska rättigheter

Under senare delen av 1900-talet har västerländska stater i högre utsträckning erkänt urfolks rättigheter och samer har fått ett ökat inflytande i de nordiska länderna, till exempel genom införandet av sameting. År 1989 antog FN konventionen om urfolk och stamfolk, ILO 169, för att skydda urfolks rättigheter. Där framgår bland annat att de markrättigheter urfolk har ska erkännas och respekteras. Sverige har ännu inte ratificerat konventionen vilket lett till kritik från FN vid upprepade tillfällen.¹⁴

År 2000 ratificerade Sverige Europarådets ramkonvention om skydd för de nationella minoriteterna (där samer ingår). År 2007 antog FN:s generalförsamling deklarationen om ursprungsfolkens rättigheter (UNDRIP) som är en tolkning av deklarationen om mänskliga rättigheter, för urfolk specifikt, och innehåller en miniminivå för hur urfolksfrågor bör behandlas i de olika länderna.

År 2016 kom ett erkännande från Svenska kyrkan i form av en vitbok som tar upp kyrkans roll i det historiska förtrycket mot samer (Lindmark och Sundström 2017). År 2021 gav staten en så kallad sanningskommission i uppgift att granska politiken som förts gentemot samer och vilka konsekvenser den har haft för det samiska folket, ett uppdrag som ska redovisas i december 2025 (dir. 2021:103).¹⁵ År 2022 antogs även en ny lag (2022:66) om konsultation i frågor som rör det samiska folket. Syftet är att främja det samiska folkets inflytande över sina angelägenheter och innebär att regeringen och statliga förvaltningsmyndigheter ska konsultera samiska

---

¹³ Det så kallade Vapstensmålet mellan Vapstens lappby och Vapstens sameby som handlar om renskötselrätten i området är ett aktuellt exempel på det (se Hovrätten för Övre Norrland, mål T 725–22).

¹⁴ Se t.ex. Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples on the human rights situation of the Sami people in the Sápmi region of Norway, Sweden and Finland. A/HRC/33/42/Add.3. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter.

¹⁵ Även i Norge och i Finland har sanningskommissioner tillsatts för att utreda respektive stats övergrepp mot samer. I juni 2023 redovisades resultatet av den norska kommissionen genom rapporten Sannhet og forsoning – grunnlag for et oppgjør med fornorskingspolitikk og urett mot samer, kvener/norskfinner og skogfinner. Den finska kommissionen ska överlämna sin rapport i november 2025.

företrädare innan beslut fattas i ärenden som kan få särskild betydelse för samer.

I samband med ett ökat erkännande av samiska rättigheter har dock motrörelser utvecklats, ofta på lokal nivå bland dem som upplever att det minskat deras egna möjligheter att nyttja land och naturresurser (Junka-Aikido 2022).

Fortsatta markkonflikter inom Sápmi

I dag brottas de flesta samebyarna med anspråk på mark som konkurrerar med rennäringens traditionella markanvändning. Det handlar bland annat om utvinningsindustrin, skogsbolagens avverkning, turism och privata markägare (se till exempel Pädam m.fl. 2019). Planerna på gruvbrytning i Gállok (Kallak) är ett nutida exempel på en intressekonflikt där en gruva enligt bl.a. Sametinget skulle ha en stor negativ inverkan på miljö och rennäring i angränsande områden.¹⁶ Även klimatpåverkan och en omställning mot förnybar energi (t.ex. utbyggnad av vindkraftverk i samiska områden) riskerar att påverka samers möjligheter till renskötsel negativt (Sametinget 2021a, se även Skarin m.fl. 2021). Varje enskild exploatering bidrar också till kumulativa effekter tillsammans med andra exploateringar och genom samspel med anslutande infrastruktur (Naturvårdsverket 2016).

Att stater och företag har intressen av att exploatera naturresurser på marker som traditionellt brukats av urfolk leder än i dag till rättsliga tvister i såväl Sverige som i andra länder (se till exempel Lawrence 2009). En uppmärksammas sådan mellan Girjas sameby och staten avgjordes av Högsta domstolen år 2020 (NJA 2020 s. 3, även kallad "Girjasdomen"). Högsta domstolen bedömde att Girjas sameby har ensamrätt att upplåta jakt och fiske på det område där samebyn bedriver renskötsel, en rättighet som baseras på urminnes hävd. Just nu pågår även en uppmärksammas och omdebatterad statlig utredning, Renmarkskommittén, som ska lämna förslag till en ny renskötsellag som ska ersätta den nuvarande rennäringslagen, och som även behandlar frågan om småviltjakt (dir 2021:35).¹⁷

---

¹⁶ Negativa effekter för samer av gruvindustrin har tidigare konstaterats i t.ex. Kiruna-området, där mer än en tredjedel av Laevas samebys traditionella renbetesområden förstörts (Fohringer m.fl. 2021).

¹⁷ I samband med kommitténs arbete har utsatthet för rasism och hatbrott lyfts av ett stort antal samebyar. Det handlar till exempel om hot, renar som dödas samt nedsättande kommentarer om samer i samhället. Se Promemoria 7 – Anteckningar från möten med samebyar, Renmarkskommittén N2021:02.

Samer i offentliga register och statistik

I tidigare forskning samt i olika översyner har kritik lyfts mot att det i dag saknas officiell statistik över samer i Sverige (se till exempel Anderson m.fl. 2016, OECD 2019 eller Kukutai och Taylor 2016). Det har påtalats att bristen på statistik riskerar att osynliggöra samers utsatthet inom olika områden, och leda till otillräckliga åtgärder (se även DO 2008).

Under de senaste decennierna har många forskare diskuterat etiska överväganden inom forskning som rör urfolk, i ljuset av en delad historia av utsatthet (Smith 2021, Drugge 2022, Krawchenk och McDonald 2024). Frågan om hur populationen samer ska definieras samt hur en samisk identitet ska operationaliseras, där bland annat vikten av självidentifikation framhålls, är två sådana exempel (se t.ex. Pettersen 2015). Även frågan om vem som ska hantera insamlade data diskuteras inom forskningen (se till exempel Axelsson och Storm Mienna 2021).

Utgångspunkten är att etnisk tillhörighet inte redovisas i offentlig statistik i Sverige

Etnisk tillhörighet räknas till känsliga personuppgifter och sedan datalagen (1973:289) infördes är utgångspunkten i Sverige att det är förbjudet att behandla dessa uppgifter, om inte särskilda skäl föreligger. I dag regleras behandling av personuppgifter i den europeiska dataskyddsförordningen (GDPR). Även om etnisk tillhörighet i dag inte är en kategori i Sveriges statliga register har det inte alltid varit så. I Sverige låg kyrkoböckerna länge till grund för den svenska befolkningsstatistiken och Axelsson (2011, 2016) har visat hur ”lappar” i dessa kategoriserats utifrån stereotypa föreställningar om en samisk identitet. Från statens håll blev det allt mer efterfrågat att samer skulle registreras som en kategori under 1800-talet och framåt, fram till folkräkningen 1945 när den informationen registrerades och presenterades för sista gången (Axelsson 2011, 2016). En orsak bakom motståndet mot att registrera etnisk tillhörighet i västeuropeiska stater därefter är erfarenheter från andra världskriget när registreringen möjliggjorde identifieringen av och folkmordet på judar (Axelsson m.fl. 2021, Drugge 2022).

I dag finns dock statliga register över urfolk i de flesta länder som har ett sådant, med de nordiska länderna som undantag (Mullane-Ronaki 2017, Andersson m.fl. 2016). De statliga register som upprättas över urfolk har dock ofta sin grund i staters politiska och kulturella processer och utgår sällan från självidentifikation (Taylor 2000). Att gruppen definieras av

stater eller forskare, utan hänsyn till dem som tillhör gruppen, tas ofta upp som ett grundläggande problem inom urfolksforskning (Drugge 2022).

Enkätundersökningar med en samisk population

Att samer är en relativt liten grupp medför svårigheter när det kommer till att mäta gruppen i enkätundersökningar. Även om det ställs frågor om etnisk tillhörighet skulle ett obundet slumpmässigt urval behöva vara orimligt stort för att nå tillräckligt många respondenter som är samer. För att få en tillräckligt stor population behöver man därför se till alternativa urvalsmetoder.

I Sverige har enstaka större enkätundersökningar med en samisk population genomförts med lite olika urvalsramar. I SámiHET, som är en enkätstudie om hälsa, bestod undersökningspopulationen av ett totalurval från tre register: Sametingets röstlängd, registret över renmärken samt personer som är klassade som renskötare enligt SCB (Stoor och San Sebastián 2022).¹⁸ För att säkerställa att respondenten tillhör målgruppen ställs även frågan om denna definierar sig som same. Tillvägagångssättet skapar en relativt stabil nationell urvalsram av samer, men samtidigt exkluderas de många samer som inte finns med i dessa register.

En annan levnadsnivåundersökning som inkluderar en enkät är HALDI-health and living conditions in Sápmi Sweden.¹⁹

Undersökningspopulationen är i det fallet samtliga boende i den samiska förvaltningskommunen Jokkmokk. Undersökningsgruppen samer identifieras genom frågan "identifierar du sig själv som same". En styrka med urvalsramen är att alla samer boende i området nås av studien, och inte enbart samer registrerade i Sametinget och samer inom rennäringsen. Urvalet blir således representativt för det område som studeras och register som upprättats i andra syften behöver inte användas. Representativiteten blir dock begränsad till det område som studeras och upplägget är inte särskilt kostnadseffektivt.

---

¹⁸ En enkätundersökning över samers utsatthet för diskriminering hade ett liknande upplägg där en enkät skickades till ett urval utifrån Sametingets röstlängd (Lange 1998).

¹⁹ För mer information se: <https://www.umu.se/forskning/projekt/haldi--halsa-och-levnadsvilkor-i-sapmi-sverige/>. Undersökningen är ett pilotprojekt med målsättningen att framöver genomföras i samtliga samiska förvaltningskommuner.

Metod och material

För att belysa den här studiens frågeställningar har Brå samlat in data med hjälp av flera olika källor: intervjuer, polisanmälningar och förundersökningar. Brå har också gått igenom forskning och de relativt få studier som finns om rasism och hatbrott mot samer, i syfte att ge en bakgrund till studiens analyser och resultat.

Intervjuer

Brå har genomfört semistrukturerade intervjuer med 43 personer. För att hitta intervjupersoner har Brå inledningsvis använt ett så kallat snöbollsförfarande, vilket innebär att ett första urval intervjupersoner tillfrågas om de känner till andra lämpliga intervjupersoner, som sedan tillfrågas. Urvalet av intervjupersoner har syftat till att fånga upp bredden och variationen i de hatbrott som riktas mot samer. Brå har kontaktat samiska organisationer och föreningar runt om i Sverige samt gått ut med en förfrågan till samtliga 51 samebyar i Sverige. Brå har också kontaktat myndigheter som kommer i kontakt med frågor som rör rasism mot samer.²⁰ Brå har sedan använt dessa inledande kontakter för att komma i kontakt med fler personer som kan ha erfarenheter av utsatthet. Brå har också gjort utlysningar i medier, exempelvis Sameradion och den samiska ungdomstidningen Nourat, i syfte att nå fler och ett bredare urval av intervjupersoner. Intervjuer har även genomförts dels med representanter för samiska föreningar och organisationer, dels med nyckelpersoner inom Polismyndigheten. Brå har också intervjuat forskare med kunskap om rasism och hatbrott mot samer. Majoriteten av intervjupersonerna består dock av personer som i olika grad varit utsatta för hatbrott, varav de flesta är bosatta inom olika delar av Sápmi. Brå har eftersträvat en jämn könsfördelning och en åldersspridning bland intervjupersonerna. Den yngsta intervjupersonen var 21 år vid tiden för intervjun, och den äldsta var 80 år. Könsfördelningen var jämn: 21 kvinnor och 22 män.

Intervjuerna har skett via telefon, digitalt eller i person och har pågått mellan en och tre timmar. De allra flesta har varit enskilda intervjuer, men enstaka intervjuer med forskare eller samiska organisationer har skett i grupp. Intervjuerna har spelats in och därefter transkriberats, i några få intervjuer har anteckningar tagits i stället när intervjupersonen bitt om att inte bli inspelad. Intervjuaren har utgått från en intervjuguide med

---

²⁰ Se under Övrig informationsinhämtning för en redogörelse av vilka myndigheter som Brå har varit i kontakt med inom ramen för uppdraget.

övergripande frågeområden, baserad på projektets frågeställningar och ett antal mer specifika följdfrågor, beroende på vem som intervjuats. Transkriberingarna och intervjuanteckningarna har tematiserats utifrån ett antal övergripande teman. Det handlar bland annat om olika typer av uttryck för hatbrott mot samer, var dessa skett och i vilka sammanhang, relationen mellan intervjupersoner och gärningspersoner, olika typer av konsekvenser som utsattheten fått i intervjupersonernas liv, samt intervjupersonernas syn på möjliga åtgärder för att synliggöra samt förebygga rasism och hatbrott mot samer.

Även om utgångspunkten för intervjuerna är hatbrott, har intervjupersonerna inte alltid kunskap om dels vad som i juridisk mening är ett brott, dels vad som innefattas av hatbrottsbegreppet. Det gäller särskilt de personer som inte varit i kontakt med rättsväsendet i samband med brottsutsattheten. Personerna har därför i första hand tillfrågats om de utsatts för hot, våld eller annat hat som de förknippar med sin samiska identitet. Eftersom även olaga diskriminering ingår i hatbrottsbegreppet har frågor även ställts för att fånga upp sådana händelser. Samtliga intervjuade har samtidigt fått information om att intervjuerna genomförs inom ramen för en studie om hatbrott.

I resultatredovisningen återges citat från Brås intervjuer. Citaten har redigerats i vissa delar för att göra dem mer lättlästa, men också för att omöjliggöra identifiering av enskilda individer. Namn på personer och platser har strukits, och andra utmärkande detaljer har tagits bort.

Polisanmälningar och förundersökningar

Studien bygger även på de händelsebeskrivningar som framgår av de hatbrottsanmälningar och förundersökningar som identifierats som hatbrott mot samer genom hatbrottsstatistiken²¹. Det handlar om 67 hatbrottsanmälningar med identifierade hatbrott mot samer, hämtade från hatbrottsstatistiken för åren 2014–2022. De brotts handlingar som beskrivs i anmälningarna och i förundersökningsmaterialet har kodats med avseende på bland annat brottstyp, brottsplats, relation mellan gärningsperson och målsägande samt ålder och kön på dessa personer. I rapporten kommer inte några statistiska beskrivningar att kunna göras eftersom antalet anmälda hatbrott mot samer årligen är få och datainsamlingen till

---

²¹ Brå har sedan 2006 ansvarat för statistiken över anmälda hatbrott, och sedan 2016 ingår det i regeringens instruktion till Brå att årligen ta fram kunskap om hatbrott. Det görs bland annat genom statistiken över polisanmälda hatbrott och fördjupningsstudier inom hatbrottsområdet.

hatbrottsstatistiken har förändrats över tid (Brå 2023b). I redovisningen av hatbrottslighetens karaktär används materialet som ett underlag för att beskriva handlingar som förekommer i anmälningarna, liksom i vilka sammanhang och miljöer handlingarna skett.

Förutom de hatbrott mot samer som identifierats genom hatbrottsstatistiken har Brå genom kontakter med Polismyndigheten fått ta del av ytterligare 62 polisanmälningar, och i förekommande fall tillhörande förundersökningar. Dessa polisanmälningar gäller stöld och skadegörelse som involverar renar, och är identifierade inom polisregion Nord under perioden 2017–2023. Materialet är ett komplement till hatbrottsstatistiken som samlas in vartannat år. De brott som inkluderats har liknande tillvägagångssätt som identifierade hatbrott och har därför behandlats på samma sätt som de hatbrott som identifierats genom Brås hatbrottsstatistik, och de används som en del av underlaget i kapitlet om hatbrott mot rennäringen.

Övrig informationsinhämtning

Inom ramen för studien har Brå även haft möten och samtal med flera andra myndigheter och nätverk som kommer i kontakt med rasism och hat mot samer. Syftet med, och innehållet i samtalen har varierat utifrån de uppdrag och den kunskap som finns inom myndigheterna och nätverken.

Brå har haft kontakt med Sametinget, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Diskrimineringsombudsmannen, Forum för levande historia, Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten, Folkhälsomyndigheten, Totalförsvarets forskningsinstitut, Institutet för mänskliga rättigheter samt Trafikverket. Brå har även haft kontakt med den samiska ungdomsorganisationen Sáminuorra, Sanningskommissionen för det samiska folket, forskningsnätverket Båskoes, Várddou – Centrum för samisk forskning, Lávvuo – Forskning och utbildning för samisk hälsa, samt det sydsamiska kulturcentret Gaaltije.

Lávvuo har även bistått Brå med en specialbeställning av resultat från enkätundersökningen SámiHET (se Stoor och San Sebastián 2022). Totalförsvarets forskningsinstitut har också bistått med ett utdrag av rasistiska kommentarer om samer på nätforumet Flashback under perioden juni 2020 till och med maj 2021. Kommentarer samlades in inom ramen för en studie om rasism mot olika minoritetsgrupper i digitala forum (Cohen m.fl. 2022).

Datamaterialets avgränsningar

Regeringens uppdrag till Brå handlar om att belysa hatbrottslighetens karaktär samt åskådliggöra specifika uttryck för hatbrott mot samer, inte att beskriva eller skatta hatbrottens omfattning. Det har styrts Brås val av datakällor. De beskrivningar av hatbrott och andra uttryck för rasism mot samer som fångas av polisanmälningar och intervjuer, ger ett bra underlag för att redovisa olika typer av hatbrottshändelser och sammanhangen där de sker. Däremot ger inte datakällorna någon möjlighet att beskriva hur vanligt förekommande olika typer av hatbrottshändelser är. Det beror på att en kvalitativt inriktad studie med syfte att beskriva variationer i hatbrottslighetens karaktär inte ger ett underlag för den typen av generaliseringar. Det fanns exempelvis intervjupersoner som beskrev en upprepade utsatthet, medan andra betonade att deras erfarenhet av hatbrott var en enskild företeelse. Att studien bygger på polisanmälningar och intervjuer med utsatta, innebär att beskrivningarna av hatbrott framför allt utgår från de utsattas berättelser. Vilka rasistiska handlingar som kan vara straffbara är inte alltid uppenbart för den utsatta, och även i ett strikt straffrättsligt perspektiv rör det sig i enskilda fall om en bedömningsfråga. Ofta är det svårt att avgöra var gränsen går mellan icke-brottsliga uttryck för missaktning, såsom nedsättande kommentarer eller hotfulla handlingar, och sådant som är att betrakta som straffbar förolämpning, ofredande eller olaga hot. Gränsen däremellan avgörs ofta av olika omständigheter i det enskilda fallet.

Att intervjupersonerna har eftersökts inom ramen för en studie om hatbrott innebär också att populationen inte är jämförbar med samer generellt, och erfarenheterna kan därför inte antas vara generaliserbara till alla samer. En aspekt av det är att en större andel av intervjupersonerna har någon form av koppling till rennäringen (det kan vara som renägare, renskötare eller att personen har anhöriga som är involverade i renskötseln) än för den samiska populationen generellt. Något som sannolikt är en effekt av en större utsatthet för hatbrott bland samer med en sådan koppling.

Utsatthet bland samer – tidigare kunskapsläge

Det saknas i stor utsträckning studier som undersökt samers utsatthet för hatbrott. Inte heller i Brås egen hatbrottsstatistik har det funnits möjlighet att särredovisa hatbrott mot samer, på grund av få identifierade polisanmälningar.²² I den senaste sammanställningen av polisanmälda

---

²² Sedan 2014 har hatbrott mot samer kodats som en enskild kategori i Brås hatbrottsstatistik.

hatbrott framkommer att det under 2022 inkom 15 anmälningar som klassificerats som hatbrott mot samer, vilket utgör 1 procent av samtliga identifierade anmälda hatbrott (Brå 2023a).²³ I undersökningen innan, som studerar anmälningar från 2020, identifierades 20 hatbrott mot samer – vilket var samma andel (1 procent) av samtliga hatbrottsanmälningar (Brå 2021a).

Studier som undersökt samers utsatthet för diskriminering och rasism

Även om få studier specifikt undersökt hatbrott mot samer, finns studier med en bredare ansats eller med ett annat fokus som också inkluderar erfarenheter av hatbrott eller angränsande händelser. En del av dessa har fokuserat på olika uttryck för rasism mot samer (se t.ex. Poggats 2018, SSR 2020), medan andra fokuserat på framförallt diskriminering mot samer (se t.ex. DO 2008, Omma och Petersen 2015 samt Hansen 2015). Studierna visar bland annat att samer utsätts för rasism och diskriminering inom yrkeslivet, i skolan, i offentliga rum och även i digitala miljöer.

En svensk enkätundersökning med syftet att mäta samers utsatthet för diskriminering visade att en av tre samer kallats ordet ”lappjävel” vid minst ett tillfälle under det senaste året (Lange 1998). Erfarenheten var något vanligare bland män än bland kvinnor. I samma undersökning framkom även att 15 procent av respondenterna utsatts för hot och 3 procent för våld på grund av sin samiska bakgrund, under det senaste året. Skillnaden i andelen utsatta kvinnor och män var liten för dessa frågor.

År 2008 genomfördes en undersökning riktad till unga samer i Sverige (Omma m.fl. 2011, Omma m.fl. 2012). Nära hälften i åldersspannet 18–28 år uppgav att de hade upplevt negativ särbehandling på grund av sin samiska identitet. Andelen bland renskötande samer var ännu högre, 70 procent (Omma 2011). Den negativa särbehandlingen handlade om bland annat kränkningar baserade på stereotypa bilder av samer, brist på tillgång till språkundervisning, men även fysiska angrepp som stenkastning eller att bli spottad på. De samer som utsatts för negativ särbehandling hade

---

²³ På grund av det låga antalet görs inte någon uppdelning i olika redovisningskategorier. Det framgår således inte hur många av dessa som riktats mot samer generellt (genom t.ex. hets mot folkgrupp) eller hur många som riktats mot en enskild målsägande. Det framgår heller inte i vilken utsträckning den utsatta varit man respektive kvinna, eller vuxen respektive barn.

signifikant sämre hälsa jämfört med dem som inte upplevt sådan (Omnia m.fl. 2012, se även Hansen och Sørli 2012).

År 2021 genomfördes en variant av den nationella folkhälsoenkäten "Hälsa på lika villkor" riktad till samer mellan 18 och 84 år: SamiHET.²⁴ Av den framkommer att ungefär fyra av tio (38 procent av männen och 45 procent av kvinnorna) någon gång utsatts för diskriminering (negativ särbehandling) eller rasism på grund av sin samiska identitet. Yngre samer uppgav en högre utsatthet än äldre samer, och utsattheten var särskilt hög bland dem som var medlem i en samisk förening eller i en sameby.

Rasism mot samer i digitala miljöer

Det finns även ett fåtal studier som analyserat negativa kommentarer om samer på olika internetforum. Där framkommer bland annat att samer porträtteras som giriga och underlägsna, och att kommentarerna ofta figurerade i sammanhang där samers status som urfolk samt samiska rättigheter ifrågasätts (Eira 2018 och Junka-Aikido 2022).

Totalförsvarets forskningsinstitut publicerade år 2022 en rapport om förekomsten av rasism, i första hand fördomar, mot olika minoriteter i digitala miljöer. I den konstateras dock att möjligheten att redovisa förekomsten av rasism mot samer (och av antiziganism) var begränsad, och att andra datakällor och metoder behövs för att studera utsatthet i mindre minoritetsgrupper (Cohen m.fl. 2022). Det konstateras också att rasism mot samer främst förekommer på lokal nivå, vilket gör att den riskerar att osynliggöras i ett nationellt perspektiv. I en fördjupningsstudie av Brå om hatbrott i digitala miljöer framkom att alla polisanmälningar om digitala hatbrott mot samer som registrerades under 2020 var registrerade i polisregion Nord (Brå 2022b).

Särskilt om renskötare utsatthet

I flera studier lyfts renskötare särskilda utsatthet för hot och trakasserier (se t.ex. Poggats 2018, SSR 2020). I en intervjustudie om rasism och hatbrott mot unga renskötare (SSR 2020) vittnar till exempel respondenterna om hot och kränkningar som inte enbart riktas mot enskilda personer, utan även mot samebyn i stort samt mot renar. Rasistiska och kränkande kommentarer om samer är enligt studien så

---

²⁴ Siffrorna som redovisas är resultat från en specialbeställning. En kortare beskrivning av studien och dess urvalsram går att finna tidigare i inledningen. För en mer extensiv beskrivning se Stoor och San Sebastián (2022).

vanliga att de normaliserats och utgör en del av vardagen. Risken att utsättas uppges vara större i samband med vissa perioder, som till exempel vid älgjakten där renskötelsens rätt att nyttja områden ställs mot jägarens rätt att jaga. Andra liknande konfliktytor som framkommer i studien är vid skoterförbud, skydds jakt och småviltsjakt. Gemensamt för dessa är att det finns ett motstående intresse, och en uppfattning hos vissa att renskötare och samebyar särbehandlas i förhållande till majoritetssamhällets olika intressen. Mörkertalet, det vill säga brottsutsatthet som inte polisanmälts, uppges vara stort. I flera studier lyfts bland renskötande samer upplevelser av att polisen inte gör tillräckligt för att utreda brotten (DO 2008, Poggats 2018), eller att samer rent av misstänkliggörs av polisen när de anmäler brott (DO 2008), något som kan påverka förtroendet för polisen och i sin tur bidra till en låg anmälningsbenägenhet.

Om samer i undersökningar av fördomar och attityder

I Sverige har flera undersökningar genomförts riktade mot skolelever för att undersöka deras attityder mot olika minoritetsgrupper (Ring och Morgentau 2004, Löwander och Lange 2010, Severin 2014). I en av undersökningarna (Löwander och Lange 2010) efterfrågas om eleven någon gång under skoltiden fått undervisning om Sveriges nationella minoriteter (däribland samer), varav en tydlig majoritet svarar att de fått ingen eller endast lite sådan (73 procent). Resultaten är liknande för begreppet svensk rasbiologi (68 procent). Ingen av dessa undersökningar har dock efterfrågat specifika attityder eller fördomar gentemot samer. Inte heller undersökningen Mångfaldsbarometern, som mäter attityder till etnisk mångfald och invandring hos Sveriges befolkning, inkluderar frågor om samer.

Vart femte år gör Institutet för språk och folkminnen (ISOF) en undersökning om allmänhetens kunskap om och attityd till Sveriges nationella minoriteter och minoritetsspråk. Den senaste rapporten innehåller resultat från 2020 (Spetz 2021). I undersökningen finns dock inga frågor om negativa attityder eller fördomar om samer. Frågorna fokuserar i stället på allmänhetens kunskap om minoritetsgrupperna och minoritetsspråken, och attityderna till bevarandet av dessa.

Norges institut för mänskliga rättigheter tog år 2022 fram en rapport om attityden till samer och de nationella minoriteterna i Norge (NIM 2022). Där framkommer bland annat att många i den norska befolkningen har negativa attityder till grupperna och att dessa attityder är mer utbredda i

norra Norge än i övriga landet. Andelen i den norska befolkningen som observerat hatiska kommentarer om samer var 15 procent. Av de nationella minoriteterna var det endast om judar en högre andel hatiska kommentarer observerats (19 procent). De flesta kommentarerna var på sociala medier. I en annan norsk enkätundersökning specifikt riktad till samer uppger en stor majoritet av de svarande (95 procent) att de upplever att det finns fördomar mot samer i samhället (Hansen och Skaar 2021).

Flera samiska initiativ för att uppmärksamma rasism mot samer

Förutom ovan nämnda studier har flera samiska initiativ gjorts för att belysa rasism som samer möter i vardagen. Det handlar till exempel om utställningen Vad ska bort – främlingsfientlighet, rasism eller kolonialism? Den beskriver bland annat hat mot, och fördomar om, samer på sociala medier. Utställningen är ett samarrangemang mellan det sydsamiska kulturcentret Gaaltije och forskningsnätverket Båskoes, och den visades första gången 2014. Ett annat exempel är projektet #vardagsrasismmotmigsomsame från 2017, som initierats av Sameradion och SVT Sápmi. Samiska lyssnare uppmanades under en veckas tid att berätta om sina erfarenheter av rasism. Ett urval av de berättelser som inkom samlades sedan i en bok som innehåller berättelser från samiska barn och vuxna, kvinnor och män om olika uttryck för rasism som de möts av i sin vardag.²⁵ I båda initiativen framkommer även beskrivningar och upplevelser av hatbrott, även om de inte omnämns som sådana.

---

²⁵ Boken går att beställa via Amnesty Sápmi: <https://amnestysapmi.se/vardagsrasism-mot-samer-las-och-lar-dig-mer/>.

En bred beskrivning av hatbrott mot samer

Det här kapitlet presenterar en sammanfattande bild av hatbrott riktade mot samer utifrån Brås intervjuer och genomgången av polisanmälda hatbrott. Var och i vilka sammanhang sker brotten och hur ser relationen ut mellan de inblandade? Brotten som skildras i det här kapitlet är brott där vem som helst med en samisk identitet kan utsättas, både inom och utanför Sápmi. I nästkommande kapitel beskrivs hatbrott som drabbar framför allt samer inom rennäringen.

Hatbrotten förekommer i många olika sammanhang

Både i intervjuerna och av polisanmälningarna framgår det tydligt att samer kan utsättas för hot, hat och ibland våld i flera olika sammanhang. Det sker på arbetsplatsen, i skolan och i offentliga rum – inte minst på internet – men det kan också ske i hemmiljön.

Även om brottsplatsen och typen av brott varierar återkommer vissa uttryck i det samlade materialet. ”Lappjäväl” är enligt intervjupersonerna och i polisanmälningarna det i särklass vanligaste uttrycket, ibland tillsammans med uttalade hot eller fysiskt våld. Skällsordet beskrivs som så vanligt förekommande att det skildras som självklart att som same någon gång ha kallats för det. Andra uttryck anspelar på fördomar om vad som är ett samiskt utseende eller påstådda samiska karaktärsdrag, som att kallas ”kortväxt”, att som samisk kvinna ha ”snippan på sned”, vara ”bidragstagare”, ”lat” eller ”alkoholist” tillsammans med negativa förstärkningsord som ”äckel” eller ”idiot”. Det förekommer även att ”lapp-” eller ”same-” används tillsammans med könsord eller misogyna uttryck som ”fitta” och ”hora”, särskilt när den utsatta är kvinna eller flicka. Ordet ”renknulle” används i stället ibland som nedlåtande uttryck riktat mot samiska män. I polisanmälningarna förekommer även uttryck som anspelar på andra minoriteter på ett kränkande sätt, som ”fjälljude”, ”zigenarjäväl” eller ”tattare”.

Unga samer utsätts i skola och via sociala medier

Intervjuer har skett med samer i varierande åldrar vars skoltid sett olika ut, inte minst på grund av att olika skolformer för samer förekommit i historisk närtid. En del har erfarenheter från nomadskolan, andra från den nyare

sameskolan. Många har gått i den skola som finns i hemkommunen som oftast saknar samisk inriktning. Det är utifrån både intervjuer och polisanmälningar tydligt att kränkningar, hot och våld i skolmiljö inte enbart är en historisk företeelse utan något som förekommer även i dagens skola.

Intervjupersonerna beskriver blandade erfarenheter av skoltiden när det kommer till utsatthet för rasism och hatbrott. Medan en del beskriver skolan som en trygg miljö, beskriver andra en utsatthet som sträcker sig över många år. Flera som har gått i sameskola menar att det var en skyddad plats. Även om det kunde förekomma mobbning, som i andra skolor, fanns inte oron över att utsättas på grund av den samiska identiteten. En ung kvinna berättar att det dock hände att hon och andra samiska barn blev utsatta på väg till skolan:

Den sameskola som finns i orten ligger bredvid den svenska skolan. Och redan där är det skillnad på att vara svensk och att vara same. Vi åkte buss med eleverna från den svenska skolan och då var det ... De tog våra mössor när vi klev in i bussen och man var lappjävlar. Det har nog alla upplevt. Min mamma har ju också gått på sameskolan där och de hade det ännu värre.

Flera intervjuade samer som gått i annan skola än sameskola beskriver skoltiden som en tuff tid. Framför allt i intervjuerna med samiska män i olika åldrar framkommer händelser som innefattar våld i skolan. En man berättar:

Hot och hat, det är ju nånting som har funnits från begynnelsen. Jag växte upp med det i skolan, med mycket mobbing kan man ju säga. Både verbalt och fysiskt. Man blev ju nedbrottnad. Dom kunde ju smeta ner en med lera och sånt, som fanns på backen där man låg. Och man åkte väl på nån smäll emellanåt. Det var ju "lappjävlar" och allt sånt där.

Även i polisanmälningarna figurerar främst pojkar som målsägande i de ärenden som gäller våld i skolmiljö. Oftast är även gärningspersonerna pojkar, vilket är i linje med våld i skolan generellt (Brå 2024). En intervjuad man som själv utsattes för våld och trakasserier i skolan berättar att utsattheten såg annorlunda ut för hans syster, något som går igen i flera intervjuer:

Jag har en yngre syster. Hon är tjej och det vet jag inte om det gjorde saken bättre. Tjejer kan vara brutala alltså. Där var det utfrysning och sån där tyst mobbing som jag vet att hon fick utstå. Jag vet att hon hade det tufft med den biten. Jävla lapppluder, sådana här grejer. Lapphora alla sådana här grejer som man inte säger till killar.

Det förekommer även att samiska skolbarn, både flickor och pojkar, utsatts för mycket grova kränkningar av andra elever i olika chatgrupper där rasistiska tillmälen om samer förekommit – ibland tillsammans med uppmaningar om att begå självmord²⁶. Det är framför allt den typen av jämförelsevis grova brott som återfinns i polisanmälningarna tillsammans med händelser som innefattar våld. Verbala kränkningar i skolmiljö, som i intervjuerna lyfts som en relativt vanlig företeelse, förekommer i stort sett inte i polisanmälningarna.

Hatbrott i offentlig miljö

Ytterligare en företeelse som förekommer i intervjuerna, men som inte återfinns i polisanmälningarna, är utsatthet i offentlig miljö. Det kan vara i matbutiken, i krogmiljö eller i kollektivtrafiken. En kvinna berättar när hon blev utsatt under en promenad:

Jokkmokk, det kanske mest levande samiska samhälle som finns på svensk sida förutom Karesuando. Då tänkte man att "här är det en trygg miljö, här är inte de konflikterna på det sättet". Men jag och min kompis var ute och gick och så var det någon som vevade ner rutan på bilen och skrek "lappjävlar".

En annan intervjuperson berättar om en man som kom fram till henne när hon satt vid busshållplatsen och frågade var hon kom ifrån. Han klämde sedan henne på låret och frågade "Är du en lappkärning?". En annan beskriver en hockeymatch som hon besökte med sin son och sitt barnbarn, där publiken skanderar "lappjävlar" åt laget från Luleå.²⁷

Flera menar att risken att utsättas i offentlig miljö är större vid bärandet av samiska kläder. En man berättar om ett tillfälle när någon ropade "samejävlar" efter honom när han hade gákti²⁸ på stan. En annan intervjuperson berättar att samer klädda i kolt fick hinkar med vatten hällda över sig under Sametingets invigning i Kiruna. Det framkommer även beskrivningar av diskriminering där samer i kolt nekats inträde till danslokaler.

Hat och hot mot samer på internet

Hatbudskap i sociala medier når en bred massa och kan påverka otryggheten bland samer stort, inte minst yngre personer och barn som

---

²⁶ Sedan år 2021 är det kriminaliserat att uppmana någon att begå självmord (kap. 7 a § BrB).

²⁷ Att "lappjävlar" används som skällsord i idrottssammanhang har även framkommit i tidigare forskning (Åhren 2001).

²⁸ Gákti är det nordsamiska ordet för kolt.

spenderar en relativt stor del av sin tid i digitala miljöer. I intervjuerna lyfts återkommande förekomsten av hat och hot riktat mot samer på internet. Liknande förekommer även bland polisanmälningarna och rubriceras antingen som hets mot folkgrupp, olaga hot eller ärekränkning, beroende på spridning av hatbudskapen och deras innehåll. Forumen skiftar och kan bestå av sociala medier som Facebook-grupper som samlar lokalbefolkningen eller personer med ett specifikt intresse som till exempel jaktfrågor. Det kan också handla om kommentarsfälten i lokal- eller riksmidier. Inte sällan är inläggen relaterade till olika rättigheter som framför allt förknippas med renskötande samer, men där de kränkande uttrycken riktas mot samer generellt, ibland tillsammans med mer eller mindre direkta dödshot som ”bara vi får bort lapparna, då kan alla jaga och fiska” eller ”döda alla samer med senapsgas”. I polisanmälningarna förekommer också en låt med namnet *Sameslakt*, som spridits på internet, och där det sjungs om att skjuta, knivhugga och utrota samer.

Inläggen är dock inte alltid en reaktion på samiska rättigheter. Hatfulla kommentarer figurerar också i anslutning till helt andra, vad som framstår som neutrala, sammanhang. Det kan vara efter ”hemma hos”-reportage hos någon med samiskt påbrå. Eller mot unga samer som genom konton på sociala medier beskriver hur vardagen för en samisk renskötare kan se ut. I materialet finns flera exempel där unga samer fått kränkande meddelanden via exempelvis Snapchat eller Jodel.

Brå har även fått ta del av rasistiska kommentarer om samer från internetforumet Flashback.²⁹ Forumet kan antas samla delvis andra personer och kommentarer än de forum som tidigare beskrivits på grund av en lägre modereringsgrad och en allmänt råare samtalston (Cohen m.fl. 2022). Innehållet framstår dock som likartat. Kommentarererna är ofta allmänt nedlåtande mot flera minoriteter och motsvarande rasistiska uttryck används som i ovannämnda forum. Det argumenteras för att rasistiska uttryck borde vara tillåtna, och kritik uttrycks mot det så kallade ”pk-samhället”. Mycket av det som skrivs uttrycker även ord och begrepp med anknytning till så kallad rasbiologi, eller anspelar på sådana uppfattningar. Samer anklagas för att inte klara av att försörja sig själva, att vara snåla bidragstagare och för att ha lågt IQ. Det förekommer även i

---

²⁹ Kommentarererna samlades in inom ramen för en studie om rasistiska stereotyper i digital miljö (Cohen m.fl. 2022) men publicerades inte i samband med den rapporten.

inläggen att samer beskrivs som gnälliga och bakåtsträvande, samt att samiska rättigheter ifrågasätts.

Klotter och annan form av skadegörelse riktat mot samer generellt

Andra händelser som riktas mot samer som grupp är klotter med hatiska budskap, samt när samiska symboler utsätts för skadegörelse. Den formen av hatbrott kan öka motsättningarna inom lokalsamhället och, som för de internetrelaterade händelserna, leda till en uppfattning om att negativa uppfattningar om samer är mer spridda och accepterade än vad som faktiskt är fallet.

I polisanmälningarna förekommer att hakkors klottrats på samiska institutioner i ett begränsat geografiskt område under en begränsad tidsperiod. I intervjuerna beskrivs även andra upplevelser. En kvinna berättar om en händelse när hon var barn:

Vi bodde i stan när jag var liten, och så gick vi under en viadukt. Jag hade just lärt mig att läsa. Då stod det där att "en bra same är en död same". Och då läste jag det för min mamma och frågade "Varför skriver dom sådär?". Och mamma svarade "Nej, men det där är bara någon som har skrivit fel."

Vid angrepp mot samiska symboler är våld mot renar ett tydligt exempel, något som kommer att behandlas i nästa kapitel. Annan skadegörelse mot samiska symboler som förekommer i intervjuerna och i polisanmälningarna är när exempelvis skyltar med samiska Ortsnamn vandaliserats eller när kåtor satts i brand. I det senare fallet kan det vara svårt att veta om skadegörelsen är riktad mot specifikt samer, eller om det handlar om personer som skulle ha vandaliserat vilken lokal som helst som ligger avsides, som kåtorna ofta gör. Man resonerar dock om att det funnits ett starkt motstånd mot ett uppförande av kåtan, på åtminstone en av orterna där en kåta vandaliserats.

Förekomsten av skyltar med samiska Ortsnamn som blivit beskjutna, stulits eller på annat sätt vandaliserats uppfattas som mer tydligt riktat mot samer, särskilt där det förekommit andra skyltar i anslutning till den vandaliserade samiska skylten som lämnats oskadda. Det kan också handla om att flera skyltar med samisk text saboterats inom kommunen. Flera intervjupersoner menar att skadegörelse av skyltar med samiska Ortsnamn förekom som mest när dessa först introducerades under slutet av 1990-talet, vilket bekräftas i samtal med personal inom Trafikverket som arbetar med att byta ut skadade skyltar.

Hatbrott på arbetsplatsen

Ytterligare ett sammanhang där samer utsätts är på arbetsplatsen.³⁰ Flera av polisanmälningarna gäller hatbrott där gärningspersonen är en nuvarande eller före detta kollega. I de händelser som polisanmälts förekommer relativt grova uttryck och upprepade trakasserier. Typ av arbetsplats varierar, och händelserna har riktats mot både samiska män och kvinnor. I flera av fallen är gärningspersonen känd och även där förekommer både män och kvinnor. Men det förekommer också anonyma trakasserier på arbetsplatsen där till exempel den utsattas bil vandaliserats och där anonyma lappar med kränkande innehåll med anspelning på den utsattas samiska identitet lämnats.

I intervjuerna är de händelser som tas upp ofta mer subtila, och utsattheten handlar många gånger om hur man pratar om samer generellt i olika arbetsrelaterade sammanhang, som på fikarasten eller på möten.

Hatbrott i hemmiljö

I det samlade materialet beskrivs även hur grannar och andra bekanta hotat, slagit, tagit stryppgrepp på eller på annat sätt attackerat den utsatta i hemmiljö, samtidigt som kränkande uttryck mot samer använts. I polisanmälningarna förekommer män, kvinnor och barn som målsägande, gärningspersonerna är dock i samtliga fall män. Det går att utläsa en misstanke om att gärningspersonen lider av psykisk ohälsa eller har alkoholproblem i en del ärenden. I intervjuerna breddas bilden där vissa beskriver att de upplevt en kollektiv antagonism mot samer i lokalsamhället, som kan innefatta både män och kvinnor i olika åldrar och från olika samhällsklasser, och som kan anta mer subtila uttryck. En intervjuperson berättar:

Min släkting ville köpa hus. Och då var det nån i byn som hade sagt att "ja men vi kan ju inte sälja till han, vi vill inte ha en by som är full med lappar". Men det var ju inget som dom sa till oss. Utan det fick man ju höra på omvägar.

I polismaterialet finns även en handfull ärenden där hatbrottet har skett inom ramen för en nära relation. I samtliga fall är det en kvinna som har utsatts av en man. I dessa fall förekommer ibland misshandel, ibland dödshot, samtidigt som målsäganden kallas "lappjävlar" tillsammans med

---

³⁰ De hatbrott som drabbar rensköterna i deras arbete tas inte upp här eftersom de redovisas i kommande kapitlet Hatbrott mot rennäringen.

andra kränkande och misogynna uttryck. Även i dessa ärenden förekommer det att gärningspersonen var berusad vid tillfället.

Alla kan utsättas – men vissa löper större risk

Intervjuerna och polisanmälningar visar att alla med en samisk identitet *kan* utsättas för hatbrott, samtidigt är det tydligt att risken är större för samer som bär synliga samiska attribut, som har ett samisk klingande namn eller som på andra sätt är igenkännbara som samer. Flera intervjupersoner menar att samer inom renskötarfamiljer är särskilt utsatta även för hatbrott som inte direkt riktas mot rennäringen.³¹ I intervjuerna förekommer också beskrivningar av att personer som inte själva är samer utsatts för hatbrott riktade mot samer. Det handlar om personer som utsatts på grund av en nära relation med en same, icke-samer i koncessionssamebyar och personer som arbetar med frågor som involverar samer.

I intervjuerna resoneras också om geografiska skillnader där orter med en större andel samisk befolkning generellt upplevs som tryggare. Orter där det är eller har varit rättsprocesser kopplade till samiska rättigheter upplevs som mindre trygga. Vissa beskriver det som lättare att vara same i städer, medan en känsla att samer ses som en andra klassens medborgare kan vara starkare i mindre byar i inlandet. Utanför Sápmi beskrivs många gånger osynliggörande och exotifiering som ett större problem än hot och hat.

Normalisering påverkar anmälningsbenägenheten

Flera intervjupersoner menar att man som same blir härdad och att det finns en normalisering, att ”det där ska man tåla”, som gör att händelser inte polisanmäls. Ett exempel är en äldre intervjuperson som säger sig ha upplevt väldigt lite rasism och aldrig hatbrott. Samtidigt framkommer under intervjun att han på arbetsplatsen fått frågan om han har ”något mer handikapp än att vara same?”. Han menar också att ”det är självklart att han har kallats lappjäväl vid flera tillfällen”.

Som ett led i en normalisering är det inte ovanligt att relativisera utsattheten för hatbrott i intervjuerna. Flera som utsatts i skolan uppger exempelvis att mobbning och trakasserier var vanligt, och visst blev de utsatta för att de var samer – men andra mobbades ju på grund av övervikt.

---

³¹ I de polisanmälningar som det här kapitlet handlar om framgår sällan om den utsatta har koppling till rennäringen eller inte.

En ung intervjuperson som uppger att han blev kallad lappjävel dagligen i skolan konstaterar också att det trots allt var värre förr:

Min farfar var med på den tiden då Sverige kidnappade barn och tog till skolan för att göra dem till svenskar. Han blev tagen till en sådan skola och varje gång han pratade samiska tog dom en spögubbe³² och farfar blev spöad som satan.

Att brotten ofta begås i mindre samhällen påverkar också benägenheten att vända sig till polisen

Något som särskiljer hatbrott mot samer från andra hatbrottsmotiv är att brotten oftare begås inom mindre samhällen, och att gärningspersonen i större utsträckning är någon som den utsatta känner. Sett till polisanmälningarna förekommer okända gärningspersoner framför allt i ärenden om hets mot folkgrupp, och i de ärenden där renar skadats eller dödats. Att utsättas av okända personer i offentlig miljö, en relativt vanlig form av utsatthet sett till andra hatbrottsutsatta minoriteter (Brå 2023a), förekommer inte bland polisanmälningarna även om det lyfts i viss utsträckning i intervjuerna. En intervjuperson resonerar kring hur storleken på orten kan inverka på benägenheten att anmäla brottet:

Om jag anmäler, kommer det då att bli nåt slags repressalier i mitt lokalsamhälle som kanske går ut över mina barn eller min partner, eller mig? Jag tror att man tänker många gånger innan, det är inte så anonymt. Det är inte som att vara i en storstadskontext och man blir anfallen av någon.

Möjligheten att byta skola eller arbetsplats kan också vara begränsad i mindre orter. Gärningspersonen kan många gånger vara någon som man kommer att behöva ha en relation till även framledes:

Vad händer då, om du kallar mig lappjävel och jag blir påverkad och gör en anmälan. Och så ser jag dig två veckor senare i samhället? Vår relation blir inte så bra. Polisen lägger ner det på grund av att de inte kan göra nåt åt det. Men vår relation är redan skadad efter att jag tagit dit polisen. Jag kan ju välja att antingen skadar jag relationen ännu mer eller så sväljer jag det ordet som den personen gav mig men har fortfarande kvar en halvbra relation med den personen.

---

³² En spögubbe var en person som hade till uppgift att hålla ordning i t.ex. en skola genom att dela ut fysisk bestraffning.

Hatbrott mot rennäringen

Rennäringen är en samisk näring och renen är tätt sammankopplad med det samiska. Hatbrott mot rennäringen är också ett återkommande tema i Brås intervjuer samt i det förundersökningsmaterial som analyserats inom ramen för studien. Det här kapitlet utgår ifrån dessa material. Kapitlet inleds med en beskrivning av hatbrott som drabbar samer genom angrepp mot renen. Därefter redogörs för hatbrott i form av hot och skadegörelse mot personer inom rennäringen. Kapitlet avslutas med en beskrivning av olika konfliktytor som upplevs påverka graden av utsatthet samt resonemang kring anmälningsbenägenheten för brotten.

Renar som plågats och dödats

En stor del av de hatbrott mot samer som identifierats inom ramen för Brås hatbrottsstatistik handlar om dödade eller plågade renar. Det är också den typen av brott som oftast lyfts i intervjuer med personer involverade i rennäringen, och som av många anledningar väcker starka känslor.

Brotten består av en rad olikartade händelser. Från smitning vid renpåkörning och hundar som jagat eller attackerat renar, till renar som medvetet körts över med skotrar eller skjutits. Även om alla dessa händelser är brottsliga är de inte nödvändigtvis hatbrott. För att det ska utgöra ett hatbrott krävs att ett motiv till brottet är att kränka samer. Det räcker således inte att brottet får en negativ konsekvens för samer för att det rent rättsligt är att betrakta som ett hatbrott. Det krävs dock inte att kränkning har varit det enda, eller ens det huvudsakliga, motivet för brottet (Åklagarmyndigheten 2022).

En svårighet när det kommer till möjligheten att beskriva hatbrott som drabbar rennäringen, är att brottsplatsen ofta är skogen eller annan avsides plats. Det saknas generellt utpekade gärningspersoner samt vittnen, och det är många gånger svårt att säkert uttala sig om gärningspersonernas motiv.

Renen – ett djur och mycket mer

I intervjuerna lyfts att rennäringen är viktig i strävan att bevara en samisk särart och kultur. Flera intervjuade samer menar att ett angrepp på en ren måste ses som mer än ett angrepp på ett djur, eftersom renarna är tätt förknippade med samer och deras rättigheter. En intervjuperson beskriver:

Just det här att jaga eller plåga renar. Att det oftast ses som en isolerad händelse. Att man kanske inte från majoritetssamhället kopplat ihop det till att det är en strukturell rasism. Att det finns en anledning till att man jagar renar. Alltså man jagar inte älgar för att plåga dom. Man jagar inte rävar. Det finns ju väldigt stark koppling till att renen ägs av personer. Ja, vilka personer ägs den av?

Det är i intervjuerna inte ovanligt att renen jämförs med andra djur i ett försök att kontextualisera händelserna. Ibland, som i citatet ovan, görs en jämförelse med andra djur som lever i skogen för att exemplifiera att dessa inte utsätts för det hat som renen möter. Det kan också vara att tillträdesförbud på vissa platser på grund av till exempel fågelhäckning inte möter samma motstånd som tillträdesförbud under kalvningssäsong. Andra jämför renen med husdjur för att beskriva hur det känns att hitta en dödad ren:

Det är det som tar hårdast och det är det som är mest tråkigt när det händer. Att dom bokstavligen dödar... Alltså tänk dig att någon är arg på dig och så går dom och dödar din hund. Det tar ganska hårt.

Samtidigt upplevs en avsaknad av ett rättsligt skydd för renen som motsvarar dess kulturbärande värde. En av anledningarna är just att renen är så kallat domesticerat vilt och befinner sig i ett gränsland mellan vilt och tamdjur. Eftersom renen har ägare utgör den inte vilt, och brott mot ren kan således inte lagföras som brott mot jaktlagen utan rubriceras som stöld, skadegörelse eller djurplågeri, beroende på omständigheterna vid brottet.

Tjuvskjutna renar med mer eller mindre tydliga hatbrottsmotiv

En intervjuad polis med insyn i de brott som drabbar rennäringen har försökt att uppskatta omfattningen av olika brott som involverar renar; det vanligaste menar han är att de tjuvskjuts för kött:

Mörkertalet på tjuvskjutna renar för mat, det är jättestort. Vi pratar nog om kring 150 till 200 renar för [sameby]. Per år skulle jag gissa. Och det är EN sameby. Jag menar om du far i dom där trakterna, det är ju miltals skogsbilsvägnät. Du kanske träffar en människa vartannat år då du far efter den vägen. Men just det här att skjuta och lämna renen, där har vi väl 20 till 30 fall per år i regionen. Och då räknar jag både in dom som blir skjutna och dom som blir påkörda, alltså dom som vi rent ser är plågade med flit i skogen. Och tar vi då smitningsolyckor, alltså då man inte har ringt in och anmält att du kört på en ren, då kanske du hamnar runt en 60 per år.

Utifrån intervjuerna framkommer således att omfattningen är påtagligt större än vad som framkommer i hatbrottsstatistiken, även om hänsyn endast skulle tas till de grövsta fallen. Även när renen skjutits för köttet, kan det dock finnas ett hatbrottsmotiv bakom brottet. Bland polisanmälningarna finns exempel där personer skrivit inlägg i sociala

medier där de antingen uppger att de skjutit renar, eller uppmanar andra till att skjuta renar, som en attack riktad mot samer. Följande exempel på sådana kommentarer i direkt anslutning till Girjasdomen förekommer i polisanmälningarna:

"Jag har tvättat studsaren och det hänger två renkroppar i mitt garage. Så firas Girjasdomen."

"Om vi alla går ut i skogen och hämtar till husbehov, hur lång tid tar det tills alla renar är utrotade?"

"Lösningen blir att skjuta det man ser, inga renar lika med inga rättigheter!"

Det kan även handla om fall där renar tjuvskjutits, och där köttet tagits, men där slaktavfall placerats på platser där det är uppenbart att man vill att dessa ska hittas. Ofta kombinerat med att gärningspersonen har skurit bort renmärket där det framgår vem renen tillhör, vilket gör att ägaren till renen inte har möjlighet att få ersättning för den dödade renen. I flera intervjuer framförs upplevelsen att det förfarandet, där renen inte bara dödats för köttets skull, har ökat över tid. Det inkluderar fall där renar skjutits och sedan lämnats kvar i skogen och långsamt dött av sina skador. En intervjuperson berättar när de under en vecka hittade flera skjutna renar:

Dom jag hittade levde ju än. Dom hade kulan kvar i sig och höll på att blöda ut. Och det var inte av samma person för det var på olika ställen och olika kaliber också. Alltså olika bössor som hade skjutit dem.

Plågade renar vanligast i Norrbotten

Tjuvskjutna renar beskrivs som ett problem som förekommer inom hela Sápmi, medan händelser där renar plågats och döda renar skändats framför allt förekommer inom Norrbotten. En intervjuad inom polisen berättar:

Det ser olika ut i regionen, det är min bestämda uppfattning. Problemen är större på vissa håll och mindre på andra. Rent generellt skulle jag säga att problemen är störst i Norrbotten. Det är mest samebyar där, men vi har ju också Girjasdomen. Dom har mycket geografiska områden som är renbetesland men också jakt- och fiskeområden och så vidare. Lägg därtill tungindustrin, gruvbrytning och allt det där. Det blir en besvärlig brygd på nåt sätt. Det finns många ingredienser.

Bilden bekräftas av flera samiska intervjupersoner, men också av polisanmälningarna där en klar majoritet av de mer tydliga hatbrotten som avser dödade renar förekommit i Norrbotten. Det finns en betydande geografisk spridning inom länet. Vissa samebyar och orter återkommer i polisanmälningarna, vilket kan tyda på att hatet mot rennäringen är mer utbrett på vissa platser eller att det finns enstaka mer motiverade

gärningspersoner bosatta där. Det kan också vara en effekt av att en del samebyar valt att polisanmäla i större utsträckning. Särskilt Malmfälten, det vill säga det gruvtäta området och omgivningarna kring Kiruna och Gällivare, nämns frekvent i både polisanmälningarna och i intervjuerna. En intervjuperson som har ett övergripande perspektiv på de brott som drabbar rennäringen beskriver det på följande sätt:

Kiruna är ju exceptionellt, eller Malmfälten. Och sedan så Härjedalen är ju också ett sådant område. Men sedan så har man ju förstätt att det även har ökat på andra områden. Men just det här att man ger sig på djur, det är Malmfälten som överlägset representerar detta.

Det är också framför allt i Norrbotten som skogssamebyarna och koncessionssamebyarna är lokaliserade.³³ I dessa bedrivs renskötseln mer stationärt vilket kan leda till större friktion inom lokalsamhället. En intervjuperson berättar:

Vi ska ju vara på marker som är privata och som skogssameby så är det ju så att vi har folk ... Det är inte som en fjällsameby att dom flyttar upp på fjället ett tag, utan vi är som alltid bland folk på ett annat sätt.

Renar jagade eller påkörda med skoter eller bil

En ren kan bli påkörd av misstag när den vistas på en väg. Av polisanmälningarna och i intervjuerna framkommer att det även förekommer att renar körs på medvetet eller blir jagade av bil på vägen. Det framgår genom att gärningspersonen filmat eller fotat brottet och sedan delat det i sociala medier, ofta med tillhörande text som ”äntligen en ren mindre” eller ”jodå, jag höll ut och gasade”. En intervjuad polis berättar att det på internet ibland sprids uppmaningar om att köra på renar, och att hans uppfattning är att det också leder till fler trafikpåkörningar av ren:

Vi såg ju där när Girjasdomen kom. Då gick det flöden i sociala medier "Kör på alla renar ni ser och lämna dom bara". Så sikta på dom egentligen. Då vart det ju ett uppsving med renolyckor där då. Det vart det. Framför allt i Malmfälten. Där är det en jättehög ... Om vi kallar det för smitningsolyckor då. Alltså där samebyarna själva hittar döda och påkörda renar både i närheten av väg men också en bit in där dom har tydliga tecken på att dom har blivit påkörda.

Det förekommer också att renar jagas med, eller blir överkörda av, skotrar. Både under intervjuerna och i polismaterialet ges målande beskrivningar av döda eller döende renar med brutna ben och köttsår efter skoterpåkörning. Flera omständigheter talar för att det inte handlar om olyckor, som att det

---

³³ Förutom en skogssameby som ligger i Västerbotten.

på platsen är fri sikt, eller att det finns skoterspår som visar att skotrarna körts fram och tillbaka över renarna.

Det händer även att skottrar medvetet körs genom renhjordar så att dessa splittras, vilket inte bara försvårar renskötarnas arbete utan också kan leda till att stressade renar springer ut på vägen och blir påkörda eller att havande vajor kastar sina foster. Liknande problem kan uppstå när lösspringande hundar (ofta jakthundar) jagar ren, något som uppges vara ett stort problem för några av samebyarna. När hunden hinner ikapp renen resulterar det ofta i riv- och bitskador på renen, ibland är skadorna så stora att renen dör. Av polisanmälningarna framkommer även att en del av de tjuvskjutna renar som hittats har skador som tyder på att de attackerats av hund innan de dödats. Det trots att det av rennäringslagen (1971:437) framgår att när renar befinner sig inom ett betesområde där renskötsel är tillåten ska hundar i trakten hållas i koppel eller vara instängda (se 93 §).³⁴ Även i dessa fall finns svårigheter att bevisa att det kan finnas ett hatbrottsmotiv bakom brottet.

Incidenter med jagade eller medvetet påkörda renar är inte ett problem isolerat till ett avgränsat geografiskt område utan förekommer på olika platser inom Sápmi.

Gärningspersonerna är män i de få fall med utpekad person

Som tidigare nämnts finns sällan identifierade gärningspersoner i polisanmälningarna om renar som plågats och dödats. I de få fall där det finns utpekade eller misstänkta personer är det vanligare att brottet utförts av flera gärningspersoner, och att samtliga har varit män i olika åldrar. I intervjuerna framkommer att det ibland finns misstankar om vem eller vilka som är skyldiga, men att det saknas bevis. Det upplevs också som socialt accepterat att skjuta renar för köttets skull, vilket exemplifieras med kommentarer som uttrycks öppet i sociala sammanhang, till exempel att "varje markägare får ta två renar, det hör ju till". Flera intervjupersoner påtalar dock att de flesta i lokalsamhället inte skulle begå den här typen av handlingar, utan att det sannolikt handlar om enstaka personer. Det är en känsla som förstärkts när samebyns problem med dödade och plågade renar minskat drastiskt när misstänkta personer gripits eller avlidit.

---

³⁴ Detta gäller om inte länsstyrelsen medger annat. Hunden ska även hållas kopplad när renar flyttas, om hundens ägare i förväg underrättats om tiden för flyttningen. Hundar som används inom renskötseln behöver inte hållas kopplade eftersom de är tränade att inte attackera ren.

Trakasserier, hot och skadegörelse mot samer involverade i rennäringen

Utöver brott som involverar renar förekommer i såväl polisanmälningarna som i intervjuerna beskrivningar av att personer inom rennäringen kan få motta hot samt olika former av skadegörelse riktat mot renskötseln. Också dessa typer av händelser är spridda över Sápmi.

Skadegörelse av fordon, byggnader och materiel

Rennäringen utsätts också ibland för varierade former av sabotage. Återkommande exempel i polisanmälningarna och i intervjuerna handlar om foderautomater för renar som vandaliserats eller bränts ner, fordon som utsatts för skadegörelse samt förstörda stängsel till rengården. En intervjuperson beskriver att de har varit med om flera olika typer av incidenter:

I våra gärdesanläggningar är det sockrade tankar i skotrar och det är punkterade däck på bilar. Är det ett hatbrott om man sågar ner alla markeringar efter en samisk led som går till ett sameviste? Eller om man saboterar fornlämningar?

Efter en del vägar finns så kallade renvarningsskyltar som anger en plats eller vägsträcka där det finns särskild risk för renar på eller vid vägen. I intervjuerna framkommer att dessa beskjutits vilket skapar en generell otrygghet för dem som jobbar inom rennäringen. I det samlade materialet förekommer även att renvaktarstugor³⁵ utsatts för skadegörelse genom till exempel söndersparkade fönster och dörrar. En intervjuperson berättar om en särskilt hotfull händelse:

Min släkting var ju renskötare. Han berättade om när de kom upp till renvaktarstugan en gång. Det är en ganska enkel stuga, två britsar och en spis. Och då är det någon som har skjutit utifrån så madrasserna var bara i smulor. Man har skjutit i höjd med sängen.

Det finns överlag flera exempel på hur renskötares arbetsdagar kan kantas av hat och hot, vilket illustreras av följande citat av en intervjuad polis:

När dom åker ut på morgon och ska köra sin runda runt renhjorden så vet dom ju aldrig vad som väntar dom. Då kan det ju stå tre fyra bilar där med sönderskurna däck. Eller skadegörelse på deras skotrar. Eller man har förstört fodret eller liknande. Det finns stulna krubbor som dom ska ut med till renarna som stödutfodring. Dom blir ju beklämda av det, så är det ju. Det är en obehagssituation. Och det är ju bara att gå till sig själv. Om man skulle komma till jobbet och aldrig veta vad som väntade. Det är ju inge kul.

---

³⁵ Renvaktarstugor är byggnader placerade på strategiska ställen inom samebyns betesområde och som används av renskötarna i det praktiska renskötselarbetet.

Verbala kränkningar och hot

Förutom generella hot mot rennäringen genom kommentarer på sociala medier, förekommer även att personer involverade i rennäringen utsätts direkt för verbala kränkningar och hot. Dessa kan levereras muntligen (i person eller genom telefonsamtal) samt via brev eller sms. Även om innehållet och tonen i budskapen varierar återkommer ofta en kombination av kränkande uttryck som "lappjävvel" och hot om att skjuta renar. Ett exempel från en polisanmälan är en renskötare som går med sina renar längs vägen när en bilist stannar och skriker "jävla lappjävvel" åt honom. Föraren fortsätter med att hota med att skjuta renarna och eventuella renskötare som han påträffar i skogen. Det är dock ovanligt att händelserna polisanmäls enligt Brås intervjupersoner. De som varit med om att renar plågats och dödats tycker att det i sammanhanget nästan känns oviktigt att berätta om verbala skällsord och hot.

I intervjuerna lyfts att det ibland uppstår konflikter mellan rennäringen och markägare, skogsägare och bönder där det bland annat förekommer hot mot person och hot om att skada renar. I såväl den här studien som i tidigare studier (SSR 2020) framstår det som att händelserna är i stort sett normaliserade. Flera intervjuade uttrycker förståelse för att det finns olika perspektiv kring sakfrågan. Samtidigt menar man att det finns en gräns för vad man ska behöva tolerera. En intervjuperson resonerar:

Folk måste få uttrycka sin ilska men när man kommer till en viss punkt att det blir hot. För han skulle ju ... Han sa till och med "får jag se en ren och en lapp på vägen så kör jag först på lappen sen tar jag renen".

I en del samebyar beskrivs den typen av hot som vanliga och att de får motta flera mejl eller telefonsamtal i veckan med liknande innehåll. I polisanmälningarna går det också att utläsa att det finns misstankar om att hoten ibland realiserar eftersom det förekommer att dödade renar hittats efter liknande hot. Vanligare än direkta hot är dock att enskilda personer återkommande tar kontakt på ett sätt som upplevs som trakasserande. Det kan vara genom att exempelvis ringa flera gånger om dagen under dygnets alla timmar samt upprepat uttrycka fördomar om samer i samtalen.

Hoten ofta riktade mot män av en i regel känd gärningsperson

Både män och kvinnor är på olika sätt involverade i renskötseln, men en tydlig majoritet av dem som arbetar som renskötare är män och det är

vanligare att en man innehar ordföranderollen inom samebyn.³⁶ Rollen som ordförande beskrivs som en särskilt utsatt position, eftersom denna ofta hanterar kommunikationen med både enskilda missnöjda medborgare men också med myndigheter och med media. Flera intervjupersoner som innehar rollen som ordförande menar att det inte är en roll man tar sig an för att man vill ha den, utan för att någon måste göra det.

Det finns således en anledning till att män i större utsträckning är direkta mottagare av de hot och trakasserier som riktas mot rennäringen. Det finns intervjupersoner som menar att de hot som riktas mot kvinnor inte är lika explicita. I det samlade materialet finns dock även kvinnor som utsatts för liknande hot, men även för kränkande meddelanden med misogynt innehåll.

Vid den här typen av händelser är gärningspersonen som regel känd, även om det också förekommer anonyma hot. Anmälningsbenägenheten är dock låg och få uppgifter om gärningspersonerna finns utifrån det insamlade polismaterialet. I intervjuerna framkommer att det även vid dessa händelser många gånger handlar om medlemmar från en eller flera familjer som återkommande hotar eller trakasserar medlemmar ur samebyn. Det ges flera exempel på konflikter som har följt med i generationer. Ofta kan det handla om familjer som har vad som uppfattas som konkurrerande intressen med samebyn, till exempel markägare eller jaktintresserade.

Hatbrott som reaktion på samiska rättigheter

Av Brås intervjuer framkommer att vissa händelser upplevs aktivera hatbrotten. Många konfliktytor känns igen från en tidigare framtagen rapport om utsatthet för rasism bland unga renskötare (SSR 2020). En bidragande orsak till hatbrott och diskriminering av samer uppges vara att den svenska staten överlätit åt lokalsamhället (genom exempelvis markägare, kommuner och samer) att stå för kostnader och ta ansvar för konflikter som den tidigare samepolitiken lagt grunden till.

Konkurrerande markanvändning

Som tidigare nämnts tar en del av hatbrotten avstamp i konflikter med markägare, skogsägare och bönder som inte vill att renar vistas på marken.

---

³⁶ Av den tidigare renbeteslag från 1928 som var i kraft till 1971 framgick att en kvinna med renskötselrätt som gifte sig med en man utan renskötselrätt förlorade sin renskötselrätt (SOU 2005:116). Detsamma gällde inte för män. Det innebär att lagen verkade könsdiskriminerande och medverkade till ojämställda strukturer inom rennäringen, vilket kan ha kvarvarande effekter än i dag.

För att förstå konflikterna om marken måste man se till den svenska historien och statens hantering av samer och samiska rättigheter. Varje område har sin specifika historia, vilket har skapat de förutsättningar som finns på de marker som samebyn vistas på i dag. I intervjuerna resoneras kring flera effekter av tvångsförflyttningarna som ledde till konflikter, inte bara mellan samer utan också med bönder i de områden som renskötande samer hänvisades till. I sydsamiska områden var markerna redan små och konkurrensen om markerna hård.

Ytterligare en aspekt som lyfts i Brås intervjuer är konkurrerande näringar som framhäver upplevda motsättningar mellan samer som ett urfolk och en minoritet å ena sidan, och majoritetsbefolkningen å andra sidan. Det handlar om vattenkraft, vindkraft och utvinning av mineraler där det finns intressen både lokalt i form av arbetstillfällen och infrastruktur, samt centralt genom den s.k. gröna omställningen. Förutom den direkta inverkan dessa näringar har på samers möjligheter att ägna sig åt renskötsel, riskerar det även att påverka konfliktnivåerna inom Sápmi. Det framkommer en upplevd motsättning mellan samebyarnas överlevnad och bygdens, eller rent av samhällets, överlevnad. Flera uttrycker att det i grund och botten handlar om olika perspektiv på markens betydelse. En intervjuperson beskriver:

Det tangerar ju till värden som annars i majoritetssamhället inte har så hög status. Alltså natur, miljö, kommande generationer, hållbarhet, cirkulärt tänkande av användning av naturresurser. Att inte ta ut mer än vad vi behöver. Hela vårt ekonomiska system bygger på att konsumera och exploatera. Tillväxten ligger ju i det, och då har vi en annan syn på världen.

Variationer i tid och rum

I intervjuerna framkommer uppfattningen om att det finns ett latent hat eller en ovilja mot samer bland delar av befolkningen, vilket ibland tar sig uttryck i hatbrott, och att dessa hatbrott ökar under vissa perioder. Det handlar bland annat om när uppfattade rättigheter hos allmänheten eller för personer med motstående intressen kan komma att begränsas av renskötselrätten. Det kan vara begränsningar kopplade till jakt, skoterkörning, turism eller sportarrangemang. En intervjuperson beskriver:

Jag fick ju ett hatbrev där man skrev att vi var så jävla värdelösa. Vi var idioter och dumma i huvudet och borde förpassas från jordens yta ungefär. Och det var ju kopplat till ett stort sportevenemang i Sverige som vår sameby var kritisk till. Vi har fått motorfordon saboterade. Skotrar tänds på eller förstörs, dynor skärs upp. Eller man stjälar nånting eller man skriver otrevliga lappar och lämnar kvar på fordonen.

I intervjuerna berättas om liknande erfarenheter när samebyar motsäger sig gruvor eller skogsavverkning. Eller vid ansökan om skoterförbud i kalvningsområden.

Även samebyarnas geografiska placering i förhållande till andra verksamheter kan påverka graden av exponering för hatbrott. Om byn ligger inom naturreservat eller i anslutning till militära övningsområden kan det verka skyddande genom att det redan finns regleringar som minskar konfliktnivåerna (till exempel med avseende på skoterkörning och andra verksamheter som konkurrerar om marken).³⁷ Om samebyn däremot har betesmarker i områden där det finns välbesökta turistattraktioner, skidanläggningar samt vältrafikerade trafikleder kan det i sin tur leda till ökade konfliktnivåer.³⁸ Även förutsättningarna skiljer mellan olika delar av Sápmi. Exempelvis är skotertrafiken mer reglerad i Västerbotten, Jämtland och Härjedalen jämfört med Norrbotten, vilket påverkar konfliktnivån kopplat till skoterkörning.

Ökad uppmärksamhet kan också påverka graden av utsatthet

En intervjuperson som har en övergripande bild av de hatbrott som drabbar rennäringen beskriver att det, förutom nämnda konfliktytor, förekommer olika ”triggers” som gör att hatbrotten sker i större omfattning på vissa platser under vissa tidsperioder. Turerna kring den så kallade Junselevargen³⁹ under början av 2010-talet nämns som en sådan, och som också sammanföll med ett ökat användande av sociala medier. Flera intervjupersoner har även upplevt ett ökat hat i samband med olika rättsprocesser som behandlar samiska rättigheter. Girjasdomen är ett exempel (se även Hansen 2022, Junka-Aikido 2022), Härjedalsprocessen⁴⁰ som pågått sedan 1990-talet är ett annat. Även den pågående Renmarkskommittén uppges ha lett till ett hårdare debattklimat och flera av Brås intervjupersoner uttrycker en oro över ökat hot och hat när den slutredovisas.

---

³⁷ Samtidigt finns beskrivningar av hur renskötseln kan påverkas negativt under militära övningsperioder.

³⁸ Ett exempel i närtid är de hatiska kommentarer som figurerade när Svenska turistföreningen STF minskade sin service och kapacitet i Jämtlandsfjällen efter att den ökade fjällturismen i Jämtland påverkat rennäringen och naturen negativt.

³⁹ Junselevargen var en vargtik som invandrade till Sverige från öst. Vargen ansågs genetiskt viktig för den svenska vargstammen, men attackerade flertalet renar. I samband med det uppstod hätska tongångar av framför allt aktivister när berörda samebyar ansökte om skydds jakt på varg.

⁴⁰ Ett antal rättegångar om rätten till vinterbete för ren på viss mark i Härjedalen.

Många av brotten mot rennäringen har inte polisanmälts

Förutom en normalisering av händelserna och en risk för repressalier finns även andra orsaker till att brotten mot rennäringen inte polisanmälts. En intervjuperson vid en myndighet beskriver hur de samer som han möter i sitt arbete ofta resonerar när det kommer till polisanmälan:

”Om ni inte kan göra något åt grundproblemet, varför ska jag anmäla effekten av den här lagstiftningen som finns? Det är klart jag blir utsatt för hatbrott, det är en logisk följd.” Om staten säljer skogen till en privat markägare till exempel. Man har köpt skogen under förevändningen att nu är det här min skog. Och sedan är det någon annan som har lika rätt till marken och kanske har rätt till jakt. Den konfliktsituationen gör ju något liksom. Om staten på något sätt skjuter problemet framför sig och skjuter det på lokalsamhället och domstolar så... Jag tänker att både diskriminering och hatbrott, det är ju liksom en följd av det.

I intervjuerna framkommer också en medvetenhet om den låga uppklaringsgraden. Det uttrycks en rädsla över att brott som anmäls och som inte leder vidare i rättskedjan ska sända en signal om att det är ”fritt fram”.

I intervjuerna framkommer även en upplevelse av att samer misstänkliggörs och kontrolleras för tjuvjakt på lösa grunder, och att brott som riktas mot rennäringen generellt inte tas på allvar. Anmälningsbenägenheten påverkas också av negativa erfarenheter av kontakter med polisen. Flera berättar att de gjort polisanmälningar som sedan inte har kunnat lokaliseras. I mindre samhällen kan alla inblandade känna varandra, inklusive polisen. En intervjuperson beskriver att det kan påverka förtroendet och benägenheten att vända sig till polisen vid brottsutsatthet:

Det är ju det med polisen här norrut. Det är klart att det finns poliser här uppe som har en koppling till dom som gör sådana här saker. Det kan vara kanske en släkting eller en bästa kompis kusin eller nåt sånt där. Så redan där tappar man lite förtroendet för polisen. För man vet ibland vilka det är och hur deras kopplingar till andra människor ser ut.

I intervjuerna resoneras samtidigt om att det finns bra poliser och att problemet framför allt är strukturellt. Man menar att det saknas resurser till att utreda och förebygga brotten och att kunskapen om rennärlagen inom polisen är för låg:

Norra Norrbotten. Det är ett enormt distrikt dom har att jobba inom. Så det är en resursbrist så är det ju. Och det ser vi ju överallt inte bara kopplat till de här brotten utan även andra. Och inte blir det bättre av att de beordrar alla poliser ner till Stockholm. Sen

är det ju också många som inte har kompetensen. Rennäringslagen vad säger den? Och få har den här kulturkompetensen också. För du kan inte stövla in hur som helst i en samisk kontext och tro att du får gehör eller att du får höra vad som har hänt.

Konsekvenser och strategier

Tidigare forskning visar att hatbrott är mer skadliga för de utsatta än liknande brott som saknar ett hatbrottsmotiv (t.ex. Iganski och Lagou 2014, Andersson 2018). Hatbrott har inte bara större negativ påverkan på de personer som blir direkt utsatta, utan också negativa konsekvenser för andra personer med samma grupp tillhörighet (t.ex. Perry 2014).

I det här kapitlet redovisas konsekvenser som hatbrott har för samer, utifrån vad som framkommit i intervjuerna. Kapitlet tar även upp olika strategier som används för att hantera brotten och för att minska risken att utsättas.

Hatbrott mot samer leder till otrygghet och uppgivenhet

Som framgår av tidigare kapitel finns en variation i de brott som samer utsätts för. Även om reaktionerna och konsekvenserna av brotten också varierar framgår två tydliga teman i intervjuerna. Dels framkommer att hatbrottens oförutsägbarhet leder till otrygghet i vardagen. Dels beskrivs hur en sammantagen utsatthet leder till uppgivenhet hos de drabbade.

Oro över vad som kan komma att hända

Hatbrott och rasism mot samer förekommer på olika platser och i olika sammanhang. Ett återkommande tema bland intervjuerna är också en oro i vardagen över att inte veta om, hur och när det kan komma att ske. En intervjuad kvinna beskriver sin upplevelse:

Det som jag tycker kanske är jobbigast är att man aldrig vet när det händer. Alltså det är just det här överraskningsmomentet. Känslan att man alltid är på sin vakt. Det kan vara ganska tärande.

Oron över att som same bli utsatt för hatbrott och rasism delas av intervjuade samer i olika delar av Sverige. Flera beskriver oron som särskilt påtaglig vid bärandet av kläder som vittnar om en samisk identitet. En ung kvinna som uppger att hon varit ganska förskonad när det kommer till hatbrott får frågan om hon bär kolt ibland och svarar:

Jag tror att jag ändå känt mig så pass stark i det samiska att det gjort att jag känt "nej banne mig det är klart jag ska ha min kolt på mig" när det har varit skolavslutning eller nånting. Och det är tack vare mina föräldrar och min familj och min släkt. Men det är klart

att ibland ... Jag kan inte gå med kolten och slappna av. Det gör jag inte. Man går på helspänn.

I intervjuerna tar man också upp hur hatiska kommentarer i sociala medier bidrar till otryggheten. Oron handlar ibland om hur allvarligt menade hoten är. Är det bara någon som vill skriva av sig sin frustration eller ska hoten tas bokstavligen? Men det kan också handla om en oro över att andra ska agera på budskapen, eller att det ska framstå som att det finns stöd för att begå brottsliga handlingar mot samer. Otryggheten påverkas också av vetskapen om att andra samer utsatts. Det kan antingen vara via uppmärksammade mediala händelser, eller att någon i ens närhet utsatts för hatbrott. En intervjuperson beskriver:

Hela det samiska samhället, alltså renskötersksamhället, påverkas av det. Alla vi i samebyn, grannbyn och så vidare. Ordföranden i min grannby han vart ju mordhotad. Han ringde upp mig på kvällen och vart helt förtvivlad, rädd och i chock. Och det är klart ... Det påverkar ju mig.

Flera beskriver uppgivenhet över situationen

Ett annat tema i intervjuerna är att hatbrotten leder till uppgivenhet. Flera intervjupersoner upplever en acceptans för att det pratas nedsättande och generaliserande om samer bland majoritetsbefolkningen, på ett sätt som inte skulle anses acceptabelt i relation till andra minoritetsgrupper.

I materialet är det inte ovanligt att kränkande kommentarer om samer yttras i närvaron av andra, något som både kan förstärka kränkningen och bidra till en känsla av isolering. I intervjuerna beskrivs situationer där andras undfallenhet att agera sårat den drabbade, och där andras tysthet tolkats som medhåll. Samtidigt framhävs det som oerhört betydelsefullt när någon reagerar. En intervjuad kvinna berättar om en sådan händelse på hennes arbetsplats:

Jag hade två tjejer från [ort i Norrland] som jobbade på samma ställe som jag. Jag tyckte det var jobbigt att de uttryckte sig rasistiskt om samer, men man är ganska van vid det. Men däremot var det en tjej från [storstad] som ställde sig upp och skrek på dem. Som tyckte att "så här får man inte prata om folk, så här får ni inte säga". Och då vart jag såhär, oj, men just det ... Man ska reagera. Eller man får göra det. På något vis så stänger man av. Men det var andra som reagerade.

Av intervjuerna framgår en sammantagen utsatthet där det många gånger inte går att separera konsekvenserna som hatbrott har från konsekvenserna av andra uttryck för rasism eller diskriminering mot samer. Hatbrotten, hur påfrestande de än må vara, hamnar också i skymundan när det samtidigt beskrivs pågå en större kamp om samers existensberättigande som grupp. En intervjuperson beskriver:

För det tampas man ju också med som ung same. Just den här känslan att man har en plikt att föra det vidare. Att det hänger på en själv. Samtidigt så bygger ju hela vår tillvaro på att nån tar vid.

Intervjuerna skildrar också nedärvda historier från äldre släktingar om hur samer behandlats av staten och av majoritetsbefolkningen, händelser som förvisso inte utgjorde hatbrott utan som var en del av ett vid den tiden legitimerat förtryck av en folkgrupp. Flera menar att de strukturer som möjliggjorde detta fortfarande finns kvar och ger konsekvenser (bland annat i form av hatbrott) för samer än i dag. I intervjuerna beskrivs det som outgrundligt hur det kan finnas så mycket hat mot en grupp som strävar efter att behålla sin kultur och sitt språk. En intervjuad man som arbetat inom rennärigen beskriver:

Vi [samer] gör ju bara sånt som vi alltid har gjort och som staten en gång gav oss rätt att göra. Och varför ska vi nu bli uthängda och utsatta och jagade och förföljda?

Uppgivenheten handlar bland personer inom rennärigen också om att det saknas förtroende för att situationen för samer kommer att förändras till det bättre eftersom markerna för renskötseln krymper medan intressekonflikterna upplevs bli fler.

Strategier för att hantera brotten och risken för att utsättas

För att hantera brotten och den otrygghet som dessa leder till används flera olika strategier mer eller mindre medvetet av intervjupersonerna. En del strategier handlar om att hantera och minska skadeverkningarna av att ha utsatts, medan andra handlar om att minska risken för att utsättas.

Självzensur men även motstånd

Flera beskriver att de undviker att tänka på rasismen och hatbrotten för att orka med vardagen, man ”lägger det i ryggsäcken och går vidare”. En kvinna berättar om ett tillfälle när det fälldes rasistiska kommentarer om samer i fikarummet på hennes arbetsplats:

När man sitter där ... Det är ju inte som att jag ställde mig upp i fikarummet och sa ”hallå, jag är same, sluta”. Så tuff är jag inte. Man orkar inte bråka. För det är också jättejobbigt att man hela tiden ska försvara sig. Hela tiden ska man vara snabb på att ge svar på tal och försvara sin existens. Att ”jo jag är född till same, förlåt att vi tar plats”.

Samtidigt ackumuleras händelserna och det medges att det är svårt att inte låta sig påverkas. Risken är också att det går ut över andra i ens omgivning. En intervjuperson berättar:

Ibland känner man sig ju som att man hugger på allt. Det är ganska jobbigt att vara den personen. Alltså för omgivningen blir du ganska påfrestande. Så jag tror att många bara ids helt sonika inte. Det är inte lönt. Man väljer sina strider och man censurerar sig själv.

En del reagerar på utsatthet genom att gå till motattack. Det kan vara genom att "käfta tillbaka", ibland med ett inslag av humor i ett försök att avdramatisera situationen. En intervjuperson inom rennärningen berättar exempelvis att när någon hotar om att skjuta renar så svarar han att han inte är orolig eftersom personen ändå inte kommer att lyckas träffa renen. Andra gånger är motståndet mer handgripligt. En intervjuperson som utsattes i skolan berättar att det fick långtgående konsekvenser för hans del:

Det är ju jag som hamnar i flest slagsmål. Det blir ju jag som blir problemet tyvärr. Man blir ju skapt utav systemet på nåt vis.

Medan motattack som strategi framför allt lyfts av intervjuade män, lyfter intervjuade kvinnor även andra former av motstånd. Till exempel en Facebookgrupp där samer varnar varandra om det skett något som kan påverka mängden hat mot samer. Eller att göra ett aktivt val att polisanmäla, för att markera att brotten inte accepteras.

Valet att dölja sin samiska identitet

Många intervjupersoner uttrycker stolthet över sitt samiska ursprung. Samtidigt beskrivs bärandet av samiska klädesplagg som ett val förknippat med en riskavvägning. Följande citat är från en kvinna som bor i en av Sveriges tre storstäder:

Vi hade fest. Och då var det ju nån som skulle komma med kolt. Men så sa hon att "Självklart byter jag om när jag kommer fram, för jag vill inte ha kolten på mig på vägen". Så det här med att bära kolt ... Tar jag på mig kolten och jag vet att det ska vara nån sorts fest, så självklart så funderar jag "ska jag åka kommunalt, ska jag ta bil, är det safe att ha på kolt nu?".

Under intervjuerna framkommer många exempel där man väljer att dölja sin samiska identitet för att undvika negativ uppmärksamhet (se även Nystad m.fl. 2017). En intervjuperson berättar till exempel om en bekant som slutat att ha samisk mössa på sina barn efter att de fått motta kränkande tillmälen i mataffären. Andra har tvekat inför att sätta barnen i sameskola av rädsla för att det ska bli tydligt för alla att de är samer, och att barnen ska bli retade eller utsatta på grund av sitt samiska ursprung. Det finns även samiska organisationer och föreningar som väljer att inte publicera adresser till lokaler för att undvika att dessa ska utsättas för skadegörelse.

En intervjuperson som utsattes för trakasserier i skolan berättar att andra elever valde att dölja sin samiska identitet för att minska risken att själva utsättas:

Jag gick ju grundskolan i [stad]. Jag har jämnåriga syskon och vi pratade samiska med varandra. Och fastän det finns jättemånga samer i [stad], i vår ålder, så dolde dom att dom var samer. Och det här är ju ändå modern tid, 90-talet och 00-talet. På grund av mobbning och liknande försöker de dölja att de är samer. Och det tror jag sätter sina spår på många personer.

I intervjuerna framkommer även att en del väljer att dölja eller att tona ner sin samiska bakgrund på jobbet eller i skolan. Samtidigt beskriver flera att det kan leda till en splittrad identitet där hela jaget aldrig blir accepterat. Även personer som själva inte är samer men som jobbar med frågor som rör samer beskriver att de undviker att berätta om det i vissa sammanhang. Men det finns även de som använder sig av motsatt strategi:

Min mamma var otroligt noga med att säga hur stolta vi skulle vara över vårt ursprung och absolut inte försöka gömma det. Flera av hennes väninnor tog bort sina samiska namn när de gifte sig. Jag valde att behålla mitt flicknamn för jag ville att folk skulle veta att jag var same. För att slippa dom här snacken som kan ske bakom ryggen på samer. Jag är också stolt över namnet. Men namnet gör också att folk vet att jag är same och att jag får lappjäväl slängt efter mig.

Förutom klädsel och namn som kan signalera en samisk identitet, är det svårare för en del att dölja sitt samiska ursprung än för andra. Flera intervjupersoner som bor i mindre samhällen beskriver att "alla känner alla". Om familjen jobbar inom renskötseln så "vet alla att man är same". En ung same som tillhör en renskötarfamilj beskriver:

En same ser ju inte annorlunda ut från en svensk, vi har ju inte någon speciell hudfärg. Det är bara om du själv väljer att berätta att du är same, och då får du också ta den kampen. Men för mig var det omöjligt att gömma mig.

Att undvika vissa platser och diskussioner

En strategi som också tas upp i intervjuerna är att undvika platser och diskussioner där det finns en risk att möta hatbrott och rasism mot samer. Det kan handla om Facebookgrupper där jaktfrågor diskuteras, eller vissa nyhetsmedier som upplevs uttrycka sig polariserande, eller där fördomsfulla kommentarer om samer kan figurera i kommentarsfälten till artiklarna. En del undviker sociala medier helt. Det kan också handla om att undvika vissa platser under vissa tidpunkter. Flera uttrycker exempelvis att de kände obehag över att röra sig ute efter Girjasdomen. En kvinna berättar:

Du vet alla i min umgängeskrets, efter Girjasdomen, gick inte ut på krogen. I alla fall i en månad efteråt. För alkohol och känslor – det kan sluta hur som helst. Och gick man ut så skyltade man inte med att man var same.

Valet att dölja sin samiska identitet handlar ibland också om känslor av skam som bottnar i hur samer betraktats historiskt. Det handlar även om att slippa pressen att ses som en representant för alla samer, något som beskrivs som mycket tröttsamt. I intervjuerna finns otaliga erfarenheter av att som same ställas till svars för allt som har med det samiska att göra. Personen förväntas kunna allt om rennäringen, om samisk kultur och om samisk historia. En intervjuperson framhåller orättvisan i att genom assimileringsspolitiken ha fråntagits sitt samiska sammanhang, språk och kultur och samtidigt förväntas vara representant för, och kunna allt om, samer. Valet att vara öppen med sin samiska identitet riskerar att bli avhängigt den enskildas ork och förmåga att ta diskussionerna. Det handlar också om hur nära man ligger ”idealbilden” av vad en same är. En intervjuperson som bor utanför Sápmi förklarar:

Känner du att du inte har tillräckligt många rutor av den här officiella oskrivna regeln om vem som är same, ju tystare blir du. Och det vanligaste är ju att man säger att man inte är same utan man säger att min mormor är same. Det är ju en strategi folk har för att säga att dom är samer fast dom inte vågar säga att dom är samer. Det här uttrycket "jag är same" det är nog otroligt få som säger. För mina barn ... Nu är det ju så att vi fått ärva renar. Och mamma har gått på nomadskola. Så mina barn kan kryssa i ganska många av dom grejerna. Och ändå känner dom sig inte tillräckligt starka för att ta diskussionen.

Hatbrott och rasism en utmaning för samiska föräldrar

Intervjuade föräldrar till samiska barn brottas med hur de ska förhålla sig till de hatbrott som sker och den rasism som finns mot samer. Man slits mellan viljan att skydda och viljan att förbereda inför de situationer som kan uppstå. En mamma berättar:

Jag försöker skydda mina barn så långt det går. För det har min mamma och pappa gjort. Men till slut så kan jag inte skydda dem längre. Någonstans måste jag börja berätta sanningen. Alltså att det finns människor i vår närhet som kanske inte tycker om oss.

En intervjuperson, som beskriver en skyddad uppväxt där hennes första möte med kränkande uttryck var först i tonåren, reflekterar över hur hennes eget förhållningssätt förändrats med tiden:

Jag gick i sameskola mina första sex år och sedan började jag i svensk skola i sjunde klass och blev då kallad lappjäväl för första gången i mitt liv. Och jag var fruktansvärt upprörd. Jag var 13 år och kränkt så in i baljan så att jag grät och var förbannad. Och då sa min mamma till mig att "vem har inte blivit kallad lappjäväl, det är väl ingenting att bli upprörd över". Och där och då så blev jag så upprörd över hennes förhållningssätt till det

jag hade upplevt, men jag förstår ju henne nu. Alltså jag känner ju att det är nästan vad jag gör med mina barn också.

Samtidigt beskriver intervjupersonerna det som svårt att agera när deras barn utsatts. Flera beskriver en oro att det ska göra situationen värre för barnet. En intervjuperson som utsattes under skoltiden berättar till exempel att det inte omhändertogs på ett bra sätt när hans föräldrar kontaktade skolan efter att han utsatts av andra elever:

Det var mig det var fel på enligt läraren. Jag var inte anpassningsbar. Mor pratade ju både med klassföreståndaren och rektorn men det blev då ingenting. Det vart ju bara värre efteråt i stället. Då skulle jag ju få stryk för att jag hade hängt ut dom.

En stark samisk gemenskap kan öka tryggheten

Flera intervjupersoner framhåller att familjen och deras samiska vänner utgör ett skyddsnät i sammanhanget. Andra samer med liknande erfarenheter kan trösta och stötta. Även tidigare studier visar att samer som har ett starkare samiskt sammanhang utvecklar en motståndskraft och inte påverkas lika starkt av negativ särbehandling (Omma m.fl. 2011, Friborg m.fl. 2017). Intervjupersoner som bor i orter med liten samisk representation, beskriver också att de saknar ett sådant sammanhang. En intervjuperson vars släkt påverkades direkt av tvångsförflyttningarna reflekterar över hur det inverkar på möjligheten till en samisk gemenskap:

Hur hade det sett ut om vi inte hade blivit tvångsförflyttade. Då hade vi varit samlade på den plats där vi har vår tradition och kultur. Det hade nog sett helt annorlunda ut. Man hade varit starkare socialt och haft lite mer trygghet.

Flera understryker vikten av de forum som finns där samer från hela Sverige kan samlas. Det kan handla om samiska konfirmationsläger, samiska språkbad (läger där samer möts och under några dagar talar samiska med varandra), samiska festivaler och marknader. En intervjuperson berättar vilken inverkan det hade på hans syster och hennes möjlighet att hantera de trakasserier hon utsattes för i skolan:

Samisk konfirmation var det som gjorde det bättre för min syster. Jag var aldrig iväg, är för okristen. Men min syster var skickad på samisk konfirmation och hon kom tillbaka med starkare samisk identitet och ett nätverk av samiska vänner som gjorde henne stärkt.

Specifika konsekvenser och strategier kopplade till rennäringen

Som redovisats tidigare i rapporten är personer inom rennäringen särskilt utsatta för hatbrott och det finns också specifika brott som drabbar rennäringen. Renar som dödas eller ägodelar och byggnader som vandaliseras, det är kostsamt för de drabbade – både i tid och pengar.

Särskilt eftersom ersättningen för en dödad ren (i de fall en ägare kan identifieras) inte uppges ligga i nivå med deras faktiska kostnad. I intervjuerna beskrivs också andra konsekvenser och strategier specifika för rennäringen. Ett exempel är att inte lämna fordon som används till renskötseln synliga efter vägarna för att undvika att dessa utsätts för skadegörelse. Ett annat är att låta ordföranden göra alla polisanmälningar i ett försök att skydda övriga samebymedlemmar från repressalier.

Ibland beskrivs det som svårt att värdera om en åtgärd kommer att få en förebyggande effekt eller om det i stället kan leda till ökad brottsutsatthet. Vissa samebyar väljer till exempel att informera om att renarna kommer att befinna sig på en viss plats under en viss tid, för att undvika konflikter om skoteråkning eller lösspringande hundar. Andra samebyar menar dock att det vore detsamma som att sätta upp en måltavla och beskriver erfarenheter av att information gjort det lättare för dem som är ute efter att skada renarna eller anläggningarna.

En vanlig strategi vid konflikter med markägare är att ”släta över” händelserna eftersom det handlar om personer som man kommer att behöva ha att göra med även framöver. Samtidigt beskriver en intervjuad pappa att tiden och energin som han behöver lägga på att hantera konflikter och hot minskar den tid som han kan lägga på att vara förälder och därigenom att föra vidare den samiska kulturen till sina barn. Även andra beskriver hur familjen och relationen påverkas av utsatthet. En man som tidigare arbetat inom rennäringen och som under perioder var utsatt för både skadegörelse och hot berättar:

Frun mådde ju väldigt dåligt där. Och hon var ju hemma med barnen. Vi var ju 30 mil ifrån varandra. Jag var tvungen att sluta berätta saker för henne. För hon höll ju på att gå i bitar själv. Och det vet hon inte än i dag. Du är den första jag berättar för. Jag bodde ju ensam ute i skogen i en stuga, så man var ju lite utsatt.

Samtidigt finns skyddande faktorer även inom rennäringen. Förutom den starka gemenskapen som tidigare nämnts, beskriver en intervjuperson den starka kopplingen till renen som helande:

Alla djur är individer. Så du vet att den är lite mer vresig och den är lite mer tam. Det är så otroligt, det är en så speciell känsla. Allt negativt med både samhällsutvecklingen och personliga påhopp. Allt detta uppvägs med att man får vara med renarna. Alltså, då kan man som glömma bort alla bekymmer. Det är märkligt men det är ett helande djur.

Förslag för att ytterligare synliggöra hatbrott och rasism mot samer

I regeringens uppdrag till Brå ingår att ge förslag på hur samers utsatthet för hatbrott och rasism kan synliggöras mer, från rapportering till polisen till statistiksammanställningar, i syfte att få ökad kunskap som grund för det förebyggande arbetet.

Det här kapitlet utgår från rapportens resultat, intervjuer med representanter för samiska organisationer och polisanställda, samt från identifierade kunskapsluckor i samband med den litteraturgenomgång som Brå genomfört vid framtagandet av rapporten. Kapitlet inleds med ett avsnitt som fokuserar på att synliggöra fler brott med hjälp av åtgärder inom rättsväsendet. Därefter redogörs för möjliga studier som kan öka kunskapen om hatbrott och rasism mot samer. Kapitlet avslutas med övriga medskick som är viktiga när det kommer till att synliggöra hatbrott mot samer.

Flera aspekter som tas upp i kapitlet är relevanta även för andra hatbrottsutsatta grupper, medan andra har en tydligare bäring på brott mot rennäringen. De förslag på åtgärder och studier som rapporten lyfter utesluter inte att det finns andra möjliga sådana som kan bidra till att ytterligare synliggöra hatbrott och andra uttryck för rasism mot samer.

Åtgärder inom polisen för att synliggöra fler hatbrott

Av rapporten framgår att antalet polisanmälda hatbrott mot samer är få. Majoriteten av händelserna som skildras i intervjuerna har inte polisanmälts. Polisanmälningarna omfattar i sin tur framför allt händelser med grövre inslag, som långvariga trakasserier, dödshot eller våld mot person eller ren. Av intervjuerna framkommer flera och varierande anledningar till varför brotten inte anmäls. Många överlappar med vad som framkommit i tidigare forskning och studier om hatbrott (Andersson och Mellgren 2015, Brå 2021b, Brå 2022a) som till exempel att händelserna normaliserats, samt en låg sannolikhet att någon kommer att lagföras för brottet på grund av utredningssvårigheter (t.ex. att det saknas vittnen). Samtidigt finns aspekter som framstår som specifika för hatbrott mot samer; till exempel att brotten ofta begås i mindre samhällen och att

förtroendet för polisen brister när det kommer till brott som drabbar rennäringen.

Brottsutsatta är mer benägna att anmäla om de potentiella kostnaderna i form av tid, skamkänslor och risk för hämndaktion är mindre, och de potentiella vinsterna såsom möjligheten till upprättelse, kompensation eller ökad säkerhet är större (Andersson och Mellgren 2015, Brå 2021c).

I forskning lyfts goda kunskaper om hatbrott inom polisen, ett bra bemötande, tydlig kommunikation och tillgänglighet som viktiga faktorer för att minska risken för negativa erfarenheter och sekundär viktimisering, och för att öka förtroendet och anmälningsbenägenheten bland hatbrottsutsatta (se Granström m.fl. 2019).

För att brotten ska inkluderas i hatbrottsstatistiken behöver dessutom anmälan markeras som ett möjligt hatbrott av polisen, något som inte alltid sker. En anledning är svårigheter med att identifiera hatbrottsmotiv. När det kommer till att identifiera hatbrott inom polisen visar en sammanställning av forskning över hatbrott i rättsprocessen (Hagerlid och Granström 2023) att hatbrott identifieras i större utsträckning om utredarna upplever arbetet med hatbrott som: 1) ett prioriterat verksamhetsområde, 2) viktigt för polisorganisationen i dess roll gentemot lokalsamhället, 3) att det anses som viktigt att polisorganisationen förbättrar sin relation gentemot minoritetsgrupper, 4) att utredning av hatbrott tilldelas särskilda resurser och 5) att det ges obligatorisk utbildning om hatbrott. Forskning visar också att personal hos polisen som tar upp anmälningar bör utgå från en bred definition av hatbrott och ha en låg tröskel för att markera anmälningar som innehållande möjligt hatbrottsmotiv (Hagerlid och Granström 2023, se även Juutinen 2021).

Fortsatt behov av utbildning och metodstöd

Behovet av en förbättrad kunskap om hatbrott generellt inom polisen har tidigare påtalats av Brå (2021b, 2022a), men också av Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten (Polismyndigheten 2022). Dels finns ett behov av vidareutveckling av de utbildningar om hatbrott som finns inom polisen, dels ett behov av ett enhetligt metodstöd med avseende på hatbrott.

Förutom generella kompetenshöjande insatser om hatbrott inom polisen framkommer i intervjuerna också specifika behov kopplade till samer. Det handlar om att öka den i flera fall otillräckliga ”kulturkompetensen”, om att jobba aktivt mot fördomar även inom myndigheten, och om åtgärder som tar sikte på bristande kunskap om brott som drabbar rennäringen. I

intervjuerna framhålls att polisen i många avseenden reflekterar ett tvärsnitt i samhället, vilket innebär att de motsättningar och attityder som finns i samhället också finns inom polisen. Exempel lyfts där poliser som handlagt hatbrott i tjänsten, uttryckt sig fördomsfullt gentemot samer som privatperson. Att som hatbrottsutsatt inte kunna veta om den polis som tar upp anmälan, eller som handlägger brottet, har fördomar kopplade till gruppen, kan inverka negativt på viljan att göra en polisanmälan (även om fördomarna i sig inte behöver innebära en felaktig handläggning av brottet).

Polisområde Jämtland har tillsammans med det samiska kulturcentret Gaaltje haft en utbildning för polisanställda i syfte att höja kompetensen om hatbrott mot samer (Polismyndigheten 2023a). Behovet finns dock inom hela regionen och av rapportens resultat framstår det som särskilt stort i Norrbotten.

Skapa förutsättningar för att identifiera fler hatbrott

Brås hatbrottsstatistik baseras på antalet anmälningar som av polisen markerats som ett möjligt hatbrott i polisens ärendehanteringssystem DurTvå, och där Brå även i efterhand identifierat ett hatbrottsmotiv. I omkring 4 av 10 anmälningar som hatbrottsmarkerats av polisen har Brå inte kunnat utläsa ett sådant motiv (Brå 2018, Brå 2023a).⁴¹ I sammanhanget är det viktigt att lyfta att det i dag inte finns uppgifter om hur många polisanmälningar som *inte* hatbrottsmarkeras trots att ett möjligt hatbrottsmotiv föreligger. För synliggörandet, och av utredningsskäl, är ett sådant bortfall ett större problem än anmälningar som felaktigt markerats som hatbrott. Om brotten aldrig flaggas som möjliga hatbrott utreds inte ett sådant motiv och den särskilda straffskärpningsgrunden kommer inte i fråga, samtidigt som brotten inte inkluderas i hatbrottsstatistiken. En åtgärd som av polisen bedöms som avgörande för att öka träffsäkerheten bland de hatbrottsmarkerade ärendena är att etablera en gransknings- och ärendesamordningsfunktion inom polisen (Polismyndigheten 2023a).

Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter rekommenderar att brottsbekämpningen i EU:s medlemsstater bör stödja initiativ som förbättrar rapporteringen av hatbrott, till exempel rapporteringsverktyg på nätet och tredjeparts rapporteringsverktyg med deltagande av det civila

---

⁴¹ Det bör dock beaktas att polisen vid anmälningstillfället kan ha information som sedan inte framkommer i anmälan.

samhället (FRA 2018). Det finns exempel i andra länder, som England och USA, där hatbrottsanmälan kan göras via särskilt framtagna formulär eller via talsvar till ett specifikt telefonnummer för hatbrottsutsatta.⁴² Det skulle inte bara innebära en ökad tillgänglighet utan även ge utökade möjligheter till att synliggöra brotten genom statistik.

En specialiserad funktion och resurs i polisregion Nord kan fylla flera identifierade behov

Polisen i region Nord har stora geografiska ytor att täcka, vilket innebär att tid och personal inte alltid finns för att åka ut till brottsplatsen, något som inte är unikt för dessa brott. Prioriteringen av utredningsåtgärder, som brottsplatsundersökning, utgår i regel från två aspekter: brottets allvarlighetsgrad sett till straffvärde och brottets utredningsbarhet. I båda fall riskerar hatbrott mot samer att bortprioriteras eftersom de brottstyper som det typiskt sett handlar om har jämförelsevis låga straffvärden och utgör ord mot ord-situationer, eller har skett på avlägsna och ensliga brottsplatser. Det kan göra att polisen och rättssamhället framstår som särskilt frånvarande för samer och att brott mot samer inte tas på allvar, något som uttrycks frekvent i intervjuer med samer inom rennäringsen. I intervjuer med både samer och med polisanställda framhålls att hänsyn i större utsträckning borde tas till de demokratihotande inslagen och det förtroendeskapande arbetet vid prioritering av brottsutredningar, något som är inbyggt i strukturen när det kommer till de specialistgrupper mot demokratihotande brottslighet som i dag finns i storstadsregionerna men som saknas i övriga landet.⁴³

Det finns många argument för varför en specialistgrupp inom polisen generellt är bra vid hatbrott och annan demokratihotande brottslighet. Det finns också särskilda argument för varför behovet av en liknande funktion föreligger i polisregion Nord. Dels finns specifika brott som drabbar rennäringsen, dels är brotten tydligt koncentrerade till en polisregion. De lokala förutsättningarna med stora geografiska avstånd och brottslighet som framför allt begås i mindre samhällen (där det i större utsträckning

---

⁴² Se t.ex. https://www.report-it.org.uk/your_police_force och <https://mpdc.dc.gov/page/hate-crimes-faqs>

⁴³ Det som särskiljer specialistgrupperna är att deras huvuduppdrag är att arbeta heltid med brottsutredning, med brottsförebyggande och förtroendeskapande arbete samt med kompetenshöjande verksamhet inom sina respektive polisregioner (Polismyndigheten 2022). I övriga regioner har särskilt utpekade utredare för demokrati- och hatbrott i teorin ett liknande uppdrag, men arbetar med hatbrotten jämte övriga ärenden och det saknas strukturer för att arbeta med annat än den utredande verksamheten. Grupperna mot demokratihotande brottslighet (GDP) gick tidigare under namnet demokrati- och hatbrottsgrupperna. År 2022 utökades gruppernas verksamhetsområde till att även innefatta våldsbejakande extremism och påverkansbrott, och bytte i samband med det namn. (Polismyndigheten 2023b)

finns en relation till såväl gärningsperson och lokal polis) är också kännetecknande för hatbrott mot samer.

I dagsläget beskrivs i Brås intervjuer med polisanställda ett moment 22 där ett lågt antal hatbrottsanmälningar inte anses motivera tillsättandet av en särskild resurs – samtidigt som en sådan kan bidra till att fler hatbrott anmäls och identifieras genom kompetens- och förtroendehöjande insatser. En möjlighet är att anpassa en sådan funktion inom region Nord efter en regional problembild, som kanske mer liknar den ”renpolis” i Norge som förutom brott mot renar i bred bemärkelse (dvs. inte enbart hatbrott) även arbetar med miljö- och faunabrott. Redan i dag finns i region Nord en jakt- och viltsamordnare som har löpande kontakt med samebyar och därigenom får kännedom om bland annat hatbrott. Denna har dock inget utredande uppdrag.

Förtydliga renens kulturbärande värde rättsligt

I tidigare kapitel framkommer upplevelsen att de brottsrubriceringar som används i dag (som stöld och skadegörelse) inte reflekterar allvaret i brottet när renar dödas eller på annat sätt plågats. Även i Brås intervjuer med poliser lyfts möjligheten att en annan brottsrubricering med ett högre straffvärde, där det tydliggörs att renen är särskilt skyddsvärd, skulle innebära att brotten mot renar prioriteras högre inom utredningsverksamheten, och ge tillgång till fler verktyg i utredningarna (som användandet av hemliga tvångsmedel). I förlängningen kan det innebära att fler lagförs och att utsatta i större utsträckning ser det som meningsfullt att anmäla brotten. Införandet av en särskild brottsrubricering skulle också göra det lättare att synliggöra brotten genom statistik. Samtidigt kan det utifrån den lagstiftning som redan finns argumenteras för att ett hatbrott som involverar renar utifrån vissa omständigheter är att beakta som grovt⁴⁴ och därigenom ska medföra ett högre straffvärde. Hatbrottsmotiv skulle i sig kunna ses som en omständighet som gör att ett brott är att betrakta som grovt, det saknas dock rättspraxis som stöder en sådan tillämpning.

---

⁴⁴ Även om det ekonomiska värdet för en ren inte uppgår till den summa som enligt rättspraxis utgör grov stöld ska även andra omständigheter särskilt beaktas, som t.ex. om gärningsmannen varit försedd med vapen, om gärningen ingått som ett led i en brottslighet som utövats systematiskt eller om gärningen inneburit synnerligen kännbar skada (8 kap. 4 § BrB). Vid skadegörelse ska brottet bedömas som grovt om det särskilt beaktas om gärningen har medfört betydande fara för någons liv eller hälsa, om skadan drabbat sak av stor kulturell eller ekonomisk betydelse eller annars är synnerligen kännbar, eller om gärningen varit av särskilt hänsynslös art (12 kap. 3 § BrB).

Studier som kan öka kunskapen om rasism mot samer

Även om den här rapporten bidrar till en beskrivning av hatbrott mot samer, saknas i stor utsträckning studier om samers utsatthet för hatbrott och andra uttryck av rasism. Orsakerna är flera. Ett skäl är att gruppen är antalsmässigt liten. Det innebär att även en relativt stor utsatthet inte får genomslag i statistik som bygger på anmälningar till polisen eller till andra myndigheter. Det innebär också att nationella enkätundersökningar inte har möjlighet att särredovisa rasism och hatbrott mot samer, eftersom ett slumpmässigt urval ur befolkningen inte genererar ett tillräckligt stort antal svarande med samiskt ursprung. Det finns även svårigheter med att definiera gruppen. I Sverige är utgångspunkten att register inte förs över etnisk tillhörighet. I inledningen redovisas hur olika undersökningar har hanterat detta, och använt olika register och urval vid undersökningar som riktar sig till samer. Samtidigt som det är viktigt att gruppen inte osynliggörs bör också risken för enkättrötthet beaktas, något som Brå tagit hänsyn till i de förslag som lyfts i det här avsnittet.

En samordnad enkätundersökning med bred ansats

Som framgår i det här kapitlet saknas i dag förutsättningar för att redovisa omfattningen och utvecklingen av rasism och hatbrott mot samer, något som även gäller andra minoritetsgrupper i Sverige. Förutsättningarna att synliggöra samers utsatthet är dock generellt lägre jämfört med många andra grupper, på grund av det låga antalet identifierade anmälningar om hatbrott och diskriminering mot samer. Det innebär att det kan vara motiverat med en särskild enkätundersökning riktad till samer som grupp.

Samtidigt är möjligheterna att synliggöra samer begränsade även för andra levnadsförhållanden och inte bara i förhållande till olika uttryck för rasism. En samordnad enkätundersökning riktad till samer innehållande dels ett urval av frågor från flera nationella enkätundersökningar⁴⁵, dels frågor som tar hänsyn till specifika förhållanden och behov hos samer (där utsatthet för hatbrott och rasism kan vara ett sådant) kan därför beaktas. I en nyligen publicerad studie över våld mot samiska kvinnor identifieras exempelvis ett behov av mer detaljerad statistik om samiska kvinnors utsatthet för våld och andra övergrepp. Det inkluderar kunskap om förövaren samt samiska kvinnors utsatthet för rasism och hatbrott (Brandén m.fl. 2024).

---

⁴⁵ Som t.ex. Nationella trygghetsundersökningen (NTU), Hälsa på lika villkor (HLV) och Undersökningarna av levnadsförhållandena (ULF).

En sådan undersökning behöver dock ske i samråd med det samiska samhället, där bland annat en värdering av vilka aspekter som är relevanta kan göras (t.ex. genomförs för närvarande redan två stora enkätstudier med avseende på samers hälsa). Det behöver även klargöras vilken myndighet som ska ansvara för undersökningen. Sametinget har tidigare lyft att de önskar resurser för en fast statistik- och analysfunktion för att ha möjlighet att jobba mer strukturerat, organiserat och långsiktigt med analys och utvärdering av olika samiska teman, i både ett bredare perspektiv och mer ingående för olika ämnesfrågor (Sametinget 2020). Välavvägda beslut behöver också tas om val av population och övriga aspekter som diskuteras i inledningen.

En särskild undersökning som avser (hat)brott riktade mot rennäringen

Renskötande samer är en sub-population inom gruppen samer där allt tyder på att utsattheten för hatbrott är högre än för samer generellt. Det gäller både brott som är specifikt kopplade till renen, men sannolikt även brott i andra miljöer, som i skolan och på arbetsplatsen. Att vända sig med en enkätundersökning till personer inom rennäringen medför inte samma problem med att identifiera undersökningspopulationen som en bredare undersökning riktad till samer generellt. Det skulle även delvis kompensera för de svårigheter som i dag finns med att genom kriminalstatistiken identifiera brott som drabbar rennäringen.

En sådan undersökning behöver dock en avsändare, avsatta resurser för genomförande samt en mottagare av studiens resultat. Det bör också finnas ett tydligt brottsförebyggande syfte för att framstå som meningsfullt för dem som besvarar undersökningen. I Brås intervjuer med personer inom rennäringen framkommer att det redan i dag går mycket tid till olika regeringsuppdrag och utredningar, samt samråd som initieras genom konsultationsordningen.

En undersökning som inkluderar fördomar om och attityder till samer

I Sverige har flera undersökningar genomförts för att undersöka attityder gentemot olika minoritetsgrupper. Ingen av dessa har dock efterfrågat attityder eller fördomar gentemot samer, vilket utgör en tydlig kunskapslucka. Det finns många fördelar med en sådan undersökning. Dels vänder den sig inte till samer utan till skolungdomar eller till allmänheten, och påverkas således inte av svårigheter med att nå respondenter som är samer, dels fokuserar den på grogrunden till hatbrotten och andra uttryck

för rasism mot samer. Det finns flera möjliga aktörer som skulle kunna genomföra den typen av undersökning. I Norge genomfördes en sådan studie av Institutet för mänskliga rättigheter; en möjlighet är att även den relativt nyinrättade svenska motsvarigheten skulle genomföra en liknande studie. Institutet för språk och folkminnen (ISOF) är ett annat alternativ; de ställer redan i dag frågor om de nationella minoriteterna till allmänheten och publicerar en rapport var femte år.⁴⁶ Forum för levande historia är den myndighet som genomfört de så kallade toleransundersökningarna som vänder sig till skolungdomar, den senaste undersökningen genomfördes år 2014. Myndigheten fick i regleringsbrevet för 2024 i uppdrag att genomföra en nationell studie av förekomsten av antisemitism i befolkningen. Ett breddat uppdrag som även inkluderar fördomar och negativa föreställningar gentemot samer (men även andra grupper) ser Brå som värdefullt.

Inkludera hatbrott mot samer i regionala och lokala kartläggningar

När det gäller specifikt hatbrott finns även behov av kartläggningar på lokal och regional nivå. Sedan juli 2023 är kommuners ansvar för det brottsförebyggande arbetet reglerat i lag.⁴⁷ Lagen anger att kommuner ska arbeta kunskapsbaserat och kartlägga brottsligheten inom sitt geografiska område. Det innefattar att ta fram en lägesbild, och utifrån den en åtgärdsplan. Även polisen har ett brottsförebyggande ansvar som på liknande sätt ska utgå från lägesbilder på olika nivåer (Polisen 2022).⁴⁸

För framför allt samiska förvaltningskommuner är det relevant att inkludera hatbrott mot samer vid framtagandet av lägesbilder. Här är det viktigt med dialog och samverkan med samer och andra relevanta aktörer. En lägesbild som enbart utgår från statistik i form av antalet anmälningar och allvarlighetsgraden utifrån straffvärden riskerar att osynliggöra samt drabba antalsmässigt små och särskilt sårbara grupper.

Brotten sker ofta i mindre kommuner där den som ansvarar för samordning av det brottsförebyggande arbetet kan ha flera ansvarsområden och lite tid avsatt för det brottsförebyggande uppdraget. Här kan länsstyrelsen, som ansvarar för att utveckla det brottsförebyggande arbetet på regional nivå,

---

⁴⁶ Senaste rapporten publicerades år 2021 (se Spetz 2021).

⁴⁷ Lag (2023:196) om kommuners ansvar för brottsförebyggande arbete.

⁴⁸ Se även Polismyndighetens strategi för det brottsförebyggande arbetet (PM 2022:12).

vara till hjälp genom att bidra till samarbete och erfarenhetsutbyte mellan olika aktörer samt genom att stödja och initiera kommunöverskridande brottsförebyggande åtgärder.

Riktad insats för minskad normalisering och ökad anmälningsbenägenhet bland samer

Av såväl den här som tidigare studier framkommer att många av hatbrotten som drabbar samer är normaliserade. Det finns således ett behov av riktad information till samer om vad ett hatbrott är och varför det är viktigt att polisanmäla hatbrott. Förutom möjligheten till upprättelse genom fällande dom är en polisanmälan viktig även för hur brotten prioriteras av polisen. Informationen i anmälan kan också användas för att synliggöra eventuell systematik i händelserna, och vara till hjälp i framtagandet av lägesbilder och i polisens övriga brottsförebyggande arbete. En annan viktig aspekt av att polisanmäla brottsutsatthet är att det ger ökade möjligheter till brottsofferstöd. Det kan handla om stödsamtal och i vissa fall ekonomisk ersättning från till exempel försäkringar, skadestånd eller brottsskadeersättning.⁴⁹

Brottsoffermyndigheten har i regleringsbrevet för 2024 fått i regeringsuppdrag att ta fram och sprida information till dem som riskerar att utsättas för, eller har utsatts för, hatbrott. Utgångspunkten för arbetet ska vara att få fler att polisanmäla händelser som kan vara hatbrott. Brå vill poängtera vikten av att i det arbetet ta fram ett specifikt informationsmaterial riktat till samer. I uppdraget ingår insatser till verksamma inom myndigheter och civilsamhället som möter personer utsatta för hatbrott, även här behöver hatbrott mot samer inkluderas och uppmärksammas som en särskild kategori.

---

⁴⁹ Enligt en kortanalys från Brå (2020) var sannolikheten för att erbjudas ideellt stöd sju gånger högre för polisanmälda hatbrott än för oanmälda sådana.

En brottsförebyggande diskussion

Hösten 2021 inledde regeringen arbetet med särskilda åtgärdsprogram mot olika former av rasism. Åtgärdsprogrammen kompletterar den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott, och innehåller såväl åtgärder som syftar till att synliggöra och motverka respektive form av rasism, som åtgärder som syftar till att generellt motverka rasism. Åtgärdsprogrammen utgår från följande strategiska områden: Mer kunskap, utbildning och forskning, Förstärkt förebyggande arbete på nätet, Ett mer aktivt rättsväsende, och Civila samhället: ökat stöd och fördjupad dialog. Arbetet följs i sin tur upp i enlighet med ett femte strategiskt område: Förbättrad samordning och uppföljning. Åtgärdsprogrammet mot rasism mot samer innehåller åtgärder för perioden 2022–2024.

Det har inte ingått i uppdraget till Brå att presentera konkreta förslag för det förebyggande arbetet mot hatbrott mot samer. Syftet med uppdraget till Brå är dock att bidra med ett kunskapsunderlag som kan stärka det förebyggande arbetet. I det här avslutande kapitlet har Brå därför valt att belysa åtgärdsprogrammet mot rasism mot samer, med utgångspunkt i de teman för åtgärder som framkommit i intervjuerna med hatbrottsutsatta samer, med representanter för samiska organisationer och föreningar, med forskare och med polisanställda. Den fråga som Brå utgått från i den här avslutande delen av rapporten är: Vad anser dessa personer bör övervägas i utvecklingen av arbetet mot hatbrott och rasism mot samer? Kapitlet avslutas med Brås bedömning.

Mer kunskap, utbildning och forskning

I åtgärdsprogrammet mot rasism mot samer anges att en viktig insats för att motverka rasism mot samer är en höjd kunskapsnivå i samhället om det samiska folket, deras livsvillkor, kultur och rättigheter som urfolk. Sametinget och Forum för levande historia anges som centrala aktörer i sammanhanget. Flera av åtgärderna och uppdragen som tas upp inom området är inriktade mot rasism i stort, medan andra är riktade mot samer specifikt eller att samer omnämns som en inkluderad grupp i uppdraget. Forum för levande historia har exempelvis fått i uppdrag att ta fram ett stödmaterial om rasism mot samer riktat till lärare. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor har även fått i uppdrag att genomföra insatser som ska bidra till att förebygga och motverka rasism mot framför

allt unga samer. I en delrapport presenterar myndigheten en lägesbild som visar på ett behov av ökad kunskap om samers historia, kultur och rättigheter samt ökad kunskap om vad rasism mot samer är och hur den tar sig uttryck (MUCF 2024).

Skolan en viktig aktör i sammanhanget

Mer kunskap är också det i särklass vanligaste som tas upp av Brås intervjupersoner när det kommer till förebyggande åtgärder mot rasism och hatbrott mot samer. Den kunskap som skolan gett om samer anses bristfällig och ofta utifrån en stereotyp och exotifierande bild av vad en same är och hur en sådan ser ut. Framför allt behöver flera känna till samers historia i relation till staten och majoritetssamhället, och vilka effekter det har fått och fortfarande har för samer. I intervjuerna lyfts ett behov av ökad kunskap genom skolan också för dem som själva har ett samiskt ursprung, för att sätta egna eller andra familjemedlemmars erfarenheter i ett sammanhang. Det kan handla om förlusten av språk eller en ovilja att berätta om en samisk identitet.

Ju bättre kännedom som finns om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken, desto mer positiv tenderar man att vara till bevarandet av de nationella minoriteternas språk och kulturer (Spetz 2021). I intervjuerna framhålls att en utbredd okunskap i samhället möjliggör att fördomar och negativa föreställningar om samer kan leva vidare, och att det utgör en grund för fortsatt diskriminering och andra former av rasism. Personer inom rennäringen tar upp den bristfälliga kunskapen om rennäringen och dess förutsättningar som särskilt försvårande för hatbrottsutsattheten. Här bedöms det dock som svårt att utbilda bort okunskapen, eftersom den åtminstone delvis anses härröra från en ovilja att hantera konsekvenserna av de rättigheter som samer i egenskap av urfolk är i besittning av.

Skolan är inte enbart en plats för lärande, utan också en arena där hatbrott och andra uttryck för rasism sker. Nyligen tog Skolverket fram kunskapsöversikten Skapa trygghet för lärande, som handlar om skolans arbete mot mobbning, trakasserier och kränkande behandling (Skolverket 2022). Sammanställningen fungerar som ett metodstöd och riktar sig till lärare och andra verksamma inom skolan, och ska ge praktisk kunskap om ett fungerande förebyggande arbete mot kränkningar i skolan.

Också kommunerna viktiga för att synliggöra samer

Förutom skolan nämns kommuner, framför allt samiska förvaltningskommuner, som viktiga för att synliggöra och informera om samer. Även om uppsättandet av skyltar med samiska Ortsnamn kan ha lett till ökat hat initialt, uppges symbolvärdet där samer ses som en accepterad och närvarande folkgrupp i samhället vida överstiga de negativa konsekvenserna. Det kan också handla om uppmärksammandet av samiska högtidsdagar eller kulturella evenemang med samisk inriktning. I intervjuerna med samiska organisationer framförs att det även handlar om kunskap om samiska rättigheter och inkludering *inom* kommunen och inom andra beslutande organ. I sammanhanget kan nämnas att Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget har lanserat en webbutbildning⁵⁰ om de nationella minoriteterna (inklusive urfolket samer) riktad till kommuner, regioner samt statliga myndigheter. Utbildningen heter Grundutbildning i minoritetslagstiftningen, och utgår från ett rättighetsperspektiv med ett tydliggörande av minoriteternas rättigheter samt kommuners, regioners och myndigheters ansvar.

Ett fortsatt forskningsbehov

Det kan konstateras att det finns stora kunskapsluckor inom forskningen när det kommer till samers utsatthet för hatbrott och andra uttryck av rasism. Förutom de förslag på studier som presenterats i tidigare kapitel saknas även forskning om orsaker och omfattning, både ur ett bredare perspektiv och utifrån kön och ålder. Det saknas även historisk forskning om samers utsatthet för rasism (Lundström och Wendt Höjer 2021). Exempelvis lyfter Ericsson (2024) att det finns anmärkningsvärt få vittnesmål från de många samer som utsatts för rasbiologiska mätningar (något som den tillsatta sanningskommissionen kan komma att belysa). Det saknas även studier av hatbrott i nära relation mot samiska kvinnor, ett fenomen som framkommit när det kommer till andra urfolk (Sametinget 2021b, se även Brandén m.fl. 2024).

Förstärkt förebyggande arbete på nätet

Under området ett förstärkt förebyggande arbete på nätet i åtgärdsprogrammet mot rasism mot samer konstateras att kartläggningar och analyser behöver tas fram för mer träffsäkra verktyg och insatser, för att förebygga rasism. Som ett led i det fick Totalförsvarets

---

⁵⁰ <https://www.minoritetsutbildning.se/>.

forskningsinstitut i regeringsuppdrag att kartlägga förekomsten av olika former av rasism i digitala miljöer, och i samband med det särskilt granska förekomsten av bland annat rasism mot samer. Att metoden som använts inte möjliggjorde en sådan beskrivning för mindre grupper som samer och romer är förhoppningsvis något som beaktas i det fortsatta arbetet med kartläggning och analys av rasism i svenska digitala miljöer.

Nätet framhävs också i intervjuerna som en viktig arena för att förebygga rasism och hat, särskilt för unga samer som ägnar en stor del av sin fritid i olika digitala forum. I en kunskapsöversikt om att motverka rasism, annan fientlighet och hatbrott på nätet (Statens medieråd 2023) konstateras dock att det saknas kunskap om utvärderade metoder som visar effekt när det kommer till att förebygga att barn och unga utsätts för rasism och hatbrott i digital miljö. Den stora spridningen av kommentarer online, och att det finns tecken på att uppmaningar till våld mot ren kan leda till incidenter, förstärker vikten av ett aktivt förebyggande arbete på nätet.

Brå har tidigare väckt frågan om en ökad polisiär närvaro i digitala miljöer (jämförbart med traditionell gatupatrullering) inom ramen för det brottsförebyggande arbetet, för att stävja spridandet av hat och hot på internet och i sociala medier (Brå 2021b, Brå 2022a). Metoden bygger på att påpeka när någon går över gränsen, förklara varför och be personer modifiera hur de uttrycker sig. Under 2022 initierades ett pilotprojekt med nätpatrullering i polisregion Nord, med målet att öka den digitala närvaron i ett brottsbekämpande syfte. I Brås intervjuer med polisanställda framgår dock att det saknas en operativ verksamhet i dag. Fokus på juridiska hinder i stället för möjligheterna med arbets sättet anses hämma det brottsförebyggande arbetet på internet, trots att liknande verksamhet med nätpatrullering finns i flera grannländer (till exempel Finland och Norge) där lagstiftningen ser likartad ut.

Ett mer aktivt rättsväsende

Inom delområdet ett mer aktivt rättsväsende konstateras i åtgärdsprogrammet mot rasism mot samer ett behov av insatser för att skapa förutsättningar för att utveckla arbetet mot hatbrott som rör samer, där uppdraget till Brå att ta fram den här rapporten är en av insatserna.

Polismyndigheten har tidigare fått i regeringsuppdrag att utveckla och förbättra arbetet för att bekämpa hatbrott och andra brott som hotar demokratin. Uppdraget slutredovisades i december 2023. Av de

återredovisningar (Polismyndigheten 2022, 2023a, 2023b) där det framgår hur polisen har hanterat uppdraget framkommer att det kvarstår utvecklings- och förbättringsbehov när det kommer till att identifiera, utreda och förebygga hatbrott (se även Hagerlid och Granström 2023). Även om åtgärder vidtagits saknas fortfarande i stor utsträckning fungerande rutiner och strukturer, och det föreligger ett fortsatt utbildningsbehov på området. I föregående kapitel lyfter Brå flera förslag som gäller rättsväsendet, framför allt polisen. Förutom utbildningsinsatser handlar det även om att se över hur arbetet med hatbrott kan utvecklas, i syfte att synliggöra och i förlängningen utreda och förebygga fler brott.

Inom ett EU-finansierat projekt (EStAR – Enhancing Stakeholder Awareness and Resources for Hate Crime Victim Support)⁵¹ med syfte att bidra till bättre stöd och bemötande av hatbrottsoffer har också ett flertal handledningar tagits fram, med framför allt rättsväsendet som målgrupp. Det har även tagits fram en handbok att använda i utbildningar av polis, åklagare och domare för att säkerställa ett medvetet och respektfullt bemötande av hatbrottsutsatta. Syftet är att stärka dessa särskilt sårbara brottsoffer, att förhindra sekundär viktimisering i mötet med rättsväsendet, samt att bygga upp förtroendet för rättsväsendet inom minoritetsgruppen.

Civila samhället: ökat stöd och fördjupad dialog

I åtgärdsprogrammet mot rasism mot samer framgår att en viktig del i arbetet mot rasism mot samer är att på olika sätt involvera urfolket samer i de frågor som berör dem, till exempel genom samråd och dialog med det samiska civilsamhället och andra organisationer som motverkar rasism mot samer.

I Brås intervjuer med representanter för samiska organisationer och föreningar framhålls att det är viktigt att synliggöra samers situation, och att inkludera samer i de studier, utredningar och beslut som kan påverka dem. Samtidigt poängteras att det ofta saknas reella möjligheter att medverka eller att påverka. Det handlar dels om att det saknas avsatta resurser för samer i de utredningsinitiativ som ålagts andra myndigheter, dels att det stora tryck som finns på vissa samebyar i form av konsultationer, framför allt som rör markfrågor, tar mycket tid i anspråk. Lokala sameföreningar framhåller också att de vill fokusera på verksamhet som ämnar stärka den samiska gemenskapen genom slöjdträffar och andra

---

⁵¹ <https://www.osce.org/odihr/hate-crime-victim-support>

kulturverksamheter, men att en stor del av tiden går åt till samråd med kommun, länsstyrelse och region, samt till att informera allmänheten om samer och samisk kultur. Där önskar man att majoritetssamhället tar ett tydligare ansvar, till exempel genom att använda redan framtagna kunskapsunderlag.

Av såväl den här som tidigare studier framgår att benägenheten att rapportera hatbrott och diskriminering till myndigheter är låg. Det är inte unikt för samer som minoritet, även om det kan finnas särskilda aspekter som bidrar till en lägre anmälningsbenägenhet för samer som grupp. För att få en bättre bild av förekomst och olika uttryck för rasism på Irland, har ett antal civilsamhällesorganisationer med hjälp av ekonomiskt stöd från regeringen tagit fram ett rapporteringsverktyg för rasistiska incidenter, där såväl utsatta som vittnen kan rapportera incidenter anonymt.⁵² Rapporteringsverktyget har funnits sedan år 2013 och årliga rapporter har publicerats som beskriver olika uttryck för rasism (inklusive brottsliga), samt miljöer och sammanhang där sådana förekommer på Irland. Ett sådant verktyg skulle vara ett värdefullt komplement till de anmälningar som inkommer till svenska myndigheter.

Förbättrad samordning och uppföljning

En stor del av insatserna i åtgärdsprogrammet mot rasism mot samer är av kunskapshöjande karaktär, och det saknas specifika förslag om samordning och uppföljning av insatserna mot rasism mot samer. I en rapport om minoritetspolitikens utveckling konstaterar Länsstyrelsen i Stockholms län och Sametinget att många av insatserna saknar en tydligt utpekad målgrupp som mottagare av kunskapen, samt en långsiktig plan för implementering och spridning av den kunskap eller de metoder som tas fram (Länsstyrelsen Stockholm 2023). Även Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2024) lyfter behovet av långsiktighet i det förebyggande arbetet mot rasism, för att det ska kunna leda till en förändring som håller över tid. Statskontoret bedömer att den övergripande nationella planen mot rasism i sin nuvarande utformning är en svag strategi, framför allt eftersom det saknas konkreta mål för vad arbetet mot rasism ska leda fram till (Statskontoret 2023).

---

⁵² Rapporteringsverktyget heter iReport och är framtaget av nätverket Irish network against racism (INAR). Se vidare: <https://www.ireport.ie/>.

Även i Brås intervjuer med representanter för samiska organisationer efterfrågas tydligare mål och resurser för arbetet mot rasism mot samer. Det framhålls att om staten inte fullt ut erkänner samers rättigheter som urfolk, och genom lagstiftning definierar rättigheternas omfattning samt vidtar åtgärder för att skydda och främja dessa, kommer situationen för samer inte att förändras.

Brås bedömning

Samer, både med och utan koppling till rennäringen, riskerar att utsättas för hatbrott och andra uttryck för rasism. Risken att utsättas leder till otrygghet och begränsningar i samers vardag, samt inverkar på samers möjligheter att utöva sina mänskliga rättigheter. Det kan handla om att inte bära samiska klädesplagg, att inte tala samiska eller att på andra sätt göra avkall på sin samiska identitet. Brottsligheten är i stor utsträckning dold, vilket medför en risk för att stöd och resurser uteblir. I rapporten lyfts flera förslag för att synliggöra utsattheten för rasism och hatbrott bland samer. En förhoppning är också att denna studie ska bidra till ökad medvetenhet om att det ofta krävs alternativa metoder för att undersöka utsattheten bland samer och andra antalsmässigt små minoritetsgrupper i Sverige, som till exempel romer, och att framtida undersökningar därför tar nya metodologiska grepp i syfte att inkludera utsattheten i mindre grupper.

Samer inom rennäringen utgör i dag en sårbar grupp när det kommer till utsatthet för rasism och hatbrott, något som behöver beaktas i det förebyggande arbete som åligger polisen och kommunerna. Brå vill särskilt lyfta behovet av att, i framför allt samiska förvaltningskommuner, inkludera hatbrott mot samer i de lokala och regionala lägesbilder som ska tas fram och som utgör en grund för det brottsförebyggande arbetet. Brå vill även framhålla vikten av att de demokratihotande inslagen vid hatbrott mot samer får genomslag i polisverksamhetens prioriteringar. Brå bedömer det som avgörande för att samer inom rennäringen ska polisanmäla brott i större utsträckning. I sammanhanget kan poängteras att även få lagföringar kan ha en stark förebyggande effekt kopplad till enstaka motiverade gärningspersoner som begår de grövsta brotten.

Att bekämpa negativa föreställningar och fördomar om samer är grundläggande för att motverka hatbrotten. Vikten av ett demokratihöjande och kunskapshöjande arbete om samer i skolan, både utifrån ett historiskt och ett nutida perspektiv, betonas av Brås intervjupersoner. Brå instämmer med flera andra myndigheter i att det förebyggande arbetet mot rasism

behöver ha ett mer långsiktigt perspektiv och en tydligare inriktning på implementering och spridning av den kunskap som produceras. Det behövs också tydliga och mätbara mål kopplade till arbetet mot rasism. Regeringen aviserade nyligen att de påbörjat framtagandet av en ny handlingsplan mot rasism och hatbrott där arbetet i större utsträckning ska vara utvärderingsbart och långsiktigt.⁵³ En ambition som Brå välkomnar.

Brå ser dock fortsatt en risk för att arbetet mot rasism och hatbrott mot samer kan komma att tappa fart framöver. Att polisen inte har fått något nytt uppdrag om ett förstärkt arbete mot hatbrott kan medföra att arbetet mot hatbrott prioriteras ned inom myndigheten. Det kan också noteras att åtgärderna i åtgärdsprogrammet mot rasism mot samer endast sträcker sig till 2024. Samtidigt finns inga tecken på att de konflikter som rör rennäringen kommer att upphöra i den närmaste framtiden. Att samers rättigheter erkänns och upprätthålls ska aldrig leda till brottsutsatthet. I samband med att frågor som rör samer allt mer uppmärksammas finns dock en risk att det leder till ett ökat hat. Samhället behöver därför ha en god beredskap för att hantera de hatbrott och andra former av brottsliga uttryck för rasism som en ökad uppmärksamhet kan medföra.

---

⁵³ Se vidare: <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2024/03/regeringen-starker-arbetet-mot-rasism-och-hatbrott/>.

Referenser

Altman, J. (2009). *Indigenous Communities, Miners and the States*. I: Altman, J. och Martin, D. (red). *Power, Culture, Economy Indigenous Australians and Mining*. Research Monograph No 30. Centre for Aboriginal Economic Policy Research, (CAEPR) Australian National University, ANU E Press: Canberra.

Anderson, I. m.fl. (2016). Indigenous and tribal peoples' health (The lancet–Lowitja Institute Global Collaboration): a population study. *The Lancet*, 388 (10040), 131–157.

Andersson, M. och Mellgren, C. (2015). Anmälningsbenägenhet vid utsatthet för hatbrott. *Socialvetenskaplig tidskrift*, 2015:3–4, s. 283–301.

Andersson, M. (2018). *Hate crime victimization: Consequences and interpretations*. Doktorsavhandling. Malmö: Malmö universitet.

Axelsson, P. och Sköld, P. (2006). Indigenous populations and vulnerability. Characterizing vulnerability in a Sami context. *Annales de Démographie Historique*, nr 1. Cairn/Softwin.

Axelsson, P. (2011) 'In the National Registry, All People Are Equal': Sami in Sweden Statistical Sources. I: Axelsson, P. och Sköld, P. (red). *Indigenous peoples and demography: the complex relation between identity and statistics*, s. 117–133. Oxford and New York: Berghahn Books.

Axelsson, P. (2016). Kyrkan, folkbokföringen och samerna. I: Lindmark, D och Sundström, O. (red.). *De historiska relationerna mellan Svenska kyrkan och samerna: en vetenskaplig antologi*, bd 2. Skellefteå: Artos & Norma bokförlag.

Axelsson, P. och Storm Mienna, C. (2021). The challenge of Indigenous data in Sweden. I: Walter, M. Kukutai, T., Russo Carroll S. och Rodriguez-Lonebear, D. (red.). *Indigenous Data Sovereignty and Policy*. New York & Abingdon: Routledge.

Brandén, J., Nilsson, L. M., Burman, M., San Sebastian, M. och Stoor, J. P. (2024). *Våld mot samiska kvinnor. Rapport från Lávvuo – Forskning och utbildning för samisk hälsa samt Institutionen för Epidemiologi och Global hälsa vid Umeå universitet*.

Brax, D. (2019). Hatbrottsbegreppet i svensk kontext. I: Heber, A. och Roxell, L. Att odla kriminologi. Perspektiv på brott & utsatthet. Malmö: Holmbergs.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2018). Polisens hatbrottsmarkering. Kvalitetsgranskning av polisens hatbrottsmarkering samt jämförelse mellan statistik baserad på polisens hatbrottsmarkering och Brås hatbrottsstatistik. Rapport 2018:13. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2019). Antisemitiska hatbrott. Rapport 2019:4. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2020). Stöd till hatbrottsutsatta. Kortanalys 1/2020. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2021a). Polisanmälda hatbrott 2020. Rapport 2021:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2021b). Islamofobiska hatbrott. Rapport 2021:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2021c). Anmälningbenägenhet vid fyra typer av brott – En statistisk analys av skillnader i anmälningbenägenhet. Kortanalys 1/2021. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2022a). Afrofobiska hatbrott. Rapport 2022:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2022b). Hatbrott i digitala miljöer. Polisanmälda hatbrott 2020 med digital brottsplats. Rapport 2022:12. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2023a). Polisanmälda hatbrott 2022. Rapport 2023:16. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2023b). Polisanmälda hatbrott 2022. Teknisk rapport. Rapport 2023:17. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2024). Hot och våld mot elever i skolmiljö. Kortanalys 1/2024. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Chakma, S. (2001). Setting the record straight. I: Chakma, S och Jensen, M. (red.) Racism against the indigenous peoples. Köpenhamn: IWGIA.

Cohen, K., Pelzer, B., Kaati, L., Akrami, N., Andersson, E. och Knutas, F. (2022). En studie i fördom. Om rasistiska stereotyper i digitala miljöer. FOI: Totalförsvarets forskningsinstitut.

Dir. 2021:103. Kartläggning och granskning av den politik som förts gentemot samerna och dess konsekvenser för det samiska folket. Stockholm: Justitiedepartementet.

Dir. 2021:35. En ny renskötsellagstiftning – det samiska folkets rätt till renskötsel, jakt och fiske. Stockholm: Justitiedepartementet.

Diskrimineringsombudsmannen, DO (2008). Diskriminering av samer. Samers rättigheter ur ett diskrimineringsperspektiv. Rapport 2008:1. Stockholm: Lenanders Grafiska AB.

Drugge, A.-L. (2017). Forskningsetik och urfolksforskning. I: Lindmark, D. och Sundström, O. (red). Samerna och Svenska kyrkan. Underlag för kyrkligt försoningsarbete, Band 1 s. 191–216. Möklinta: Gidlunds förlag.

Drugge, A.-L. (2022). Sámi research ethics under construction. I: Valkonen, S., Aikio, A., Alakorva, S. och Magga, S. M. The Sámi World. s. 465–478. London: Routledge.

Eira, N.J. (2018). Negative discourse in social medias. An analysis of hate speech in the Saami context. Masteruppsats. Sámi allaskuvla / Sámi University of Applied Sciences. Norge, Kautokeino.

Elenius, L. (2018). Nationella minoritetens symboliska nationsbyggande: föreställningen om Kvänland och Sápmi som nya former av etnopolitik bland finskspråkiga och samiskspråkiga minoriteter. Historisk tidskrift. 138:3, s. 481–508.

Ericsson, M. (2016). Historisk forskning om rasism och främlingsfientlighet i Sverige – en analyserande kunskapsöversikt. Stockholm: Forum för levande historia.

Ericsson, M. (2024). Historisk forskning om rasism och främlingsfientlighet i Sverige – en analyserande kunskapsöversikt. Andra upplagan. Stockholm: Forum för levande historia.

Fohringer, C., Rosqvist, G., Inga, N. och Singh, N. J. (2021). Reindeer husbandry in peril? –How extractive industries exert multiple pressures on an Arctic pastoral ecosystem. *People and Nature*, 3, s. 872–886.

FRA, Europeiska unionens byrå för grundläggande rättigheter (2018). Europeiska unionens andra undersökning av minoriteter och diskriminering. Muslimer – resultat i urval. Luxemburg: Europeiska unionens publikationsbyrå.

Friborg, O., Sørлие, T. och Hansen, K. L. (2017). Resilience to Discrimination Among Indigenous Sami and Non-Sami Populations in Norway: The SAMINOR2 Study. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 48(7), 1009–1027.

Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of peace research* 6.3 s. 167–191.

Galtung, J. (1990). Cultural violence. *Journal of peace research* 27.3, s. 291–305.

Granström, G., Mellgren, C. och Tiby, E. (2019). Hatbrott? En introduktion. (Andra upplagan.) Lund: Studentlitteratur.

Hagerlid, M och Granström, G. (2023). Hatbrott i rättsprocessen. En kunskapsöversikt om utvecklingen i Sverige 2002–2022. Rapporter och texter från juridiska institutionen vid Umeå universitet. Umeå: Cityprint i Norr AB.

Hansen, K.L. och Sørлие, T. (2012). Ethnic discrimination and psychological distress: A study of Sami and non-Sami populations in Norway. *Transcultural Psychiatry*, Nr 49:1, s. 26–50.

Hansen, K.L. (2015). Ethnic discrimination and health: the relationship between experienced ethnic discrimination and multiple health domains in Norway's rural Sami population. *International Journal of Circumpolar Health*, 74:1.

Hansen, K.L. och Skaar, S.W. (2021). Unge samers psykiske helse – en kvalitativ og kvantitativ studie. Oslo: Norwegian association of Youth Mental Health.

Hansen, K.L. (2022). The history and current situation of discrimination against the sami. I: Valkonen, S., Aikio, A., Alakorva, S. och Magga, S. M. *The Sámi World*, s. 327–347. London: Routledge.

Hellström, A. (2016). Rasist? inte jag: om rasismer – en begreppsinventering. Stockholm: Forum för levande historia.

Iganski, P. (2008a). Criminal Law and the Routine Activity of 'Hate Crime'. *Liverpool Law Rev.* 29:1.

Iganski, P. (2008b). *Hate crime and the city*. Bristol: Policy Press.

Iganski, P. och Lagou, S. (2014). The personal injuries of "hate crime". I: Hall, N. m.fl. (red.). *The routledge international handbook on hate crime*. Abingdon: Routledge.

Junka-Aikido, L. (2022). Toxic Speech, political self indigenization and the ethics and politics of critique: Notes from Finland. I: Valkonen, S., Aikio, A., Alakorva, S. och Magga, S. M. *The Sámi World*, s. 310–327. London: Routledge.

Juutinen, M. (2021). *Hatbrott och hur de behandlas inom straffprocessen. Rapport 2021:22*. Helsingfors: Justitieministeriet.

Kent, N. (2014). *The Sámi peoples of the North: a social and cultural history*. London: Hurst.

Korhonen, O. och Winsa, B. (1997). *Språkliga och kulturella gränser i Nordskandinavien: två uppsatser*. Umeå: Kulturgräns norr, Umeå universitet.

Krawchenko, T. och McDonald, C. (2024). Rendering the invisible visible: Sámi rights and data governance. I: *The Significance of Sámi Rights*, s. 152–165. Routledge.

Kukutai, T. och Taylor, J. (2016). Data sovereignty for indigenous peoples: current practice and future needs. I: Kukutai, T. och Taylor, J. (red). *Indigenous Data Sovereignty: Toward an agenda*, s. 1-22. Carerra: ANU press.

Lange, A. (1998). *Samer om diskriminering*. Stockholm: Centrum för invandringsforskning (CEIFO).

Lawrence, R. (2009). *Shifting Responsibilities and Shifting Terrains: State Responsibility, Corporate Social Responsibility and Indigenous Claims*. Doktorsavhandling. Stockholms universitet.

Levin, B. och McDevitt, J. (1993). *Hate Crimes. The Rising tide of bigotry & bloodshed*. New York: Plenum.

- Lindmark, D. och Sundström, O. (2017). Samerna och Svenska kyrkan. Underlag för kyrkligt försoningsarbete. Möklinta: Gidlunds förlag.
- Lingaas, C. (2021). Hate Speech and Racialised Discrimination of the Norwegian Sámi: Legal Responses and Responsibility. *Oslo Law Review*, 8:2, s. 88–107.
- Loomba, A. (2015). Colonialism/Postcolonialism. Third Edition. London and New York: Routledge.
- Lundmark, L. (2008). Stulet land. Svensk makt på samisk mark. Stockholm: Ordfront.
- Lundström, M. och Wendt Höjer, F. (2021). Erfarenheter av rasism i kontakt med svenska myndigheter och andra offentliga verksamheter – en kunskapsöversikt. Forum för levande historia.
- Länsstyrelsen Stockholm. (2023). Nationella minoriteter och minoritetsspråk Minoritetspolitikens utveckling år 2022. Rapport 2023:11.
- Löwander, B. och Lange, A. (2010). Den mångtydiga intoleransen – en studie av gymnasieungdomars attityder läsåret 2009/2010. Stockholm: Forum för levande historia.
- Mullane-Ronaki, M.-T. T. K. K. (2017). Indigenising the national census? A Global Study of the Enumeration of Indigenous Peoples, 1985–2014 (Thesis, Master of Social Sciences (MSocSc)). University of Waikato, Hamilton, New Zealand.
- Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, MUCF (2024). Att genomföra insatser som ska bidra till att förebygga och motverka rasism mot samer. Delredovisning av regeringsuppdrag.
- Mörkenstam, U. (1999). Om ”Lapparnes privilegier”. Föreställningar om samiskhet i svensk samepolitik 1883–1997. Doktorsavhandling. Stockholms universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Naturvårdsverket. (2016). Kumulativa effekter av exploateringar på renskötseln. Rapport 6722. Bromma: Arkitektkopia AB.
- Nilsson, Bo. (2003). Brottsoffer: offerskapets innebörder och villkor i (o)säkerhetens kultur. Umeå: Boréa.

NIM. (2022). Holdinger til same roq nasjonale minioriteter i Norge. Norges institut for manskliga rattigheter.

Norlin, B. (2017). Kyrkan, missionen och skolan. I: Lindmark, D. och Sundström, O. (red). Samerna och Svenska kyrkan. Underlag for kyrkligt forsoningsarbete. Möklinta: Gidlunds förlag.

Normann, S. (2021). Time is our worst enemy: "Lived experiences and intercultural relations in the making of green aluminum. *Journal of Social Issues*, s. 1–20.

Nykänen, T. (2022). The Áltá nad Deatnu conflicts and the articulations of nature. I: Valkonen, S., Aikio, A., Alakorva, S., och Magga, S. M. *The Sámi World*. s. 397–407. London: Routledge.

Nystad, K., Spein, A. R., Balto, A. M. och Ingstad, B. (2017). Ethnic identity negotiation among Sami youth living in a majority Sami community in Norway. *International Journal Circumpolar Health*, 76:1.

Omnia, L., Holmgren, L.E. och Jacobsson, L.H. (2011). Being a young sami in Sweden: living conditions, identity and life satisfaction. *Journal of Northern Studies*, 5:1, s. 9–28.

Omnia, L., Jacobsson, L.H. och Petersen, S. (2012). The health of young Swedish Sami with special reference to mental health. *International journal of circumpolar health*, 71:1.

Omnia, L. och Petersen, S. (2015). Health-related quality of life in indigenous Sami schoolchildren in Sweden. *Acta paediatrica*, 104:1, s. 75–83.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2019). *Linking the Indigenous Sami People with Regional Development in Sweden*. OECD Rural Policy Reviews. OECD Publishing: Paris.

Perry, B. (2001). *In the Name of Hate: Understanding Hate Crime*. New York: Routledge.

Perry, B. (2014). "Exploring the community impacts of hate crime". I: Hall, N. m.fl. (red.). *The Routledge international handbook on hate crime*. Abingdon: Routledge.

Pettersen, T. (2015). Sámi ethnicity as a variable. Premises and implications for population-based studies on health and living conditions in Norway. Doktorsavhandling: UiT, Norges arktiske universitet.

Poggats, T. (2018). Kartläggning av rasism mot samer i Sverige. Centrum för samisk forskning, Umeå universitet/Ubmejen universitiähta. På uppdrag av Sametinget.

Polismyndigheten (2022). Hatbrott och andra brott som hotar demokratin. Delredovisning 1. Polismyndigheten: Nationella operativa avdelningen.

Polismyndigheten (2023a). Hatbrott och andra brott som hotar demokratin. Slutredovisning. Polismyndigheten.

Polismyndigheten (2023b). Hatbrott och andra brott som hotar demokratin. Delredovisning 2. Polismyndigheten: Nationella operativa avdelningen.

Pädam, S., Pyk, F. och Vujicic, S. (2019). Läget i Sápmi. Kartläggningar av samiskt näringsliv. Stockholm: WSP Sverige AB. På uppdrag av Sametinget.

Regeringskansliet (2016). Samlat grepp mot rasism och hatbrott. Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. Ku2016/02629/DISK.

Regeringskansliet (2022). Samlat grepp mot rasism och hatbrott. Nationell plan mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. Publicerad 04 juli 2022, Uppdaterad 02 november 2022.

Ring, J. och Morgentau, S. (2004). Intolerans: Antisemitiska, homofobiska, islamofobiska och invandrarfientliga tendenser bland unga. Stockholm: Brottsförebyggande rådet och Forum för Levande Historia.

Sametinget (2020). Forskningspolitisk strategi. Dnr 1.3.5–2020–1169.

Sametinget (2021a). Förberedelser inför en sanningskommission om statens övergrepp mot det samiska folket. Umeå: Cityprint.

Sametinget (2021b). Kartläggning av jämställdheten i det samiska samhället. Umeå: Cityprint.

Saura A. (2020). Race biology. *Hereditas*, 157(1), 48.

Sehlin MacNeil, K. (2017). Extractive violence on indigenous country: Sami and Aboriginal views on conflicts and power relations with extractive industries. Doktorsavhandling: Umeå Universitet, Humanistiska fakulteten, Centrum för samisk forskning.

Severin, J. (2014). Tid för tolerans. En studie om vad skolelever i Sverige tycker om varandra och samhället i stort. Stockholm: Forum för levande historia.

Skarin, A., Sandström, P., Brandão Niebuhr, B., Alam, A. och Adler Renar, S. (2021). Renskötsel och vindkraft. Naturvårdsverket Rapport.

Skolverket (2022). Skapa trygghet för lärande – om skolans arbete mot mobbning, trakasserier och kränkande behandling. Katrineholm: Stibo Complete.

Smith, L. T. (2021). Decolonizing methodologies: research and indigenous peoples (3:e upplagan). London: Bloomsbury Publishing.

SOU 2005:17. Vem får jaga och fiska? – Rätt till jakt och fiske i lappmarkerna och på renbetesfjällen. Stockholm: Fritzes.

SOU 2005:116. Jakt och fiske i samverkan. Stockholm: Fritzes.

SOU 2006:14. Samernas sedvanemarker. Betänkande av Gränsdragningskommissionen för renskötselområdet. Stockholm: Fritzes.

Spetz, J. (2021). Nationella minoriteter 2020. Institutet för språk och folkminnen.

Statens medieråd. (2023). Att motverka rasism, annan fientlighet och hatbrott på nätet bland barn och unga: En kunskapsöversikt. Danagård-Litho.

Statskontoret. (2023). Ett samlat grepp – Analys av den nationella planen mot rasism, liknande former av fientlighet och hatbrott. Rapport 2023:12.

Stoor, J.P.A och San Sebastián, M. (2022) A population-based study on health and living conditions among Sámi in Sweden: the SámiHET study. *International Journal of Circumpolar Health*, 81:1.

Storm Mienna, C., Omma, L. och Axelsson, P. (2021). Fokus på hälsa och hälsoforskning i Sápmi: resultat från elva samiska fokusgrupper. Vårdduo – Centrum för samisk forskning, Umeå universitet.

Svenska Samernas Riksförbund (SSR). (2020). Rasism och hatbrott mot unga renskötare i Sverige. Projektet har genomförts med finansiering av MUCF.

Taylor, J. (2000). Transformation of the Indigenous Population: Recent and Future Trends. Centre for Aboriginal Economic Policy Research Publications, s. 194.

Tiby, E. (2010). Hatbrott: Monster, mönster & möjligheter. I: Deland, M., Hertzberg, F. och Hvitfeldt, T. (red.). Det vita fältet: Samtida forskning om högerextremism, s. 175–196. Uppsala: Historiska institutionen, Uppsala universitet.

Torp, E. (2016). Oklarhet som rättslig norm: Om de icke-renskötande samernas rätt till jakt och fiske. Nordisk miljörettslig tidskrift, 1:0, s. 133–146.

Walters, M.A. (2010). A general theories of hate crime? Strain, doing difference and self control. Published online: 4 December 2010. Springer Science+Business Media B.V. 2010.

Wigerfelt, B., Wigerfelt, A. och Kiiskinen, J. (2013). When Colour Matters: Racial Hate Crime and Everyday Violations in Sweden. Malmö: Malmö universitet, forskningscentrum för studier av migration, mångfald och välfärd.

Wigerfelt, B. och Wigerfelt, A. (2017). Hatbrott med främlingsfientliga och rasistiska motiv, en kunskapsöversikt. Ju 2013:17. Rapport 2017:2. Stockholm: Delmi.

Zimmerer, J. (2014). Climate change, environmental violence and genocide. The International Journal of Human Rights, 18:3, s. 265–280.

Åhrén, M. (2001). Racism and Racial Discrimination Against the Indigenous People in Scandinavia and Russia – the Saami People. I: Chakma, S och Jensen, M. (red.). Racism against the indigenous peoples. Köpenhamn: IWGIA.

Åklagarmyndigheten (2022). Hatbrott. Rättslig vägledning 2022:11. Åklagarmyndigheten: Utvecklingscentrum Malmö.

Össbo, Å. (2014). Nya vatten, dunkla speglingar. Industriell kolonialism genom svensk vattenkraftutbyggnad i renskötselområdet 1910–1968.

Doktorsavhandling: Umeå Universitet, Humanistiska fakulteten,
Institutionen för idé- och samhällsstudier.

Hatbrott och rasism mot samer är inte ett nytt fenomen. Det har under senare år dessutom varit ett ämne som allt oftare lyfts i det offentliga samtalet. Samtidigt saknas i stor utsträckning forskning och studier som undersöker samers utsatthet för olika uttryck för rasism. Regeringen har därför gett Brå i uppdrag att göra en fördjupad studie av hatbrott mot samer.

Studien bygger främst på intervjuer med hatbrottsutsatta samer, med representanter för samiska organisationer och föreningar samt med polisanställda. Studien bygger även på polisanmälningar och förundersökningar om hatbrott mot samer, samt brott som involverar renar.

Rapporten visar att samer, både med och utan koppling till rennäringen, riskerar att utsättas för hatbrott och andra uttryck för rasism. Hatbrotten förekommer i många olika miljöer och sammanhang. Det sker i skolan, på arbetsplatsen, i hemmiljö och på offentliga platser och inte minst på internet. Samtidigt tyder rapporten på att samer inom rennäringen är särskilt utsatta. Utöver renar som skjuts eller körs över med bil eller skoter, förekommer även skadegörelse och hot mot personer inom rennäringen.

Risken att utsättas för hatbrott och rasism leder till otrygghet och begränsningar i samers vardag. Brottligheten är i stor utsträckning dold, vilket medför att stöd och resurser uteblir. I rapporten lyfts flera förslag för att synliggöra utsattheten för rasism och hatbrott bland samer. Studien vänder sig främst till regeringen, men även till rättsväsendets aktörer och till andra med intresse i frågan.

Brottsförebyggande rådet/National Council for Crime Prevention

Box 1386/Tegnérsgatan 23, SE-111 93 STOCKHOLM

Tel +46 (0) 8 527 58 400, registrator@bra.se, www.bra.se

urn:nbn:se:bra-1181